

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

H. N. GARNER

Atlas over danske klostre

NYT NORDISK FORLAG ARNOLD B

ATLAS
over
DANSKE KLOSTRE

Tidligere udkom:
Søhøjlandet 1965

H. N. GARNER

Atlas over danske klostre

Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck

KØBENHAVN

1968

© H. N. Garner 1968
Philips Bogtryk, København
Printed in Denmark
364-68

*Sacri Ordinis Cisterciensis
hoc opus dedicabam*

AUCTOR

Indledning

Munkelivets idé er urgammel og tilhører ikke den kristne religion alene.

Både budister og muhamedanere har deres ordensbevægelser; kendte er den thibetanske budismes lama-klostre og de muhamedanske dervishers ordensliv. Den kristne munkebevægelse har sin oprindelse i oldkirkens dage, da eremiter og kristne filosoffer afsondrede sig fra menneskeverdenens uro og tummel, for at kunne hellige sig en tilværelse i meditation og bøn.

Disse hellige eneboere slog sig ned i ørkener og øde bjergegne. Behovet for de nødtørftigste af livets fornødenheder gjorde, at nogle af eremiterne slog sig sammen, for i flok at kunne imødegå de krav af rent praktisk art tilværelsen måtte stille dem overfor.

Fælleslivet blev da efterhånden tillige af åndelig art, men som de gamle eremiter har kristne klosterfolk bestandig haft bøn og stille meditation for øje, uanset hvilke brogede og mangeartede tilskikkelser, verden måtte berede dem.

„Ora et labora“, bed og arbejde, er et motto for klosterfolk, og med aflæggelsen af de tre løfter om evig *kyskhed*, *lydighed* og *fattigdom* vier munke og nonner sig til klosterlivet.

Et kristent ordensliv findes for eksempel hos den koptiske kirke, den græsk-ortodokse og den romersk-katolske kirke. Ja, der er endog i nyeste tid opstået noget så særpræget og interessant, som protestantiske klostre.

I Vesteuropa var der allerede tidligt opstået en stærk klosterbevægelse i den gammel-irske kirke, en orientalsk præget kirke, der efterhånden skulle blive helt domineret af sine klostre.

Men medens den irske kirke fik et ret begrænset, geografisk virkefelt, og tillige et begrænset, tidsmæssigt virkefelt, skulle den romersk-katolske kirke i århundreder komme til at tegne hele Vesteuropas kultur. Romerkirkens faste borge, dens sande kulturcentre, blev dens munkevæsens tusinder af store og små klostre.

Det romersk-katolske klostervæsens åndelige fader og fornemste stifter er den hellige Benedict af Nurcia. Fra hans kloster, Monte Cassino (nær Rom), bredte munkebevægelsen sine tanker og idealer ud over verden. Den ene åndelige bølge fulgte efter den anden. Når den første ebbede ud, var den næste forlængst undervejs. Reformstrømninger gik over de allerede eksisterende klostre, nye klostre byggedes, og nye ordener stiftedes.

Trods perioder med modgang, dalen og fald, har klosterbevægelsen indtil vor tid bestandig kunnet forny sig og overleve.

Protestantismen i 1500-tallets Nordeuropa og den store revolution i Frankrig var ødelæggende for klostrene, men når disse uvejr og storme atter tog af, begyndte klostrene langsomt påny at dukke op, for fredeligt og stilfærdigt atter at erobre de tabte områder for munkevæsenets idé.

Nordens apostel, hedningemissionæren Ansgar, var benedictinermunk fra det frankisk-sachsiske kloster Ny Corvey, og de første danske klostre, hvis grundlæggelseshistorie fortaber sig i det dunkle, var benedictinerklostre. I benedictinerklostrene og i klostre af ordener, som er udgået fra benedictinerne, lever man efter St. Benedicts Munkeregul. Regula, som den slet og ret kaldes, er inddelt i 73 kapitler. Når et klostres munke afholder det daglige konventmøde i klostrets kapitelsal, kaldes det „at holde kapitel“, da mødet altid som et fast programpunkt har en oplæsning af et kapitel af Regula.

Klostrets hverdag er inddelt efter et ganske bestemt skema, en dagsorden eller arbejdsplan.

Hos Benedict er døgets timer fordelt således:

Gudstjeneste	–	3½	time
Salmelære	–	½	time
Læsning	–	4	timer
Arbejde	–	6½	time
Søvn	–	8½	time
Måltider	–	1	time

Mange klostre blev meget rige institutioner, men denne rigdom har ikke nødvendigvis behøvet at anfægte munkeløftets fattigdomsbud, da klostrene, ikke mindst da her i Norden, har taget vældige samfundsopgaver op, som middelalderens primitive statsmagt slet ikke har haft kræfter og evner til at bestride. Og her var der god brug for klostrenes midler. Såvel hele ordner, som enkelte klostre, har specialiseret sig i retning af for eksempel socialt arbejde, hospitalsvæsen, undervisning, videnskabelige studier og forskning, visse former for konsulentvirksomhed etc.

Gennem middelalderens århundreder satte klostrene deres stærke præg på samfundsudviklingen, og det må ikke glemmes, at det var såvel på det praktiske som på det åndelige område, at klostrene befordrede den kulturelle udvikling.

Det var i klostrenes skrivestuer datidens bogproduktion fandt sted; særligt birgittinere, karmelitere og dominicanere var lærde skribenter. Benedictinernes og cistercienseres abbedier drev tidens ypperste landbrug.

Indenfor områderne arkitektur og byggeteknik har klostrene også spillet en uhyre stor rolle, for eksempel regner man almindeligvis med, at cistercienserne har hovedæren for teglbrændingskunstens indførelse i Norden.

De ældste, store mursten benævnes stadig munkesten, og det ældste murskifte, anvendt i Norden, kaldes munkeskifte.

Det er bemærkelsesværdigt, at der i Danmark fandtes lige så mange klostre, som i de øvrige nordiske lande tilsammen! Klosterkulturen

må da have spillet en væsentlig større rolle her end i det øvrige Norden, måske fraregnet Island, hvor de 9 klostre i forhold til befolkningens størrelse var et ganske stort antal, og hvor klostrene fik en meget stor kulturel betydning.

Reformationsrøret i begyndelsen af 1500-tallet blev skriften på væggen for de danske klostre. Mange af tiggerordenernes klostre blev lukket på et tidligt tidspunkt, da reformationen betød, at det økonomiske grundlag for disse klostres eksistens blev revet bort under dem. Derimod formåede en væsentlig del af herreklostrene på landet at hævde deres eksistens endnu i en årrække efter reformationens officielle indførelse i 1536.

Det var og er en offentlig hemmelighed, at en del af reformationsrøret befordredes af en målbevidst godspolitik fra adelens og kongemagtens side.

Det ville dog nok have været stridende mod den almindelige retsopfattelse, dersom man uden videre havde konfiskeret alle herreklostrenes jordegodser. Ingen havde bedre orden på skøder og adkomstbreve end netop herreklostrenes munke, der omhyggeligt sørgede for at lade disse dokumenter tinglyse gang på gang.

I stedet for at skride til konfiskation, valgte man da at lukke af for tilgang af nye nonner og munke. Selv de store herreklostre måtte så før eller siden affolkes, og når der ikke længere fandtes ejere til klostrene og deres jorder, kunne den gamle regel om, at „hvad der ikke tilhører nogen, er kongens,“ træde i kraft.

Der var dog herreklostre, der formåede at holde sig i live meget længe. Da den første lutherske konge, Christian III, i 1559 gik til sine fædre, fandtes endnu op mod en snes fungerende klostre i landet. Efter klostrenes sæcularisering for man ofte ilde frem mod de gamle bygninger. En del byklostre fortsatte som sociale institutioner, af en væsentlig ringere standard end de gamle klosterhospitaler, og en del af klostrenes kirker blev almindelige menighedskirker.

Men adskillige af de store abbedier og andre klostre er i dag styrtet

i grus, nogle er helt forsvundet, af andre findes kun fattige rester i form af ruiner og fundamenter tilbage.

Af de bevarede klosterbygninger står en del dog tilbage i dag som originale og betydelige arkitektoniske mindesmærker.

Blandt de bedst bevarede klosterbygninger kan nævnes augustinerne store kirke i Vestervig, cistercienserkirkerne i Sorø og Løgum, dominikanerklostrene i Ribe og Århus, johanniterklostret i Odense, helligåndsklostret i Ålborg og karmeliterklostret i Helsingør. Af de henved 140 klostre, der i middelalderen eksisterede i Danmark, befandt de 27 sig i det til Sverige tabte *Lunds Stift*: Skåne, Halland og Blekinge, 8 af de danske klostre finder vi i Sønderjylland, syd for den nuværende grænse. Der har tillige været danske, eller dansk påvirkede klostre på Rygen, der har stået under Roskilde bispestol. At klostrene er trængt frem til kristenhedens og den kendte verdens yderste grænser, ses af det faktum, at der fandtes klostre i de middelalderlige, grønlandske nordbobygder.

Et spørgsmål, som ofte stilles vedrørende de danske klostre, og som for så vidt er ganske vanskeligt at besvare, er spørgsmålet om klostrenes størrelse. De danske klostre har vel for det meste været ret små efter europæisk målestok, hvis man bedømmer deres størrelse efter antallet af nonner og munke. Men klostrenes kulturelle betydning har været fuldt så stor i Danmark, som i noget andet europæisk land, og klostre som (taget i flæng) Antvorskov, Sorø, Øm, Ringsted, Vitskøl, Voer og Skovkloster m. fl. har hvad jordegods angår hørt til blandt de større klostre i Vesterleden.

Man kan da kun til en vis grad danne sig et begreb om klostrenes størrelse og betydning ud fra antallet af beboere, et tal, der varierer meget fra kloster til kloster.

I Voer Kloster var der på reformationstiden en snes munke foruden abbeden, og i Skovkloster fandtes på et tidspunkt i 1200-tallet kun 11 munke, medens der o. 1480 boede ca. 30 munke i klostret, og henimod reformationstiden talte klostrets husstand 90 personer, nem-

lig 25 munke, 5 novicer, 10 lægbrødre ell. converser, 10 indgivne (pensionister) og 40 tjenestefolk.

I Øm Kloster må tallene have været noget lignende, hvad de faste indvånere angår, men hertil kommer patienter på klostrets hospital og plejehjem og de 30 disciple på klostrets latinskole.

Mange klostre har dog kun været beboet af 10–12 munke, ja enkelte steder var beboerne så få, at der i nedgangstider kun har boet to-tre nonner eller munke i klostret.

Ordener og klostre

I de følgende afsnit er ordenerne, i alfabetisk rækkefølge, behandlet hver for sig, og indenfor hver orden er de enkelte klostre kort beskrevet, ligeledes i alfabetisk orden. Der er dog tillige foretaget en geografisk inddeling, således at klostrene indenfor det nuværende Danmarks grænser er nævnt først i hvert afsnit, dernæst følger klostrene i Sydslesvig og tilsidst klostrene i Lunds Stift, landsdelene Skåne, Halland og Blekinge. På Bornholm, der jo også har hørt til bispesædet i Lund, var der i middelalderen ingen klostre. Endelig behandles i særskilte afsnit Grønland, Færøerne og det danske kolonivælde i Østersøen, der her kaldes Østersøområderne.

ANTONITERORDENEN

Denne ordens klostre indtager på en vis måde en mellemstilling mellem begreberne tiggerklostre og herreklostre. Ganske vist indsamler antonitermunkene gaver, men deres klostre ejer tillige jordegods og benævnes herreklostre, og fra 1298 regnes antoniterne for korherrer af St. Augustins Orden.

St. Antonius, en from eremit, som virkede i Ægypten i det fjerde århundrede, anses for at være en af munkevæsenets fædre. Han bliver dog først kanoniseret så sent som i 1118. Hans hjælp påkaldes mod sygdom, især mod „St. Antonii Ild“, en sygdom, der hærger Europa indtil begyndelsen af 1300-tallet.

Efter Antonius' død bliver hans lig jordet af hans disciple og senere bisat i Alexandria, hvorfra det o. 600 bliver overført til Constantino-pel. Kort før år 1000 føres St. Antonius' ben af en fransk baron til

Antoniter. Ordensdragten er augustinernes sorte, forsynet med et himmelblåt antoniuskors. (Eft. Lorenzen)

St. Didier de la Motte i nærheden af den sydfranske by Lyon. Helgenens grav bliver her søgt af mange pilgrimme.

Da de hellige relikvier tilsyneladende helbreder adelsmanden Gastons søn for St. Antonii Ild, stifter Gaston i slutningen af 1000-årene et hospitalsbroderskab, hvori han selv og sønnen tillige med otte andre adelsmænd indtræder. Broderskabet får af pave Honorius III. stadfæstelse som en hospitalsmunkeorden. I 1298 er ordenen organiseret med antagelsen af augustinernes regel.

Ordensdragten er augustinernes med et himmelblåt Antoniuskors på kappe og kjortel.

Ordenens organisation minder om ridderordenernes, og mange af munkene er adelige.

Overhoved for ordenen er generalabbeden eller stormesteren i St. Didier de la Motte. Klosterforstanderne, der benævnes commendatorer, præceptorer, mestre og priorer, i filialklostrene forstandere eller tilsynsmænd, vælges af generalkapitlet, der afholdes hvert tredje år.

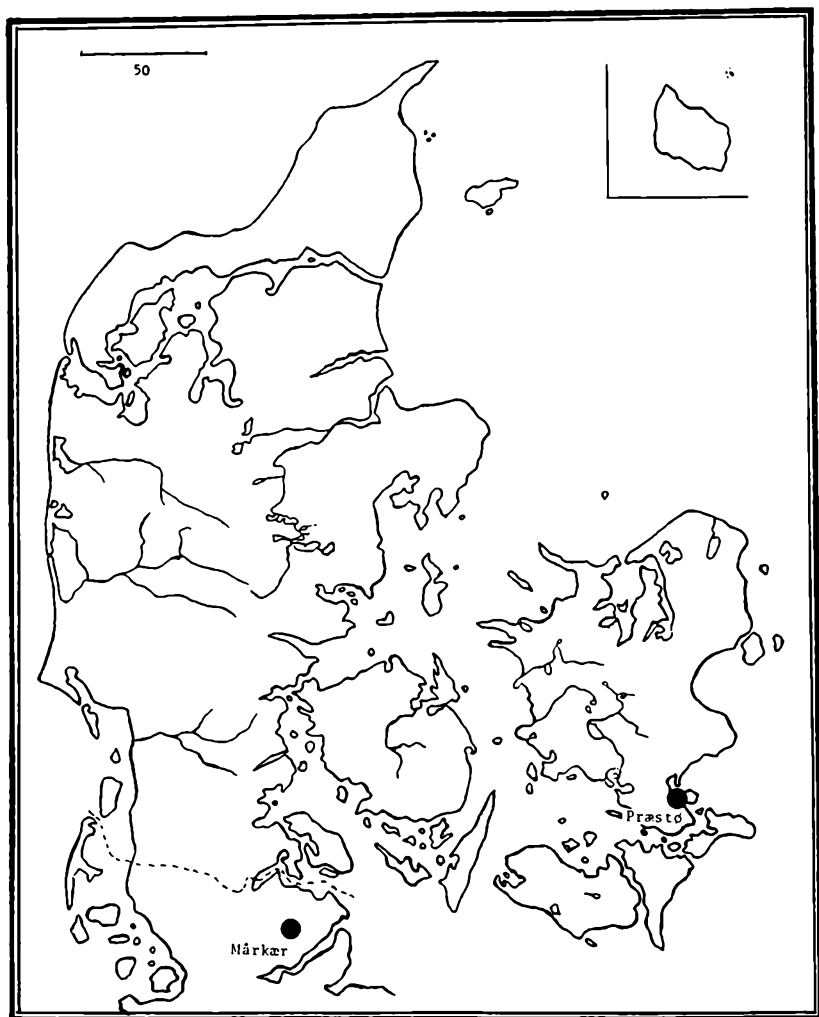
Klostrene kaldes „huse“, „gårde“, bailiuer eller, oftest, præceptorier. Det enkelte kloster er økonomisk og administrativt undergivet moderklostret, hvorfra det er stiftet.

Antoniterordenen er en såkaldt eximeret orden, d.v.s. at dens klostre ikke er underordnet stiftsbiskopperne, det samme er tilfældet med enkelte andre ordener, for eksempel Cistercienserordenen. Antoniterne er i øvrigt udstyret med visse pavelige aflads- og almisseprivilegier.

O. 1500 skal ordenen have talt i alt 363 klostre, og i 1391 når antoniterne til Danmark, idet klostret Mårkær i Angel bliver oprettet dette år.

Blandt de danske konger har især Christian I. vist antoniterne interesse og opmærksomhed, idet han skænkede ordenen visse kongelige privilegier, ligesom hans dronning, Dorothea, blev optaget i Antoniterordenens læge broderskab.

Antoniterklostrene tager sig særligt af syge og værkbrudne, og på deres indsamlingsrejser prædiker antoniterne som andre tiggermunke.

De to danske antoniterklostre har ligget henholdsvis på Sjælland og i Sønderjylland (Sydslesvig).

På landbrugets område har antoniterne især specialiseret sig i svineavl. Efter reformationen fortsætter Antoniterordenen i de katolske lande, indtil den i 1774 sammensmeltes med Johanniterordenen.

Klostret i Præstø

Domus et bailliua St. Antonii Ordinis St. Augustini Viennensis.

I 1470 stiftedes klostret i Præstø som datterkloster af Mårkær i Angel. Christiern I. skænker Mårkærklostret Vor Frue Kirke i Præstø tilligemed præstegården og det tilhørende jordegods.

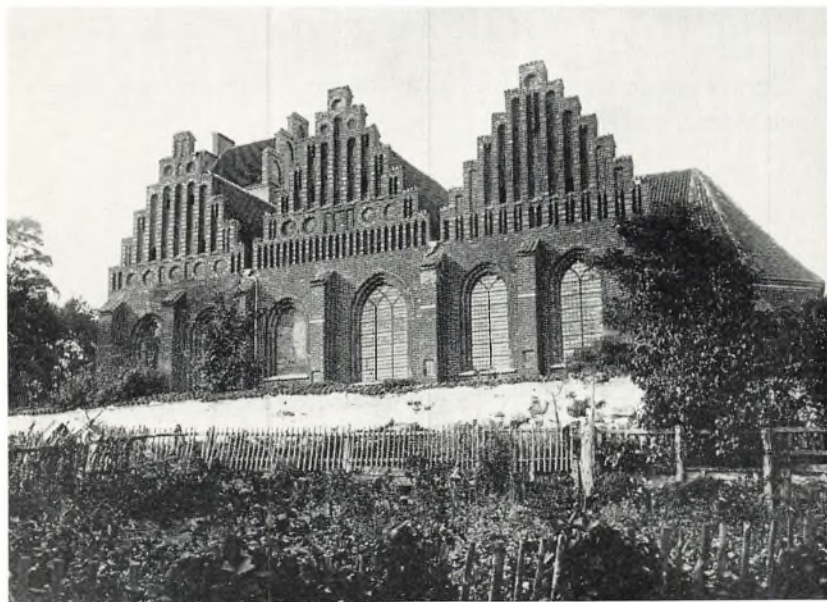
Samtidig tager kongen antoniterbrødrene i Præstø under sin særlige beskyttelse og udstyrer det nye kloster med andre, vigtige privilegier, og i 1474 får klostret pavelig stadfæstelse.

Præstø-klostret er indviet til Vor Frue og St. Antonius. – – – Klostret bliver ophævet i det officielle reformationsår, 1536, og får således kun lov til at virke i godt et halvt århundrede.

Et par af klostrets munke bliver lutherske præster i Præstø, og i løbet af de følgende slægtled forsvinder klostrets bygninger, medens kirken påny bliver byens sognekirke.

Bortset fra enkelte, jordfundne murrester findes altså kun den interessante og ejendommelige klosterkirke bevaret i dag. Ganske vist er kirken fra begyndelsen opført som sognekirke, men antoniterne har gennem ombygninger præget kirken meget stærkt. En restaurering v. arkitekt H. B. Storck har fundet sted i 1904–06.

Af bevaret, middelalderligt inventar kan nævnes et par sengotiske alterstager, en portrætligsten over den tidligere antonitermunk, præsten Anders Andersen, død o. 1557, samt de to af kirkens tre klokker, støbt hhv. i 1490-erne af Jens Poulsen og 1519 af Johannes Fastenove.

Klosterkirken i Præstø, set fra syd. (Nationalmuseet)

SYDSLESVIG

Klostret i Mårkær

Domus (præceptoría) sive curia St. Antonii Ordinis St. Augustini.
Bøl Sogn, Gottorp Amt.

St. Hans aften 1391 får mester Peter Berlonis (i klostret i Tempzin) og væbner Markvard Brockdorff på Sønderborg Slot bekræftelse på antoniternes køb af herregården Mårkær i Angel. Klostret bliver indviet til ordenens værnehelgen St. Antonius. — —

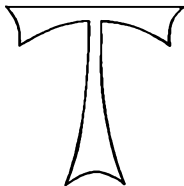
Mårkær-klostret ophæves i 1535.

I 1544 overgår det til hertugdømmets gottorpske del. Endnu til

1780 findes nogle af klostrets bygninger bevaret, men i dag er de alle forsvundne.

Den bevarede sognekirke i Nørre Brarup kom fra o. 1400 til at tilhøre klostret i Mårkær.

Antoniuskorset, Antoniterordenens symbol.

AUGUSTINERORDENEN

Ordenen er opstået i slutningen af 1000-tallet ud fra en flere steder allerede almindelig praksis, der lod kannikesamlag ved domkirkerne slutte sig sammen i apostolisk fællesskab. Traditionen skal bl. a. stamme fra St. Augustins bispegård i Hippo i Nordafrika.

Ud fra dele af Augustins skrifter opbygges St. Augustins Regel, endelig fæstnet i 1095. Denne regel bliver grundlæggende for en kloster-tilværelse for kannikerne, der nu forener præstestilling med munkeliv og aflægger de tre munkeløfter.

De således regelbundne kanniker danner da ved domkirkerne *kapitelklostre*. Også udenfor domkapitlerne dannes samlag af augustinerkorherrer, disse klostre bliver da egentlige munkeklostre.

Der dannes tillige kvindeklostre under Augustinerordenen, nonnerne i disse samlag kaldes korfruer af St. Augustins Orden.

Et moderkloster kunne samle datterklostrene om sig, en sådan sam-

Augustiner. Ordensdragten er sort.

men slutning benævnes *congregation*. I øvrigt bliver ordenen meget løst organiseret, men knyttes stærkt til bispesædet i det enkelte stift.

I 1339 befaler pave Benedict XII. afholdelse af kapitelmøder og oprettelse af ordensprovinser og undervisningsanstalter.

Klosterforstanderne kaldes i de danske klostre provst eller prior, i Æbelholt Kloster (og på Eskilsø) dog abbed.

Blandt brødrene er de fornemste præster, der fører titel af kanniker og kaldes herrer, som ridderne. Lavere i grad er diaconer og subdiaconer og endelig lægbrødrene. De sidste varetager klostrets praktiske gøremål. Som klosterbeboere må tillige regnes de indgivne, pensionister, der mod gaveydelse forsørgetes af augustinerne. Desuden havde klostrene læge broderskaber for ikke-gejstlige medlemmer af ordenen.

I Danmark får Augustinerordenen sin opblomstringstid i løbet af 1100-tallet.

Der stiftes her i landet 9 og i Norge 5 augustinerklostre, medens ordenen aldrig får ret fodfæste i Sverige.

I løbet af middelalderens århundreder fik de gamle kannikeklostre den stærke, åndelige konkurrence fra de unge tiggermunkeordener at føle. Augustinerklostrenes løsere organisation gjorde det enkelte kloster temmelig sårbart. Overladt til sig selv, som kannikeklostrene stort set var, havde de i modgangstider en kun ringe modstandskraft.

Augustinerklostrene i Viborg by bliver således nedlagt allerede i løbet af 1400-tallet. Skønt flere andre klosterordener antager St. Augustins Regel, kommer selve Augustinerordenen ind i en periode af nedgang. Adskillige af klostrene holder selvsagt munkelivets idealer højt i ære, men vanskelighederne tårner sig op om korherrernes huse.

Således er situationen, da Martin Luther i 1505 indtræder som munk i augustinereremiternes kloster i Erfurt.

Hvad den almindelige tilbagegang for Augustinerordenen ikke havde ladet forfalde, skulle da den lutherske reformationsbølge rive med sig, og augustinerne forsvandt fra Nordeuropas lande.

Andetsteds i verdensdelen formåede ordenens klostre dog at hævde deres eksistens, og flere indre reformeringsforsøg slog an, bragte nyt liv og nye kræfter til den gamle orden.

Således har en af ordenens kvindelige grene, „Skolesøstre af Notre Dame“ i vore dage nået et medlemstal på ca. 12 000!

St. Augustins sønner og døtre var alle dage lærde folk. Studier og videnskabeligt arbejde har altid været nøje forbundet med korherrernes klostertilværelse, og mange dygtige videnskabsmænd har i tidernes løb virket bag augustinerklostrenes mure.

Her skal blot nævnes en enkelt af disse, én af de største, nemlig klosterforstanderen for augustinerklostret i Altbrünn i Østrig, Gregor Mendel, der i 1860-erne med ærteblomsterne i sin klosterhave foretog de forsøg, der skulle blive grundlæggende for den moderne arvelighedsforskning.

Asmild Nonnekloster

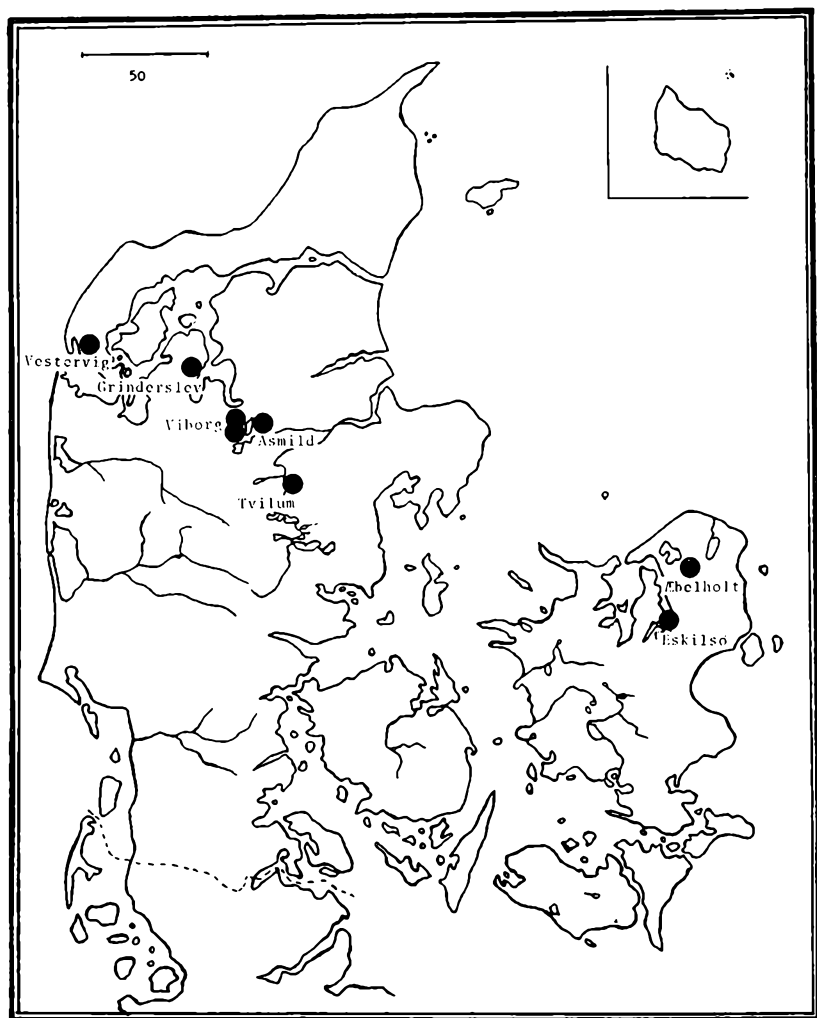
Klostret er stiftet i begyndelsen af 1170-erne, i 1175 er det i fuld funktion. Kirke og kloster er indviet til St. Margrethe.

Asmild Kloster er stærkt knyttet til bispesædet i Viborg, da kloster og bispegård ligger i umiddelbar nærhed af hinanden. – –

Asmild Kloster bliver ved reformationen et kongeligt len. Korfruerne får tilladelse til at blive boende, endnu i 1552 bor der nonner i klostret. –

Klosterkirken står tilbage som klostrets sidste bygning, men i ombygget, reduceret tilstand. Bygningens murværk bærer spor af alle stilperioder i kirkens historie.

Udgravninger i nyeste tid har påvist de øvrige klosterbygningers sted. En klokke i kirketårnet stammer fra det fjortende århundrede.

Augustinerordenens klostre i Danmark.

Klostret på Eskilø

På den lille ø Eskilø i Roskilde Fjord stiftes på foranledning af en Roskilde-bispe et kloster engang i første halvdel af 1100-tallet.

Stifteren har muligvis været den senere ærkebiskop, Eskil. Kirke og kloster er viet til apostelhelgenen St. Thomas. Da den fra St. Geneviéveklostret i Paris indkaldte, navnkundige abbed Vilhelm (kanoniseret efter sin død i 1224) er blevet abbed for det lille kloster, bliver det reformeret. O. 1176 beslutter Vilhelm at flytte klostret til „fastlandet“, til Æbelholt.

Efter flytningen forbliver det gamle klostersted i augustinerne i eje, nu som en ladegård under Æbelholt Kloster.

På Eskilø findes bevaret en ganske betydelig ruin af klosterkirken. Den lille kirkes mure af kløvet kamp rejser sig til et par meters højde, tårnets mure når en højde af henved tre meter. Rester af en bageovn ved kirkens kor tyder på, at kirken på et tidspunkt er blevet benyttet til verdslige formål.

Klostrets sted findes nordligt på øens højeste punkt.

Grinderslev Kloster

Klostret synes grundlagt i begyndelsen af 1170-erne og er i fuld funktion i 1176.

Kirke og kloster er indviet til St. Peder. — —

Under reformationsrøret forsøger biskop Jørgen Friis af Viborg at beskytte klostret mod kongelig indgriben, men i 1532 overlader den sidste prior klostret til Jep Friis, den kongelige lensmand på Skivehus. Siden kommer bispemanden dog en kort tid i besiddelse af klostret, og der har muligvis endnu i 1542 boet korherrer i Grinderslev Kloster.

I 1575 hører man, at kirken nu er noget brøstfældig.

1878 – og atter 1885–89 gennemgår klosterkirken hårdt tiltrængte restaureringsarbejder.

Den anselige klosterkirke findes altså endnu bevaret. Den har gennemgået adskillige tilbygninger allerede i senmiddelalderen, da tårnet er tilføjet og hvælvinger indsat i den oprindelige, romanske kvaderstenskirke.

Af middelalderligt inventar findes bevaret alterbordet af tilhugne kvadre, en sengotisk krucifiksgruppe og, nu anbragt på prædikestolen, nogle sengotiske altertavlefigurer.

Desuden findes der i kirken rester af sengotiske stolestader.

Tvilum Kloster

Biskop Gunner af Ribe (1230–46) skænker to kirker og nogle landejendomme til oprettelsen af et augustinerkloster i Gudenådalene ved Tvilum.

Klostret, der opføres på et naturskønt sted nær åen, er muligvis stiftet i tiden mellem 1246 og -49. — —

På reformationstiden bliver Tvilum Kloster et kongeligt len, dets avlsgård, den nuværende ejendom Tvilumgård, kongelig ladegård og klosterkirken sognekirke.

Klostrets bygninger er forsvundne, uvist hvornår, tilbage står kun den ejendommelige, kullede klosterkirke.

Kirken er i 1872 blevet istandsat med voldsomme stræbepiller.

Der er gennem udgravninger påvist svage spor af klosterbygningerne, der viser, at klostret har været et firfløjet anlæg med kirken som den ene fløj.

Af det katolske kirkeinventar findes bevaret et stort, senmiddelalderligt krucifiks og en prægtig, gotisk altertavle med mange udskårne figurer. I koret er anbragt en ligsten over provsten Poul Mikelsen, død o. 1490.

Klosterkirken i Tvilum, set fra sydvest. (Nationalmuseet)

Vestervig Kloster

Dette kloster synes stiftet i midten af 1160-erne, antagelig gennem en reformering af det samlag af gejstlige, der må formodes at have gjort tjeneste ved den tidligere bispekirke i Vestervig, (før det nordjyske bispesæde flyttedes fra Vestervig til Børglum).

Kloster og kirke er indviet til lokalhelgenen St. Thøger.

Som en tilføjelse til den romanske kvaderstenskirke er det 30 meter høje tårn bygget i 1400-tallet. — — —

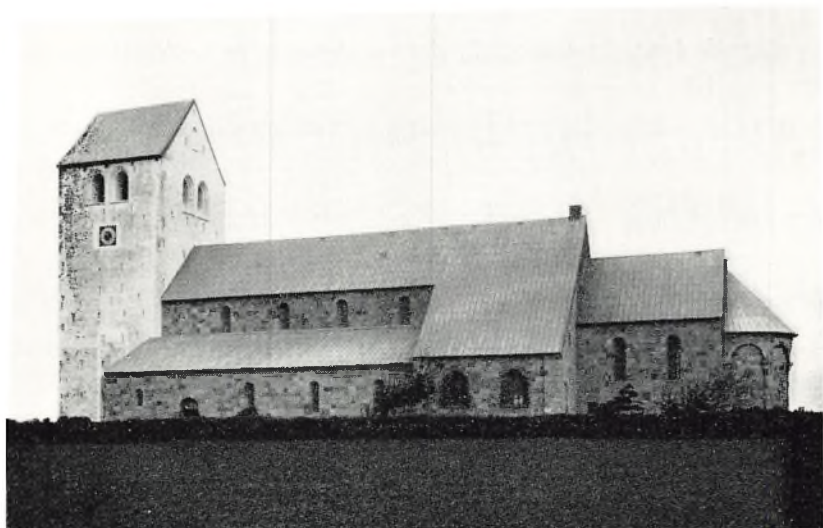
Ved reformationen sæculariseres Vestervig Kloster hurtigt. En del af korherreerne forbliver dog i deres kloster og nævnes endnu i 1547. I 1661 sælger kronen klostret til Joachim Irgens, der ombygger husene. 1703 brænder Vestervig Kloster, kirken istandsættes året efter.

Et udsnit af den gotiske altertavle i Tvilum Klosterkirke med Maria og barnet som det ene hovedmotiv. I fløjene apostle og helgener.

De øvrige bygninger genopføres først i løbet af 1730-erne for atter at blive nedrevet i midten af det nittende århundrede. Ved samme lejlighed forsvinder tillige kirkens kor.

Tilbage af Vestervig Kloster står alene den monumentale, mægtige kvaderstenskirke, ét af de fornemste, arkitektoniske mindesmærker fra Danmarks middelalder.

Vestervig Klosterkirke set fra syd. (Nationalmuseet)

Kirken er på fremragende måde istandsat og restaureret i 1917–21 ved arkitekt M. Clemmensen.

Af klosterbygningerne er der gennem udgravninger fundet syldsten. To klokker i tårnet er fra 1400- og 1500-årene. I Nationalmuseets samlinger findes en middelalderlig kalk fra Vestervig.

På kirkegården og i klosterkirken er adskillige middelalderlige gravsten bevaret, heriblandt den ældste daterede i Danmark, stenen er fra 1217.

Blandt gravminderne skal tillige nævnes den berømte, såkaldte „Liden Kirstens Grav“.

Mariaklostret i Viborg.

Klostret synes stiftet i løbet af første trediedel af 1100-tallet, og i 1169 vides det at have været i fuld funktion. Der er her tale om

et kapitelkloster, da korherreerne udgør Viborg Stifts domkapitel.

Allerede i 1400-tallet opstår der vanskeligheder for kapitelklostret, da man ikke længere ønsker ordensmænd som domkapitel.

I 1440 må Mariaklostret give op, det bliver da sæculariseret.

Alle klostrets bygninger er jævnet med jorden. Klosters sted er på Vibjerget nær domkirken.

Nonneklostret i Viborg.

Klostret er formodentlig stiftet af biskop Niels i midten af det tolvte århundrede. Det omtales første gang i 1263.

Klostret er viet til St. Botholfus.

Da Mariaklostret i midten af 1400-tallet bliver ophævet, opgives tillige St. Budolfi Nonnekloster.

Klostret er muligvis blevet sammenlagt med klostret i Asmild.

Æbelholt Kloster.

Monasterium St. Thomas de Paraclito.

O. 1176 flytter abbed Vilhelm sit munkesamfund fra Eskilsø til Æbelholt.

Stiftelsen får pavelig stadfæstelse i årene 1175 og 1179.

Æbelholts besiddelser er skænket til Eskilsø Kloster af biskop Absalon.

Æbelholt er, som Eskilsø, indviet til St. Thomas, men tillige til talsmanden, Den Helligånd. Efter abbed Vilhelms død strømmer pilegrimme til hans grav, hvor der skal have fundet underet sted, og abbeden bliver kanoniseret i 1224. Efter denne begivenhed har fundet sted, kaldes klostret stundom Coenobium St. Thomæ et beati Vilhelmi de Paraclito.

Fra Æbelholt grundlægges augustinerklostret Kastele ved Kongs-helle i Norge. — —

Under reformationen fortsætter klosterlivet i Æbelholt endnu en årrække, men i 1544 bortforlenes klostret til Christoffer Trundsen mod at han skal sørge for de korherrer, som endnu er i klostret. I 1560 er klostret fuldstændig ophævet, efter at klosterkirken fem år tidligere er blevet sognekirke.

I 1561 klager de Alsønderup sognemænd over, at kirken er for stor og bekostelig at holde ved magt, og den bliver da nedrevet.

Alle bygninger er nu forsvundet, men en række udgravningskampagner har fremdraget klosteranlæggets fundamenter. Udgravningerne har tillige ført til en mængde gravfund. Fundmaterialet fra udgravningerne er samlet i Æbelholt Klostermuseum, hvis bygning er opført ved klosterruinen.

I museet er hovedvægten lagt på det medicinsk-historiske felt, og samlingerne belyser lægekunstens forbavsende høje stade i middelalderens klosterhospitaler. Foruden museumsbygningen med samlingerne omfatter Æbelholt Klostermuseum såvel klostertomten, som en samling af lægeplanter, placeret i et lille anlæg ved museumsbygningen.

Adgang mod entré.

LUNDS STIFT

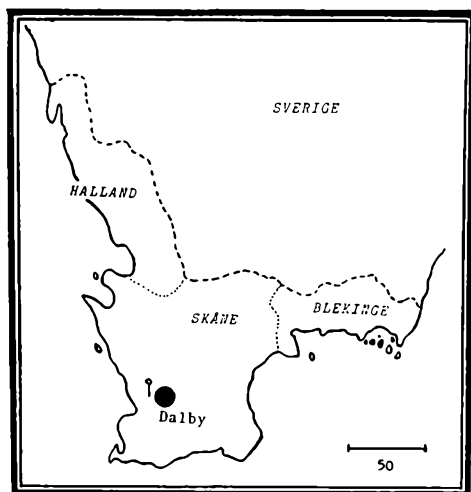
Dalby Kloster.

Dalby Sogn, Malmøhus Len.

Svend Estridsøn opretter i 1060 *to bispesæder, Lund og Dalby*, i det daværende Øst-Danmark.

Klosterkirken i Dalby er da, som Vestervig, en tidligere bispekirke.

I 1066 oprettes et samlag af kanniker ved Dalby Kirke. Bispesædet bliver siden nedlagt, og den første ærkebisp i Lund, Asser, opretter et augustinerkloster i Dalby ved at reformere det eksisterende kannikesamlag. Kirke og kloster er indviet til det hellige kors. — — —

Dalby Kloster er det eneste augustinerkloster i Lunds Stift.

Efter reformationen forbliver en del af beboerne i klostret, endnu i 1540-erne omtales provster.

Men allerede i 1530 er det gamle kloster blevet bortforlenet, og dets forfald dermed indledt.

Endnu består den store kirke med mange smukke, arkitektoniske detaljer, skønt bygningen kun er bevaret i reduceret tilstand.

Tre af klosterbygningerne, „Dalby Kungsgård“ kaldet, er ligeledes bevaret. Gennem udgravninger har man afdækket fundamenter, der fortæller om et stort og vidtløftigt klosteranlæg. I kirken er bevaret rester af sengotiske korstole.

Kong Harald Hén, død 1080, ligger begravet i Dalby Kloster.

BENEDICTINERORDENEN

(Det er hævdet, at benedictinernes verdensomspændende munkesamfund ikke egentlig kan kaldes en orden, men i denne sammenhæng vil Benedictinersamfundet, på linie med antonitere, augustinere, cisterciensere o.s.v., alligevel blive betegnet med ordet *orden*, uden at der i øvrigt her skal tages stilling til, hvilken benævnelse der må anses som den mest korrekte for dette klostersamlag).

Benedictinernes munkesamfund er Romerkirkens første, organiserede klosterbevægelse. Ordenen bliver i året 529 grundlagt af den hellige Benedict af Nursia med oprettelsen af klostret Monte Cassino i nærheden af Rom. Antagelig år 535 udformer St. Benedict *munkeregelen*, *Regula monachorum*. Som et enkelt, men typisk eksempel på den ånd, der er nedfældet i dette mesterværk skal her citeres indledningen af sidste kapitel: „Denne regel har vi sammenskrevet på det at det, – når vi overholder denne i klostrene –, må skønnes, at vi

Benedictiner. Ordensdragten er sort.

munke dog i det mindste er nået til nogen grad af værdig vandel, og i hvert fald til begyndelsen af et kristeligt levned!“

Kort efter munkeordenens grundlæggelse stiftes benedictinernes nonneorden af den hellige Scholastica, og Benedicts ideer og tanker går deres sejrsgang ud over hele den vestlige kristenhed.

Benedictinerklostrene er herreklostre, som ejer jordegods og lever af dettes afkastning.

Adskillige åndelige strømninger er i tidens løb gået gennem ordenen.

Fra o. 900 til 1100 er det burgundiske kloster Cluny således et vigtigt åndeligt center for benedictinerne. Cluny-congregationen bringer de reformerede og de nyoprettede klostre ind under moderklostrets overhøjhed og organiserer klostrene som *abbadier* ledet af en *abbed*, som *priorater*, hvor abbeden af Cluny er den egentlige klosterforstander, og som *celler*, små, beskedne og helt afhængige stiftelser.

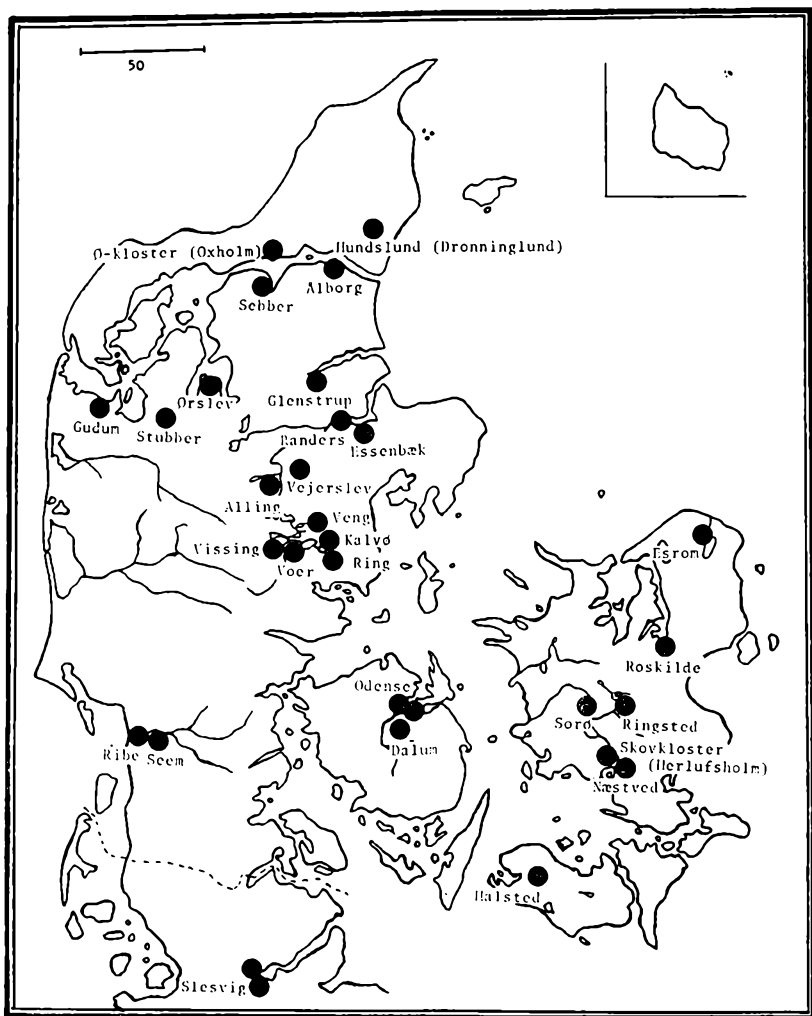
Nonneklostrenes mandlige administrator, meget ofte en præst, kaldes prior. De enkelte benedictinerklostre står i et vist afhængighedsforhold til stiftsbiskopperne.

Hvornår det første danske benedictinerkloster er oprettet er uvist, men det var benedictinermunke, der som de første missionærer bragte kristendommen til Norden.

I løbet af 1000-tallet får benedictinerne fast fodfæste i Danmark, og igennem middelalderen har ordenen her i landet kunnet råde over i alt 35 klostre.

Klosterforstanderen kaldes som nævnt abbed (af abbas = fader), under ham står prioren og subprioren, dernæst brødrene, de egentlige munke, der ofte er præster. Lægbrødrene eller converserne er også regelbundne brødre, men deres opgaver er i forhold til kormunkenes af mere praktisk art. Endelig er der i benedictinerklostrene forskellige tjenestefolk og indgivne (pensionister).

Inden man som munk aflagde det evige klosterløfte, skulle man

Benedictinerklostre i Danmark og Sydslesvig.

som novice gennemgå en prøvetid på i alt 12 måneder. Vejen til præstetitlen gik for munkene over de lavere grader subdiacon og diacon.

De egentlige munkes opgaver kunne være mangeartede, et munkelag har ofte kunnet betragtes som et eksperthold, sammensat af folk, der mestrede hver sit fagområde, og meget ofte folk med en højere uddannelse. Men munkenes vigtigste gerning har bestandig været afholdelsen af de mange messer og gudstjenester i klosterkirken, heraf udtrykket „kormunke“.

Før den lutherske reformation for alvor fik magt i Danmark, var en indre reformering begyndt blandt de danske benedictinere, idet en del af deres klostre tilsluttede sig den fra Tyskland udgåede Bursfelder-congregation, der i løbet af 1400-tallet – og i begyndelsen af 1500-årene søgte at reformere benedictinerklostrene henimod en strengere og klarere observans.

Bursfelder-bevægelsen kunne dog ikke nå at redde Moderkirken i Danmark. Også de reformerede klostre måtte, selvom enkelte holdt længe ud, bukke under for den sejrende Lutherdom.

Flere af de danske benedictinerklostre har en oprindelse, der fortaber sig i en dunkel fortid, da der på grund af klostrenes ælde kun findes sparsomme oplysninger om deres tidligste historie.

Alling Kloster

Klostret er antagelig overflyttet fra Vejerslev og oprettet på et tidspunkt mellem 1231 og 1268.

Kong Christoffer I. tillader flytningen og skænker klostret Grønbæk Kirke. – – –

I 1535 overlader kronen klostret til biskop Joachim Rønnow, der skal holde bygningerne ved magt. Siden overgår klostret påny til kronen, men kommer under navnet Allinggård på private hænder i 1661.

I 1536 bliver den sidste abbed, Hans Lauridsen, sognepræst ved klostrets gamle sognekirker, Grønbæk og Svostrup.

Udgravninger foretaget af Nationalmuseet har fremdraget svære fundamenter af rå kamp. Fundamenterne markerer tydeligt klosteranlæggets grundplan. Ruinen, der i skrivende stund er noget overgroet med buske og krat, er forsynet med en tavle med kort og forklarende tekst.

Dalum Nonnekloster

Monasterium sanctimonialium ordinis St. Benedicti.

Klostret er grundlagt o. 1200, da nonnerne fra klostret i Odense overflyttede til Dalum. Klosterkirken er indviet til Vor Frue.

Dalum-klostret kommer i tidens løb til at gennemgå perioder med svære vanskeligheder. F. eks. sker der i 1378 og atter i 1534, under reformationsrøret, voldelige overfald på klostret. I 1379 beboes klostret af 10 nonner foruden priorissen. — — —

Ved reformationen overgår klostret til kronen, medens nonnerne bliver boende i deres gamle hjem. Endnu i 1571 bor der fire nonner i Dalum Kloster, og først i 1580 lægges den sidste af benedictiner-søstrene i graven.

I 1602 er klosterbygningerne blot ruiner, der siden ombygges til herregården Christiansdal, men Dalum Kloster får sit gamle navn igen, da det i 1906 erhverves af den katolske St. Hedvigs Orden og bliver nonnekloster påny.

Klostrets monumentale, røde korskirke er bevaret til vore dage, den er nu som sognekirke adskilt fra Dalum Kloster. Kirken er restaureret i årene 1926–29.

Blandt selve klosterbygningerne er hovedbygningens nordre fløj en middelalderlig murstensbygning, opført i vendisk skifte på et fundament af rå kamp. Der findes bevaret en hvælvet kælder fra det oprindelige kloster, og på kirkens sydmur ses rester af klostrets korsgang.

I kirken findes kalkmalerier fra o. 1500 og desuden et korbuekrucifiks fra begyndelsen af 1300-tallet.

Af den bevarede Dalum Klosters Jordebog fremgår det, at klostret har ejet vidtstrakte jordegodser på Fyn, Langeland, Ærø og Lolland.

Esrom Kloster

Den første efterretning om klostret i Esrom er Svend Grathes privilegiebrev af 1148, der beretter at byen Esrom, forhen krongods, er givet til gudelig brug. Ærkebiskop Eskil har erhvervet godset af kong Erik Lam og skænket det til nytte for munkene.

Omkring midten af 1100-tallet overgår klostret til Cistercienserordenen.

Ingen bygninger eller bygningsrester fra benedictinernes tid synes bevaret i Esrom.

Essenbæk Kloster

Monasterium St. Laurentii ordinis St. Benedicti.

I middelalderhåndskriftet Essenbæk-årbogen nævnes Stig Hvide som klostrets grundlægger. Klostret er muligvis stiftet i Randers i 1130-erne eller -40-erne og flyttet til Essenbæk o. 1180. – –

Ved reformationen inddrages klostret af kronen, og i 1161 overgår det til privateje. Tidspunktet for bygningernes nedrivning er ukendt.

Ved udgravninger har Nationalmuseet bragt fundamenter af rå kamp samt egepæle for dagen.

To fredede stensøjler i Tøjhushaven i Randers skal, ligesom enkelte inventarsager i Randers Museum, stamme fra Essenbæk Kloster. Den bevarede Essenbæk-årbog går til år 1323.

Glenstrup Kloster

Monasterium St. Mariæ in Glenstrup ordinis St. Benedicti.

Klostret er oprettet før 1250. Kirken kaldes 1396 for „De tre Mariers Kirke“.

Glenstrup Benedictinerkloster nedlægges 1431 til fordel for char-teusermunke, der imidlertid allerede i løbet af 1440-erne atter for-lader klostret. Benedictinerne forsøger påny at få fodfæste i deres gamle hus, men må vige for birgittinerne i Mariager, som i 1451 overtager Glenstrup.

Klosterkirken med det brede tårn er, i noget ombygget stand, be-varet, men klosterbygningerne er i øvrigt forsvundet.

Klosterstedet på den nuværende præstegårds grund, noget borte fra kirken, er muligvis stedet for charteusernes kloster.

Gudum Nonnekloster

Monasterium Gudum ordinis St. Benedicti.

Klostret er første gang omtalt i 1268, stiftelsesåret er ukendt. Kirke og kloster er antagelig indviet til Vor Frue.

I 1484 flyttes klosterbygningerne nogle hundrede meter. – – –

Efter reformationen bliver klostret kronens ejendom, og fra 1537 bliver det bortforlenet. Endnu i 1573 lever der tre nonner i Gudum Kloster.

Et kirketårn skal være forsvundet i 1631, og klosterbygningerne er efterhånden gået til grunde.

Tilbage står den murstensbyggede klosterkirke, der muligvis kan have været den ældre Gudum Sognekirke, som nonnerne ved kloster-flytningen har fået overladt. Det nuværende kirketårn er opført i 1930.

Klosterbygningerne har ligget på kirkens nordside.

Der er på kirkens loft fundet et sengotisk krucifiks.

Halsted Kloster

Klostret er første gang nævnt i 1305, men er lidt ældre.

Endnu i 1284 er Halsted dog krongods. Klostret, der er indviet til den engelske helgen St. Samson, synes stiftet af Erik Plovpenningss datter Jutta. Halsted Kloster er en datterstiftelse af Ringsted Kloster, klosterforstanderen kaldes længe prior, først fra 1520 abbed.

Klosterkirken er en oprindelig landsbykirke.

I 1510 plyndres klostret af Lybækkerne. — —

Klostret bliver inddraget som kongeligt len i 1538, men endnu omkring midten af 1540-erne bor der munke i Halsted.

1720 er Halsted Kloster hovedsæde i baroniet Juellinge.

Kirken, der har udgjort klosteranlæggets nordfløj er bevaret.

Den er som nævnt ældre end klostret, men bærer spor af ombygninger i gotisk stil, som er udført af benedictinerne.

Af de øvrige bygningsværker fra middelalderen er kun bevaret en hegnsmur med køreport.

Hundslund Nonnekloster (Dronninglund)

Beatæ Mariæ virginis monasterium monialum ordinis St. Benedicti.

Klostret, som er nævnt første gang i 1268, synes stiftet o. 1250. Kirken menes viet til St. Clemens. — —

Efter at det har døjet ondt under Grevens Fejde, overtages klostret af kronen. Nonnerne bliver boende, og endnu i 1581 lever to af dem. Dette år overtager H. J. Lindenow klostret, som han lader ombygge. Navnet Dronninglund stammer fra en periode, hvor stedet ejes af dronning Charlotte Amalie (1690–1714).

Af de nuværende bygninger i Dronninglund Slot stammer kirken fra klostertiden, tilligemed partier af bygningskompleksets søndre og østre fløj. I kirken findes bevarede kalkmalerier.

Klostret på Kalvø

Uvist hvornår stiftes klostret på den lille ø Kalvø i Skanderborg Sø. Klostret nævnes først, da det i 1169 overgår til Cistercienserordenen. På dette tidspunkt er der kun to munke på Kalvø; måske er der ikke tale om et egentligt kloster, men kun om et afhængigt munkebo, en „cella“. Det er dog muligt, at Kalvø sammen med Ring Nonnekloster kan have udgjort et dobbeltkloster. I 1172 ophører Kalvøklostret helt at fungere, da cistercienserne forlader øen.

Intet spor af bygninger er i dag synlige i den lille øs tætte grønsvær.

Klostret i Næstved

Monasterium St. Petri de Næstved.

Herremanden Peder Bodilsen, hans mor og tre brødre stifter 1135 benedictinernes kloster i Næstved. Klosterkirken indvies til St. Peder. Allerede o. 1200 flyttes klostret til et nyt sted udenfor byen, hvor Skovkloster (Herlufsholm) opføres.

Alle Næstvedklostrets bygninger er forsvundet.

St. Knuds Kloster i Odense

Klostret er stiftet i foråret 1096 af kong Erik Ejegod. Dets første beboere er 12 munke fra det engelske kloster Eversham.

Til at begynde med er St. Knuds Kloster et filialkloster.

Klosterforstanderen kaldes prior, selv efter at klostret har fået en mere selvstændig stilling, idet klostrets konvent fra 1139 udgør det fynske bispedømmes domkapitel, og Odense-bispen betragtes da som titulær abbed. – – –

St. Knuds Kloster klarer sig længe efter reformationen under ledelse af prior Chr. Poulsen; det ophæves så sent som 1571, da klostret

af kronen bliver forlenet bort. Jordegodset bliver senere et kongeligt ryttergods.

Nogle af klosterbygningerne bliver nedrevet og ombygget i 1634 og 1755.

Endnu står fire af klostrets huse tilbage, hvoraf de tre dog er stærkt restaurerede efter en brand i 1913. I klostret er bl. a. indrettet bibliotek.

Den treskibede klosterkirke, St. Knuds Domkirke, anses for at være landets smukkeste og mest stilrene, gotiske kirkebygning.

Det høje kirketårn er bygget efter reformationen.

Blandt det bevarede, middelalderlige inventar bør, selvom den oprindeligt ikke er bestemt for St. Knuds Kirke, først og fremmest nævnes Claus Bergs berømte altertavle med over 300 udskårne figurer.

Dette skønne og vidtløftige kunstværk var først, i 1521, opstillet i Odense Gråbrødreklosters kirke i det gravkor kong Hans her havde ladet indrette for sin familie. Sammen med de kongelige grave blev altertavlen siden overflyttet til St. Knud, og gråbrødrenes kirke nedbrudt.

I domkirkens krypt, der er stærkt restaureret, findes to romanske helgenskrin med relikvierne af Sankt Knud og – muligvis – den engelske helgen Sankt Alban.

Kirkens kongelige grave rummer i øvrigt støvet af kong Hans, dennes dronning Christine, sønnerne Frans og Christiern II., Christierns dronning Elisabeth og deres søn Hans. Desuden kan nævnes endnu én, på sin vis fyrstelig person, som er gravlagt i domkirken, uvist hvor, nemlig Christian IV.s kone, Kirstine Munk.

To rækker sengotiske korstole er bevaret, samt en klokke fra o. 1300. Syd for klostrets hovedfløj er anlagt en smuk urtegård, der viser et repræsentativt udsnit af planter, som i middelalderen dyrkedes i klosterhaverne.

Der skal ikke her gøres nærmere rede for St. Knuds Domkirkes

bevægede historie, begivenheders og personers tal i denne historie er legio.

Der er på hverdage adgang til St. Knuds Kirke til følgende tider:
1. april – 30. september kl. 10–17. 1. oktober – 31. marts kl. 10–16.

Nonneklostret i Odense

Klostret er stiftet ud fra St. Knuds Kloster, dets grundlæggelse sker før 1182.

Kun en kort tid består klostret i Odense, allerede inden år 1201 overflyttes det til Dalum syd for Odense.

Enkelte, svage bygningsspor af mur- og kampesten er tilligemed middelalderlige grave fundet på klostrets sted, „Nonnebakken“, syd for Odense Å.

Nonneklostret i Randers

Omkring midten af 1100-tallet nævnes *Vor Frue Kloster* i Randers. Klostret kan muligvis sammen med Essenbæk Kloster have dannet et oprindeligt dobbeltkloster. – – –

Da klostret ophæves, allerede i 1428, bliver dets kirke sognekirke, men nedrives allerede i 1529, tårnet dog først i 1795.

Klostrets sted er nordøst for Rådhusørvet, et stykke indenfor den gamle Nørreport.

Alle klostrets bygninger er nu forsvundet.

Nonneklostret i Ribe

Monasterium monialium St. Nicolai extra muros Ripenses ordinis St. Benedicti.

Klostret er grundlagt i 1170. Nonnerne er antagelig ført til Ribe fra Seem Dobbeltkloster.

Klosterkirken har tillige været været benyttet som sognekirke. — —

I 1532 lægges klostret under Riberhus, men endnu i begyndelsen af 1560-erne bor der nonner i klostret.

I dag er alle bygninger forsvundet. Der er i 1900 gjort fund af klosterkirkens fundamenter, der viser, at kirken har haft apsis.

Klostrets sted er udenfor bygrænsen, øst for Ribe Å, hvor banegården nu ligger.

Ring Nonnekloster

Monasterium in Rynd, ordinis St. Benedicti.

Klostret nævnes første gang i 1203, men må skønnes at være noget ældre. Ring Kloster kan muligvis sammen med klostret på Kalvø have udgjort et oprindeligt dobbeltkloster. Nonneklostret hærages af en brand kort før 1430, i prior Jens Kannes tid. — — —

I 1532 bortforlenes klostret, og o. 1571 lægges det under Skanderborg Slot. Bygningerne forfalder og bliver nedbrudt, i 1650 er der kun ruiner tilbage.

På den nuværende Ring Kloster-gårds grund er fundet såvel granitkvadre som røde munkesten og andre bygningsdetaljer samt middelalderlige grave. Enkelte bygningsdele, bl. a. en romansk tympanon, er anvendt i gårdens murværk.

Ring Klosterkirkes store højaltertavle, en højgotisk fløjaltertavle med mange, udskårne figurer, findes i dag i Østbirk Kirke.

Klostret i Ringsted

Klostret er formentlig stiftet af kong Erik Emune o. 1134.

Pave Innocens II. skænker i 1138 klostret visse privilegier.

Klostrets første beboere er munke fra St. Knuds Kloster i Odense. Det synes i begyndelsen at have været et priorat, men i 1148 får klostret bekræftelse på, at klosterforstanderen, hr. Johannes, må føre

St. Bents Klosterkirke i Ringsted, set fra øst. (Nationalmuseet)

abbedtitlen. Den officielle bekræftelse på klostret som fuldt fungerende abbedi gives kort efter 1170 i et gavebrev, udstedt af biskop Absalon. Fra samme år er kirke og kloster indviet til Hellig Knud Hertug (Lavard); den dræbte hertug er i 1131 blevet begravet foran klosterkirkens højalter. Kirken bliver herefter gravkirke for Valdemar den Stores slægt.

I kirken findes begravet 21 fyrstelige personer. Blandt disse kan

nævnes Valdemar den Store, hans dronning Sophia, Knud IV. („den Sjette“), Valdemar Sejr og hans to dronninger, Dagmar og Berengaria. Erik Plovpenning, Erik Menved og dronning Ingeborg. Også klostrets sidste abbed har fået sit fornemme gravminde i klosterkirken. – – –

Efter reformationen fortsætter Ringsted Kloster som fungerende abbedi. Skønt klostret efterhånden går over til hovedsageligt at være et kongeligt regnskabslén, kaldes klosterforstanderen endnu abbed så sent som i 1586.

Efter at de gamle klosterbygninger har gennemgået flere ombygninger går de til grunde, da Ringsted hærger af en storbrand i 1806. På de forsvundne klosterbygningers sted har man ved udgravninger i dette århundrede fundet rester af adskillige huse.

Men er klostret end forsvundet, består dog den prægtige St. Bents Klosterkirke – velbevaret – den dag i dag.

Den treskibede kirke er et af vore smukkeste og mest monumentale teglbygningsværker fra middelalderen. Klosterkirken er i årene 1900–1908 gennemgribende restaureret ved arkitekt H. B. Storck.

I kirken findes talrige kalkmalerier, og i det ene af kirkens kapeller findes indrettet et kirkemuseum, der rummer en interessant samling af fund og inventarstykker, der belyser klosterkirkens langvarige historie. I kirken er bevaret udskårne korstole fra o. 1420.

Kirken er åben for besøgende på alle hverdage fra kl. 10–11.30, gratis, samt i tiden maj–oktober kl. 13–17, mod entré.

Vor Frue Nonnekloster i Roskilde

Provst Isak i Roskilde stifter af sit arvegods Vor Frue Kloster o. 1158. Nonnerne får overladt Vor Frue Sognekirke. Sandsynligheden taler for, at klostret har tilhørt Benedictinerordenen, men dette er dog ikke helt sikkert. I løbet af 1170-erne reformeres klostret og overgår til Cistercienserordenen. – – –

Den treskibede klosterkirke er bevaret, oprindeligt er den sikkert identisk med den kirke, om hvilken Saxo beretter, at den er opført af biskop Svend Normand (1070–1088). De rester af klosterbygninger, der lejlighedsvis er fremdraget på klostrets sted, stammer givetvis fra cisterciensernes tid.

Sebber Nonnekloster

Klostret findes første gang nævnt i 1268, men må være væsentligt ældre. Det er ikke helt klart om klostret i virkeligheden har tilhørt Benedictinerordenen eller – muligvis – Augustinerordenen. – –

Efter reformationen overtager kronen Sebber Kloster. Kirken bliver sognekirke, og på selve klostret residerer kronens lensmand en tid.

Medens klosterbygningerne alle er forsvundne, står kirken velbevaret tilbage, stadigvæk i brug som sognekirke.

Seem Dobbeltkloster

Klostret, der var indviet til Vor Frue, synes, uvist hvornår, grundlagt fra Ribe Bispestol. Klostret er oprindelig et dobbeltkloster, men i 1170 overflyttes nonnerne til Ribe, medens cisterciensere fra Herrevad Kloster overtager Seem. Cisterciensermunkene flytter i 1173 klostret til Løgum.

Alle Seem Klosters bygninger er forsvundet. Klostrets sted er muligvis på den nuværende Munkegårds grund ved Munkesø.

Skovkloster (Herlufsholm)

Monasterium St. Petri juxta Næstved.

Skovkloster er overflyttet fra Næstved til dets sted på bredden af Susåen, på denne vis grundlægges klostret o. 1200. Skovkloster bliver

et af landets største abbedier, hvis jordtilliggende kommer til at omfatte henved 440 landejendomme! – – –

I abbed Christoffer Hansens tid sæculariseres Skovkloster, og i 1537 bortforlenes det til biskop Ove Bilde af Århus. Ved biskoppens død bliver abbed Christoffer tillige kongelig lensmand til sin død i 1559. Samme år lægges klostret under Vordingborg Slot. De tilbageværende munke overføres til Sorø – og Antvorskov Klostre.

I 1560 mageskifter rigsadmiral Herluf Trolle sig til Skovkloster. I stedet får kongen Hillerødsholm (Frederiksborg), og i 1565 opretter admiralen Herlufsholm lærde skole, der jo stadig er ved magt.

Ved Herlufsholm er Skovklosters kirke bevaret, den er en énskibet korskirke, hovedsagelig opført af tegl og flere gange ombygget. Efter en storbrand 3. påskenat 1261 istandsættes kirken og forsynes med hvælvinger.

Af klosterbygningerne er østfløjens underetage fra o. 1250 med hvælvet korsgang bevaret, de øvrige bygninger er fuldstændigt ombyggede.

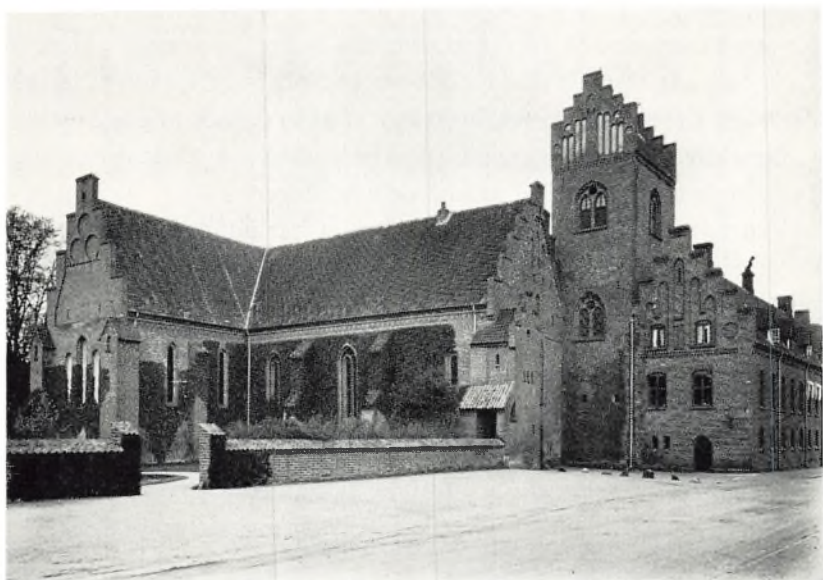
I klosterkirken er en del middelalderligt inventar bevaret:

Munkekorstole, et stort trækors, en sengotisk alterbordsforside, 3 klokker og et tidligtgotisk krucifiks udført i elfenben og hvalrostand.

En samling dokumenter udgør tilligemed fire større håndskrifter et stort og velbevaret materiale til belysning af Skovklosters historie.

Klosterkirken ejer rige gravminder (fra tiden lige efter reformationen) for slægterne Trolle og Gøye, desuden renaissancerustninger, som har tilhørt Herluf Trolle og dennes bror.

Adgang til klosterkirken: 1. maj – 1. juni kl. 14–17. 1. juni – 1. september kl. 10–17.

Skovkloster (Herlufsholm), set fra nord. (Nationalmuseet)

Klostret i Sorø

Klostret er stiftet i årene 1242–45 af Skjalm Hvides sønner.

Den første klosterforstander indsættes af biskop Asser af Roskilde o. 1142. De tre første forstandere fører priortitlen.

Klostret trives ikke godt, og benedictinerne forlader atter stedet.

I 1162 stifter biskop Absalon Sorø Cistercienserkloster.

Benedictinerklostret og dets lille stenkirke er helt forsvundet.

Stubber Nonnekloster

Clastrum Stubbetorp.

Klostret omtales første gang i 1268, men er grundlagt længe før, måske o. 1150. — —

I Grevefejdens dage udsættes klostret for gentagne overfald og

plyndringer, og efter reformationen overtager kronen klostret. Da det i 1547 bliver solgt til Iver Juel, bor der endnu 12 nonner i klostret. Iver Juel sætter det forfaldne kloster i stand, men i 1700-tallet går det påny i forfald, for omkring 1850 at blive forladt af alle beboere.

Betydelige dele af klostrets vestfløj er bevaret som en malerisk ruin. I ruinen findes en sal med søjlebårne hvælvinger.

Ved udgravninger, som Nationalmuseet har udført i 1920-erne, er der gjort fund af fundamenter af andre bygninger tillige med nogle middelalderlige grave.

Veng Kloster

Tidspunktet for klostrets grundlæggelse er ukendt, men allerede i 1160 er klostret gammelt og i forfald. Klosterkirken viser, at klostret må have været i funktion allerede i begyndelsen af 1100-tallet.

I 1165 overtages Veng Kloster – og reformeres – af cistercienserne. Da disse få år senere flytter klostret, kommer kirken til at tjene som sognekirke.

Alle klosterbygninger er forsvundet, men den ejendommelige, korsformede kirke er bevaret som Danmarks ældste klosterkirke! Det oprindelige, vestvendte kirketårn er nedrevet, muligvis af cistercienserne, hvis regel forbyder tårne på ordenens kirker.

Det nuværende tårn er opført over kirkens søndre korsarm senere i løbet af middelalderen. Kirken er bygget af frådsten (kildekalk). Under koret findes en lille krypt, og i nordre korsarms andet stokværk et større rum, hvis indgang, en vindeltrappe, nu er tilmuret.

Vejerslev Kloster

Klostret er antagelig stiftet i løbet af 1100-tallet; det nævnes som fuldt etableret i 1203, da klostret styres af abbed Ingemar. Klostret formodes overflyttet til Alling o. 1250.

Klosterkirken i Veng, set fra øst. (Kriwi fot.)

Alle klosterbygninger er nu forsvundet, medens klosterkirken er bevaret omend i en noget ændret skikkelse.

Størsteparten af bygningen består dog af den originale, gamle klosterkirke, opført af al og tilhugget kamp.

Kirketårnet stammer fra 1875.

Vissing Nonnekloster

Klostret nævnes første gang i 1203, men må være grundlagt længe før. Det har muligvis sammen med Voer Kloster udgjort et oprindeligt dobbeltkloster. –

Under Valdemarssønnernes fejder døjer klostret meget ondt, bl. a. afbrændes nogle af dets bygninger af hertug Abels tyske ryttere. Måske er dette begyndelsen til klostrets undergang. Det går i forfald og nedlægges helt kort før 1450. Dets ejendomme tilfalder Voer Kloster.

På klostrets sted ligger i dag en landbrugsejendom, som stadig bærer klostrets navn. En mindre udgravning, som Nationalmuseet har foretaget i 1915, har bragt kampestensfundamenter, munkesten i munkeskifte og enkelte grave for dagen, ligesom man har fundet klostrets teglovn.

Voer Kloster

Oratorium.

Klostret er muligvis oprettet o. 1150. Det har oprindeligt tilhørt Cluniascenserkongregationen, men reformeres i 1486, da det tilslutter sig den tyske Bursfelderkongregation.

Klostret har ejet store godsområder i Midt- og Nordjylland.

— — —

I 1542 bortforlenes klostret, og i 1552 overføres de sidste munke fra Voer til Øm Kloster. Under kronens styrelse forfalder klosterbygningerne, og i 1568 lægges klostret øde.

Alle bygninger er nu forsvundet, men der er i årenes løb gjort en del fund på klostrets sted under ejendommen Kloster Mølle.

En staldbygning er opført over klosterkirkens fundamenter, men adskillige bygningsdetaljer er bevaret. I møllens have er gjort fund af en teglovn og talrige grave. Kanal- og dæmningsanlæg omkring Kloster Mølle er i sin første begyndelse givetvis skabt af de Voer munke.

Ejsing Kirke (Ginding Herred) og Dronningborg slot har i 1560 fået altertavler fra Voer Klosters kirke.

Ø Nonnekloster (Oxholm)

Monasterium Beatæ Mariæ virginis de insula ordinis St. Benedicti.

Klostret er stiftet o. 1175 af biskop Tyge af Børglum på grundlag af bispens fædrenegods. Medens klostret er viet til Vor Frue, er kirken muligvis indviet til St. Nicolaus. — — —

Under reformationen overgår klostret til kronen. I 1573 overtages det af Frants Banner, efter hvis hustru, Anne Oxe, klostret får sit nye navn Oxholm.

Klosterkirken er velbevaret, og af klosterbygningerne står endnu syd- og vestfløjen.

Af det middelalderlige inventar er bevaret en sengotisk fløjaltertavle, et par sengotiske alterstager, et røgelseskar o. a.

På Nationalmuseet opbevares en klokke fra 1513.

Ørslev Nonnekloster

Klostret omtales første gang i 1275, og på dette tidspunkt er klostret fuldt etableret, grundlæggelsen har antagelig fundet sted i 1100-tallets sidste halvdel. — — —

Ved reformationen overtages klostret af kronen, og fra 1585 overgår det til privateje. Endnu i 1571 bor der nonner i klostret.

Den sidste nonne, Mette Mogensdatter, død 1595, bliver ved klostrets salg forlenet med to gårde og et bol i Søby, Kopperup Sogn.

Både kirke og klosterbygninger er bevaret. De sidste er dog i 1700-tallet af general Johan Rantzau ombygget som herregård i barokstil. Ikke desto mindre er en stor del af murværket middelalderligt. Der er foretaget restaureringer af bygningerne i 1930-erne.

Et minde fra tiden efter reformationen er et epitafium i klosterkirken over den færøske søhane Mogens Heinesen, som i 1589 henrettedes i København, men året efter højtideligt rehabiliteredes og bisattes fra Ørslev Klosterkirke.

Ørslev Kloster. (Nationalmuseet)

Nonneklostret i Ålborg

Klostret, som er viet til Vor Frue, er formentlig grundlagt fra Viborg Bispestol i den første trediedel af det tolvte århundrede.

Klostret har været af samme orden som Sebbler Kloster. Der er altså en mulighed for, at det ikke har tilhørt benedictinerordenen, selvom dette synes mest sandsynligt. – – –

Så tidligt som i 1527 overgår klostret til kronen. I tidens løb er klosterbygningerne forsvundet, og i 1877 bliver den da meget brøstfældige kirke nedrevet. I den nybyggede Vor Frue Kirke, der er opført på klosterkirkens grund, findes indført flere bygningsdetaljer fra den ældre kirke, bl. a. en smuk kvaderstensportal med udhuggede figurer.

SYDSLESVIG

St. Michaels Dobbeltkloster i Slesvig

Klostret er muligvis grundlagt o. 1050 og er hermed det ældste danske kloster.

Det ophører som dobbeltkloster o. 1200, idet biskop Valdemar efter en skandale omkring klostret flytter en del af munkene til Guldholm, der gøres til et cistercienserabbedi.

Nonnerne har antagelig beboet Michaelsklostret endnu en tid, indtil også de overflyttes til et nyt sted.

Alle bygninger er nu tilintetgjort og forsvundet. Klosterkirken styrtede sammen under restaureringsarbejde i 1870.

I den nuværende St. Mikkelsskirke findes enkelte bygningsdetaljer fra den gamle klosterkirke. Et par søjlekapitæler fra klostret findes på Gottorp Slot.

Nonneklostret i Slesvig

Monasterium monialum prope et extra muros civitatis Slesvig.

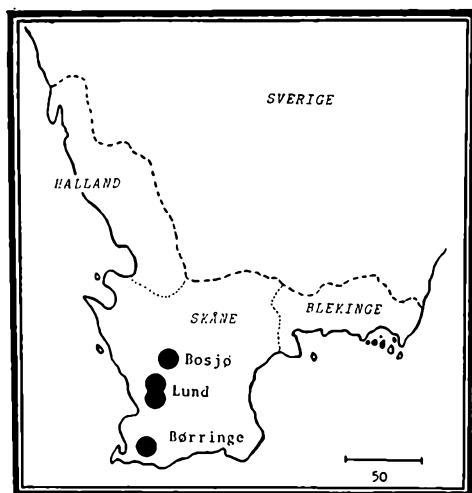
Klostret, der er viet til Johannes Døberen, nævnes første gang i 1251.

Nonnerne er overflyttet fra Slesvigs St. Michaelskloster. – – –

Efter reformationen fortsætter klostret, ene af alle i Danmark, som en klosterstiftelse, helt ind i det tyvende århundrede, hvorfor det næppe kan siges at være nedlagt.

Efter religionsskiftet er det adelige jomfruer, som optages i klostret, og klosterlivet går videre under protestantiske former.

Såvel klosterkirken, der nu er garnisonskirke, som klosterbygningerne er vel bevarede.

Benedictinerklostre i Lunds Stift.

LUNDS STIFT

Bosjö Nonnekloster

I Ringsjöen, Malmøhus Len.

Klostret, der er viet til Vor Frue og St. Nicolaus af Myra, skal være grundlagt o. 1180 af en vis Thord. — —

Under Grevens Fejde fares der ilde frem mod klostret, ved reformationen overtages det af kronen, og i 1560 overgår det til privateje.

Dele af klostrets øst- og sydfløj i de nuværende bygninger er middelalderlige tillige med den bevarede kirke.

I klosterkirken findes en statelig sengotisk højaltertavle med Golgatha-motiv.

Börringe Nonnekoster

Clastrum sanctimonialium S. Marie
Malmöhus Len.

Klostret er formodentlig grundlagt på et tidspunkt mellem ca. 1150 og 1231, da det omtales i kong Valdemars Jordebog. Af klostret og dets kirke er intet tilbage over jorden.

Den nuværende hovedbygning på Börringe stammer fra 1600-tallet.

Allehelgens Kloster i Lund

Monasterium omnium sanctorum prope muros Lundenses.

Klostret er stiftet før 1089, og abbeden er fra 1205 overhoved for alle benedictinernes klostre i Danmark. — — —

I 1537 ophører gudstjenesten i klostret, bygningerne forfalder, og o. 1700 er de alle forsvundet.

Gennem udgravninger har man påvist bygningsrester af det forsvundne kloster, og man har kunnet konstatere, at kirken har haft tredelt skib og krypt. Et anlæg omgiver bygningsresterne på klostrets sted nær Lunds Universitetsbibliotek.

I universitetets historiske museum findes en samling fund, især bygningsdetaljer fra klostret.

Sct. Benedicts kors.

St. Peders Nonnekloster i Lund

Monasterium Ste. Marie et St. Petri Lundis.

Klostret er grundlagt kort efter 1145 af ærkebiskop Eskil. – – –

På nær et ganske lille bygningsparti er klosterbygningerne alle forsvundet, medens den fornemme klosterkirke endnu er intakt.

Kirken er en gotisk teglstenskirke med høje hvælvinger. Det bevarede stykke af klostret er overbygget med et tårn. I klosterkirken er bevaret et alterskab fra o. 1500.

BIRGITTINERORDENEN

Ordo Sancti Augustini Sancti Salvatoris nuncupatus

Som Nordens eneste originale indslag i ordenslivet stiftes Birgittinerordenen af den hellige Birgitta af Vadstena i Sverige.

Den højadelige fru Birgitta oplever gennem syner og åbenbaringer en kaldelse til at stifte en klosterorden.

Birgittas syner nedfældes og udformes ved cistercienserabbeden Petrus af Alvastras hjælp, og der udarbejdes en ordensregel, som er en blanding af cistercienserskik og St. Augustins Regel. Ordenens statutter gennemgår flere ændringer, og ordenen får pavelig anerkendelse flere gange, men dens egentlige stadfæstelse må vist siges at finde sted ved pave Urban IV. i 1378. Vadstenaklosters officielle indvielse finder dog først sted så sent som i oktober 1384.

Klostrene står direkte under stiftsbiskoppen. De er indrettet som dobbeltklostre indeholdt i samme bygningskompleks. Hovedvægten er lagt på nonneklostret, hvis forstanderinde, abbedissen, er klostrets øverste myndighed. Nonneklostret findes på nordsiden af den store,

Birgittinernonne. Dragten er af gråt vadmél, hverover hvidt hovedlin og sort slør. „Kronen“ er hvid med fem cirkelrunde, blodrøde mærker. Birgittinermunkene (præsterne) bar på den grå kappe et rødt kors med den hvide hostie i midten, diaconerne en hvid ring med fire ildtunger symboliserende de fire kirkefædre, og lægbrødrene et hvidt kors med de fem Kristi vunder, samme motiv som nonnedragtens krone.

fælles klosterkirke og beboes af 60 nonner (med abbedissen), medens munkelaget, hvis kloster ligger på kirkens sydside, tæller 13 præster, 4 diakoner og 8 lægbrødre.

De faste tal for klostrets indvånere skal opfattes symbolsk, nemlig som 12 apostle + Paulus + 72 disciple. Munkelagets leder benævnes generalkonfessor.

Ordenen stiller meget strenge krav til sine medlemmer, der iagttages således „evig tavshed“ (silentium), nonneklostrets klausur er fuldstændig lukket, ingen fremmede tilstedes adgang, og en åben grav findes altid parat som en påmindelse om den uundgåelige død.

Klostercellerne er uopvarmede og kun lukkede med et forhæng.

Indvielsesceremonierne er mystiske og sværmeriske med vielse, ringspåsættelse og ligbåre.

Ingen kvinde indlades i klostret før det fyldte 18. år og ingen mand før det 25.

Foruden varetagelsen af den strenge og rene liturgi og det øvrige, egentlige klosterliv finder birgittinerne tid og kræfter til at varetage lærde studier og folkeligt, åndeligt arbejde.

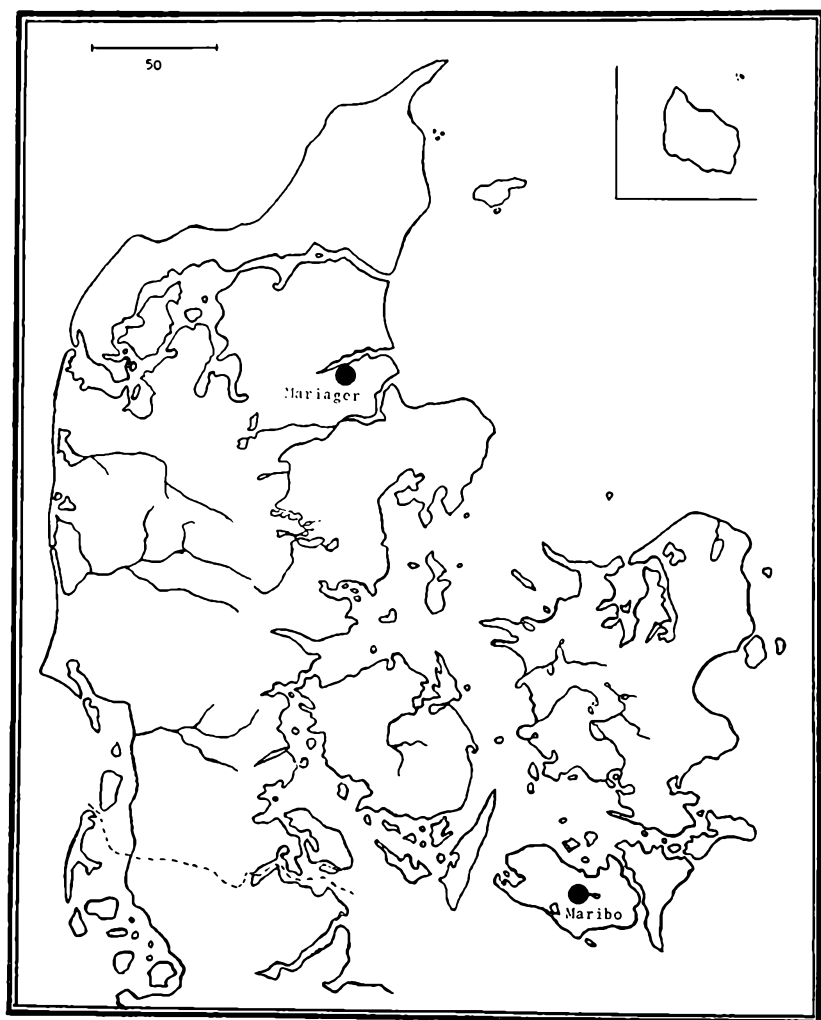
Såvel nonner som munke er i birgittinerklostrene flittigt sysselsat med afskrivning af bøger. I 1495 opretter munkene i Vadstena Sveriges første bogtrykkeri.

Birgittinerne søger tillige at foretage en oversættelse af den hellige skrift til modersmålet. I Sverige forekommer birgittinske oversættelser fra Det Gamle Testamente, ligesom en dansk oversættelse skal være udgået fra Mariager.

På helligdagene prædikede de birgittinske præstebrødre for menigmand på landets eget sprog, medens klosterfolket selv holdt sig strengt til latin som kirkesprog.

Ordenens 74 klostre fandtes spredt ud over Europa, især i Norden, Flandern, Polen, England, Italien og Tyskland.

I Danmark oprettedes kun to birgittinerklostre, hvoraf i hvert fald det ene, Maribo, blev et af landets betydeligste herreklostre.

Birgittinerklostre i Danmark.

Da de fleste af Birgittinerordenens klostre fandtes i lande, der berørtes stærkt af reformationsrøret, findes der i dag kun, hvad man må betegne som svage rester af den særprægede „svenskfødt“ orden.

Birgittinerordenen synes dog påny at være i vækst, selvom kun den kvindelige gren af ordenen har betydning i nutiden.

Mariager Kloster

Monasterium de ordine Sanct Salvatoris in honorem gloriosissimæ Virginis Mariæ et beatæ Birgittæ viduæ.

Klostret er grundlagt i 1446 fra Maribo Kloster, det er indviet til Jomfru Maria og den Hellige Birgitta. — — —

Ved reformationen bliver klostret et kongeligt len, men klosterlivet fortsætter længe endnu. Først i 1588 nedlægges klostret endeligt. I 1721–22 nedbrydes nonneklostret, medens munkeklostret nedbrydes i begyndelsen af 1800-tallet.

Tilbage af det statelige kloster står, som sognekirke for Mariager By, partier af klosterkirken, nemlig en del af hovedskibet og sideskibene, der sammen med et nybygget kor udgør en ligearmet korskirke. Det 26 meter høje kirketårn har tidligere målt hele 35,5 meter.

Kirkens forsvundne partier er nedrevet i årene 1788–89.

Der er desuden bevaret et enkelt af klostrets huse med velbevarede hvælvinger. Bygningen rummer i dag byens dommerkontor. Ved udgravninger foretaget i årene 1895 og 1917 er der fremdraget flere ruinafsnit af Mariager Kloster. Under orgelpulpituret i klosterkirken findes et lille museumsrum med forskellige inventarstykker, blandt hvilke kan nævnes en figur, visende Kristus som „smertensmand“. Desuden en „Kristi Grav“, d.v.s. en trækiste med tagformet låg, indeholdende en kristusfigur. Kisten benyttedes ved processioner.

Foruden endnu en del middelalderligt inventar rummer klosterkirken interessante gravminder over Børglum-bispen Stygge Krumpen

Klosterkirken i Maribo. (Nationalmuseet)

og dennes bror, rigsmarsk Otte Krumpen, døde henholdsvis i 1551 og 1569.

Nogle korstole i Visborg Kirke i Himmerland skal stamme fra Mariager Klosterkirke.

Der er offentlig adgang til kirken.

Maribo Kloster

Monasterium S. S. Marie et Birgitte, ordinis St. Augustin, St. Salvatoris Nuncapatum.

Klostret er i 1416 grundlagt direkte fra den Hellige Birgittas Vadstena. Maribo skulle blive et af landets betydeligste klostre. – – –

Efter reformationen fortsættes klosterlivet under protestantiske former, idet klostret nu bliver et adeligt frøkenkloster. Fra 1598 er klosterkirken tillige sognekirke.

Som Maribo Stifts Domkirke står klosterkirken bevaret.

Den treskibede murstenskirke er indvendig overhvælvet og hvidkalket, enkel og prunkløs, som Birgittinerordenen kræver det.

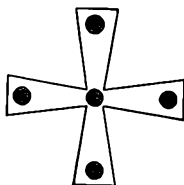
Af klosterbygningerne findes kun ruiner tilbage. Resterne af søstrenes kloster ses som en smukt anlagt ruinpark på kirkens nordside.

Af middelalderligt kirkeinventar findes en del bevaret, bl. a. to altertavler fra slutningen af 1400-tallet, den ene med et Augustinusmotiv. Den anden altertavle, forestillende Hellig Birgitta, skal være det ældste maleri, udført på lærred, her i landet. Endvidere findes bevaret en alterkalk, ligeledes fra 1400-tallet, senmiddelalderlige alterstager og en stor, gotisk krucifiksfigur.

I kirken er kongedatteren Leonore Kristine begravet, hun døde på det adelige frøkenkloster i 1698.

Adgang til klosterruinerne: 15. maj – 15. september kl. 10–12 og 14–17.

Birgittinerkorset med de fem røde mærker, Kristi vunder.

CHARTEUSERORDENEN

De reformatoriske strømninger, der i det ellefte århundrede udgik af benedictinerordenen, nåede de mest markante resultater med oprettelsen af de to nye ordener, *Cistercienserordenen* og *Charteuserordenen*.

Stifter af Charteuserordenen er franskmænden Bruno af Køl, en lærd skolastiker, adelig af fødsel og en tid kansler hos biskoppen af Rheims. Nær Grenoble i en vildsom bjergegn skaber han fra 1084 klostret La (Grande) Chartreuse, hvorfra den nye orden udgår.

Ved sin død i 1101 efterlader Bruno sig et åndeligt testamente i form af en samling noter, der redegør for hans tanker og ideer omkring klosterlivet.

Ordenens forfatning, Statuta, udformes for en stor del på dette idégrundlag.

Charteuserordenen er en eneboerorden. Dens klostre er indrettet,

Charteuser. Ordensdragten er hvid.

så de enkelte munke lever afsondret fra hinanden i hver sin celle. Cellerne er oftest opført som særskilte pavilloner. Indenfor klostermuren ligger, med kirken som centrum, først og fremmest cellerne, men desuden kapitelsalen og økonomibygningerne. I den hvidkalkede kirkes strengt puritanske rum mødes munkene til fælles messe, 3 gange på hverdage, 6 gange på festdagene. Munkenes messesang er særpræget og foredrages langsomt og højtideligt.

Der stilles meget strenge krav til den enkelte charteusermunk, der i sin ensomme celle skriver, beder, sover og arbejder, ofte med et eller andet håndværk, alt sammen under iagttagelse af silentium („evig tavshed“). Klosterforstanderen fører titelen prior, under ham i rang står vikaren eller underprien, dernæst procuratoren eller skafferen, de egentlige munke, novicerne og lægbrødrene.

Ordenens øverste leder er generalprien i La Grande Chartreuse.

Generalen er ansvarlig overfor det årlige generalkapitel, forsamlingen af alle ordenens priorer.

På generalkapitlet bestemmes, hvem der skal beklæde samtlige embedsposter, såvel i ordenen, som i de enkelte klostre, og generalkapitlet ansætter visitatorer til at påse disciplinen i klostrene.

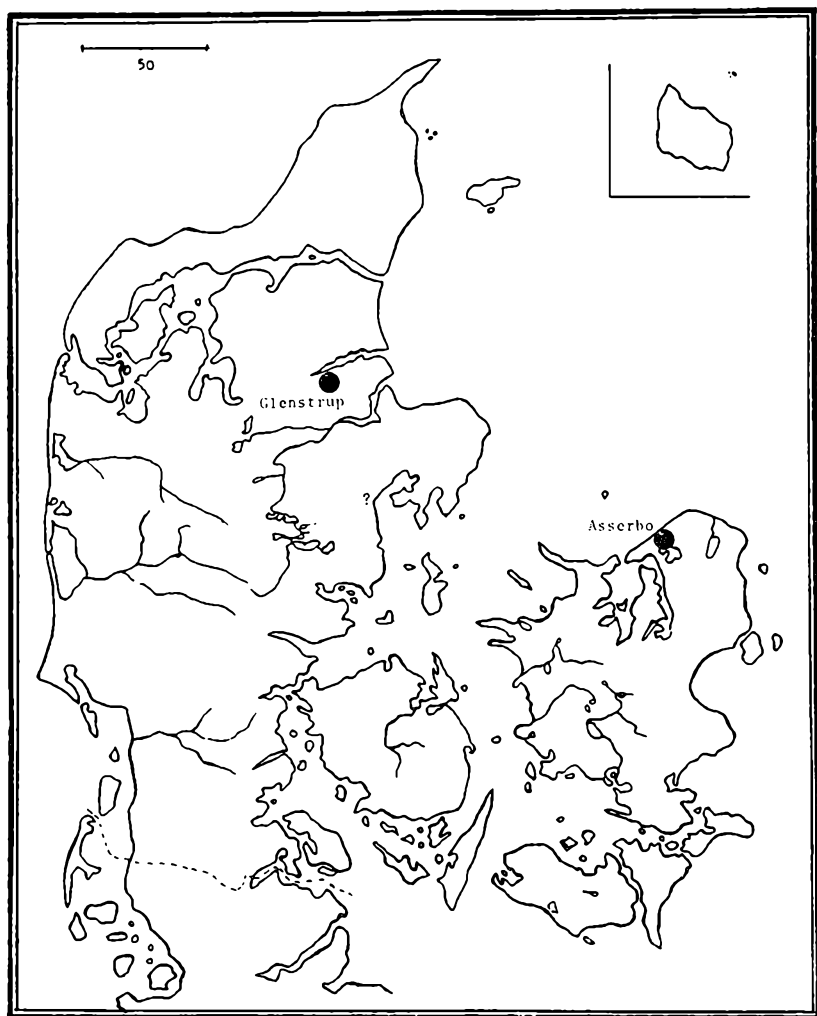
I 1106 får ordenen pavelig anerkendelse, og fra 1147 findes tillige en charteuser-nonneorden.

Charteuserordenen har aldrig været egentlig reformeret, da den i det store og hele har formået at opretholde sin strenge disciplin og sin organisation frem til nutiden.

Ordenens klostre er jordejende herreklostre, og munkene er ofte sysselsat med forskellige håndværk. Studier og afskrivningsarbejde har bestandig haft en fremskudt plads blandt munkenes arbejde.

Charteuserne har i middelalderen ry for deres meget smukke håndskrifter, ja selv efter bogtrykkunstens gennembrud bliver der fremstillet fornemt kaligraferede bogværker i Charteusernes klostre.

Til Danmark når ordenen o. 1163. På initiativ af ærkebisp Eskil indkaldes charteusermunke, der danner kloster i Asserbo.

Charteuserklostre i Danmark. Det omdiskuterede, eventuelle Århuskloster er markeret med et spørgsmålstegn.

Efter nogle år drager munkene dog atter tilbage til syden og opgiver deres kloster.

Noget lignende går det, da man atter i Erik af Pommerns regeringstid forsøger at indføre ordenen i Jylland.

Større betydning for Erik af Pommerns lande, ganske vist ikke så meget for Danmark som for Island, får en enlig charteuser, nederländeren broder Goswin Comhaer, der en tid var kong Eriks skriftefader.

Goswin bliver i 1432 udnævnt til biskop af Skalholt, hvor han udfører et stort og dygtigt arbejde til gavn for den islandske kirke.

En stærkt omdiskuteret påstand (bl. a. i Daugd.: Om de danske klostre i middelalderen. Kbhvn. 1830) gående ud på, at der i Århus skal have eksisteret et charteuserkloster lige til reformationstiden, må nærmest betegnes som en myte, der intet har med virkeligheden at gøre.

Et mislykket forsøg på at oprette et charteuserkloster i Fåborg fører i stedet til oprettelsen af et helligåndskloster (1475-77).

Asserbo Kloster

Efter grundlæggelsen af Esrom Kloster overgår Hvideslægtens gods i Asserho til denne stiftelse. Biskop Absalon tilbytter sig Asserbo-godset for jord i Ørvid Skov, og o. 1163 skænker han Asserbo til munke af Charteuserordenen, som af ærkebiskop Eskil er indkaldt til Danmark.

Ærkebiskoppen har i Frankrig i 1156 formået Charteuserne til at forsøge sig i hans ærkebispedømme.

Asserbo-klostret er grundlagt fra det franske kloster Cartusiam montis Dei.

Selvom Asserbo Kloster har mægtige venner og grundlæggere, kommer det dog ud for så mange vanskeligheder og fortrædeligheder, at charteuserne, efter i en kort årrække at have holdt klostret i funktion, ser sig nødsaget til atter at drage tilbage til Frankrig, medbringende

Asserbo Ruin. På klostrets sted findes i dag de udgravede ruiner af herregården Asserbo. (Nationalmuseet o. 1900)

de (danske?) postulanter, som er optaget i klostret i den forløbne tid. Absalon overtager atter Asserbo, og ved slutningen af middelalderen er godset i Sorø Klosters eje. I 1248 omtales Asserbo som en landsby. O. 1500 er stedet kongeligt gods.

Udgravninger, udført ved kong Frederik VII., har vist resterne af en firfløjet gård med hjørnetårn og grave, af det oprindelige kloster fandtes intet spor. Klostrets sted er markeret af gårdens ruiner. Der er atter i 1964 foretaget udgravninger på tomten.

Glenstrup Kloster (Nørre Kloster)

Efter at det oprindelige benedictinerkloster Glenstrup er gået i forfald og splittet af indre stridigheder, bliver det ophævet af biskop

Ulrik af Århus, der under en visitatsrejse konstaterer forfaldet såvel i Glenstrup Kloster, som i Vor Frue Nonnekloster i Randers.

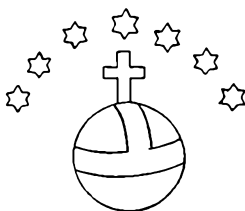
Biskoppen overlader i 1428, efter Erik af Pommern og hans dronnings ønske, de to klostre og deres gods til Charteuserordenen. De indkaldte munke synes at stamme fra klostret i Rostock, og Goswin Comhaer er udset til at være klostrets prior.

I begyndelsen er det meningen, at det nye kloster skal opføres i Tjæreby (Glimminge S. Randers Amt), men det endelige resultat bliver, at charteuserne o. 1428 indretter sig i klostret i Glenstrup, og i 1431 anerkender pave Eugen IV. Glenstrup-klostrets overgang til den nye orden. Etableringen af charteuserklostret foregår med hjælp fra biskop Navne af Odense.

Engang i begyndelsen af 1440-erne opgiver charteuserne dog atter klostret i Glenstrup. De drager bort og overlader deres ejendomme til birgittinerne i Maribo og Mariager.

Klosterkirken i Glenstrup består endnu, men om den har været anvendt af charteuserne er nok et åbent spørgsmål, da det er muligt, at den samtidig med deres overtagelse af klostret bliver almindelig sognekirke (V. Lorenzen). Man har måske her forklaringen på, at klostrets sted skal søges ca. 250 m nord for kirken, hvor man har fundet murrester på den nuværende præstegårds grund.

Chartreuse's våbenmærke: Under himmelbuen den runde jordkugle med Kristi kors.

CISTERCIENSERORDENEN

I lighed med Charteuserordenen har Cistercienserordenen sit udspring hos benedictinerne.

Cistercienserordenen er grundlagt af den gamle abbed Robert af Champagne med klostret Citeaux (Cistercium).

Abbed Robert, der sammen med en skare trofaste munke to gange er brudt op fra sit forrige kloster for at stifte et nyt, grundlægger i 1098 Citeaux i en øde floddal i nærheden af byen Dijon i hertugdømmet Burgund.

Robert og hans munke har stedse søgt et renere og mere nøjsomt klosterliv, og de er gamle folk, da de stifter Citeaux, hvorfor det nye kloster fører en relativt hensygnende tilværelse, indtil i 1112 den unge riddersøn Bernhard med 30 fæller og frænder søger optagelse i klostret. Fra dette år blomstrer Citeaux op, og fra klostret udgår de mægtige, åndelige strømninger, der skal komme til at påvirke

Cistercienser. Ordensdragten er hvidgrå, gjort af ufarvet uld, derover bæres et sort scapular. Dragten kan også være rent hvid, f. eks. til gudstjenestebrug. Se tillige slutvignetten til dette afsnit. Lægbrødrenes dragt er gråbrun.

hele Vesteuropas kirkeliv. I årene 1112–15 grundlægges fire klostre, der sammen med moderklostret bliver den nye ordens hovedklostre, hvorfra 5 linjer eller stammer udgår. Bernhard selv bliver abbed i Clairvaux.

Ordenens konstitution, *Charta caritatis*, stadfæstes af pave Calixtus II. i 1119.

Der påbydes alle ordenens klostre ensartethed i klædedragt, spise-regler, hustugt, sæd og skik, gudstjeneste, arkitektur m. v.

Ordenen besidder en højt udviklet og effektiv organisation.

Den højeste myndighed er det årlige generalkapitel i Citeaux, en forsamling af samtlige ordenens abbeder.

Generalkapitlet repræsenteres til daglig af abbeden af Citeaux, som kontrolleres af de fire øvrige hovedklostres abbeder.

Moderklostrenes abbeder, abbedfædrene kaldet, har visitationsret og -pligt overfor datterstiftelserne.

Den enkelte klosterforstander benævnes abbed, han vælges af konventet, munkenes forsamling. Efter abbeden kommer prioren og klostrets øvrige embedsmænd. Særlig vægt har de ældste munkes ord i konventet.

Foruden kormunkene har hvert kloster et antal lægbrødre, der forestår praktiske opgaver i klostret, f. eks. husholdningen. Leder af lægbrødrene er kældermeisteren eller celleraren. Lægbrødrenes tilstedeværelse i klostret forhindrer dog på ingen måde, at kormunkene tillige giver sig af med manuelt arbejde.

Også cistercienserne har indgivet i deres klostre, og ordenen har tillige læge medlemmer udenfor klostrene, de såkaldte „familiares“. Cistercienserne skal nøje efterleve St. Benedicts Regel og iagttage silentium.

Al pragt og overdreven kunstudfoldelse er bandlyst i cistercienser-nes klostre.

Da Cistercienserordenen er en typisk jordbrugsorden, hviler klostrenes økonomi hovedsagelig på landbruget. De store herreklostre

ejede vidtstrakte jorder, men cistercienserne gav sig tillige af med andre grene af erhvervslivet.

Håndværk, industri, fiskeri, minedrift og handel hører til de betydeligste blandt klostrenes sekundære indtægtsmuligheder.

En stor del af indtægterne er ofte anvendt til at løse opgaver af samfundsmæssig art på det sociale, det videnskabelige og det undervisningsmæssige område.

Ordenen er udstyret med vigtige pavelige privilegier, og de enkelte klostre er unddraget stiftsbiskoppens overhøjhed, de er udelukkende ansvarlige overfor abbedfædrene og generalkapitlet.

Ordenen selv står direkte under pavestolen.

Parallelt med munkeordenen opstår en cistercienserindeorden, hvis første kloster stiftes i 1125.

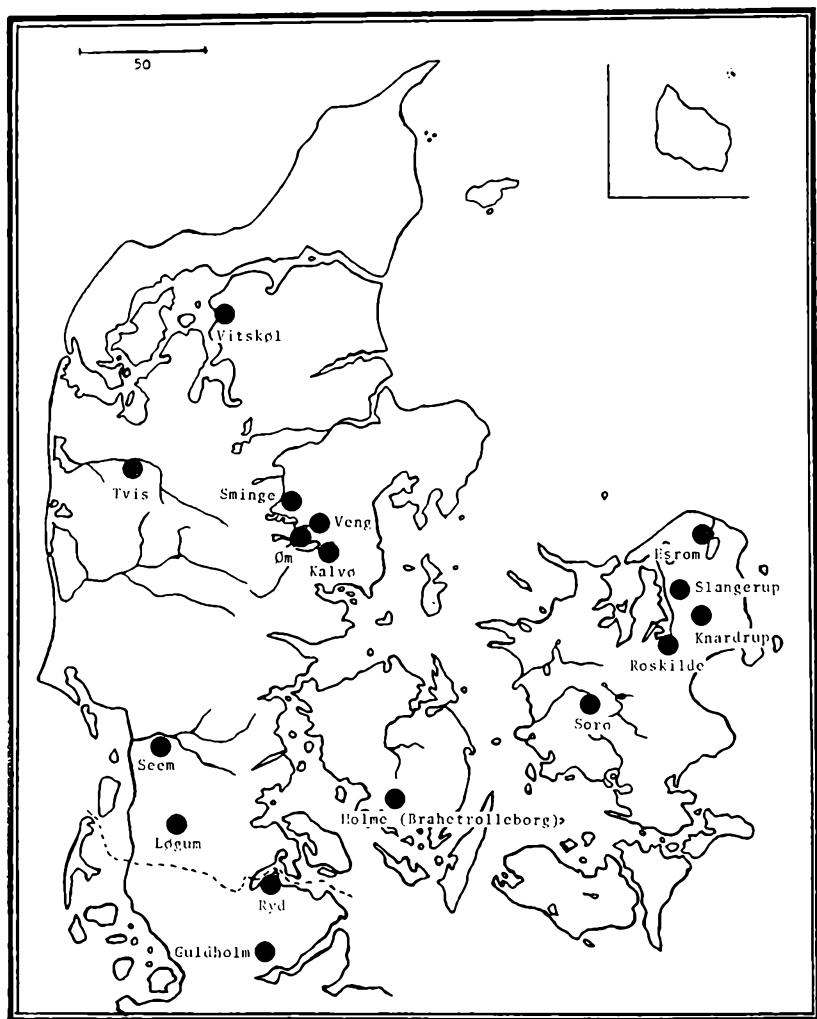
I Danmark indføres ordenen af ærkebisp Eskil, der er en personlig ven af St. Bernhard af Clairvaux. Ærkebiskoppen bliver selv, efter sin resignation, almindelig munk i Clairvaux, hvor han ligger begravet i klosterkirken.

Det første danske cistercienserkloster er Herrevad i Skåne, der grundlægges i 1144 med munke fra Citeaux. I 1153 reformeres det tidligere benedictinerkloster i Esrom med cisterciensere fra Clairvaux. Esrom bliver cisterciensernes åndelige kraftcenter i Danmark, hvorfra et ret stort antal nye abbedier bliver stiftet.

Efterhånden som ordenen udbredes, (den når et tal på o. 2000 klostre!), oprettes provinser. Provinsen Dacia omfatter hele Norden. Norge får 4, Sverige 12 og Danmark 13 cistercienserklostre.

De store cistercienserabbedier klarer sig en lang årrække efter reformationen, indtil deres beboere uddør, og deres ejendom går over på verdslige hænder.

I middelalderens Danmark skulle Cistercienserordenen blive den betydeligste af klosterordenerne, og den får en væsentlig indflydelse på hele udviklingen i samfundet i de århundreder St. Bernhards sønner får lov at virke i landet.

Cistercienserklostre i Danmark og Sydslesvig.

Esrom Kloster

Det tidligere benedictinerkloster Esrom reformeres o. 1153 og overgår til Cistercienserordenen. Det første cisterciensermunkelag, indkaldt af ærkebiskop Eskil, kommer direkte fra Clairvaux. Esrom Kloster bliver på en vis måde Cistercienserordenens åndelige center i Danmark, idet der ud fra Esrom stiftes 11 nye klostre i Danmark og de vendiske lande.

— — —

Esrom Kloster fungerer endnu en årrække efter reformationen. I 1559 er der, foruden abbeden, endnu 11 munke tilbage i klostret. Munkene bliver da overført til andre klostre, og kronen overtager Esrom.

I de følgende år synes der at have fundet større nedrivninger sted, kun et par af klosterbygningerne bliver tilbage. De istandsættes for at blive anvendt som jagtgård af Frederik II. Det ene – østre – hus bliver nedbrudt i 1880-erne. Tilbage står i dag kun sydfløjen af Esrom Klosters østre gård, et stateligt hus i to stokværk bygget af røde mursten på fundament af rå kamp. I bygningen er der bevaret hvælvede kælderrum.

Udgravninger og undersøgelser, bl. a. i 1927, foretaget af Nationalmuseet, har givet et billede af den store klosterkirkes grundplan. De fremdragne ruiner er atter tildækket.

Af inventar fra Esrom Klosterkirke findes bevaret i Nationalmuseets samlinger en fornem prælatstol samt en altertavle. Nogle apostelfigurer på prædikestolen i Rislev Kirke skal ligeledes stamme fra Esrom.

Valdemar Atterdags dronning, Helvig, er begravet i den forsvundne klosterkirkes kor.

Holme Kloster (Brahetrolleborg)

Insula Dei.

Klostret skal ifølge traditionen være stiftet i 1172, det nævnes første gang i 1175. Blandt klostrets vigtigste grundlæggere har antagelig været Valdemar den Store og biskop Simon af Odense. — — —

Efter reformationen overtager kronen klostret, og i 1550 er alt klosterliv ophørt i Holme Kloster. Frederik II. sælger i 1568 klostret til Henrik Rantzau.

En tid hedder Holme Kloster nu Rantzausholm, fra 1672 Brahetrolleborg, da det bliver hovedsæde i det da oprettede baroni.

Holme Kloster er vel nok, trods ombygninger, det bedst bevarede cistercienserabbedi i Norden. Ombygninger er bl. a. sket i 1568 da to tårne føjes til bygningerne, og anlægget får karakter af et renaissanceherresæde. Klostergården er ikke helt lukket, og korsgangen mangler, men murværket i alle bygninger er i det store og hele middelalderligt. Klosterkirken har gennemgået flere restaureringer.

Kirkens hovedskib er bevaret, medens sideskibe og korsarme er forsvundet.

Af inventar fra klostertiden er bevaret et kors til et krucifiks fra Claus Bergs værksted. Kristusfiguren er nu at finde i Fjenneslev Kirke på Sjælland, medens tilhørende Maria- og Johannesbilleder er havnet i Tirsted kirke på Lolland. I Holme-kirkens tårnrum findes to romanske og en sengotisk gravsten, den sidste over abbed Tuve. I kirken er der tillige et sengotisk kalkmaleri med Mariamotiv.

Kalvø Kloster

Se under *Øm Kloster* og endvidere under *Benedictinerordenen*.

Knardrup Kloster

Conventus regalis curiæ.

Dette, det yngste af vore cistercienserklostre, er stiftet i midten af 1320-erne. Efter mordet på kong Erik Glipping konfiskerer kronen Hvideslægtens gård Knardrup, hvorved denne bliver kongsgård.

Christoffer II. skænker cistercienserne kongsgården, og de første munke kommer til Knardrup fra Sorø. Skønt klostret bliver betænkt med rige gaver i form af kongeligt jordegods, kommer det dog i vanskeligheder kort efter grundlæggelsen og atter i begyndelsen af 1400-tallet, da det bliver udsat for farlige overgreb. Sorø-årbogen fortæller, at der i 1343 for anden gang må sendes munke til Knardrup.

Klostret formår dog påny at rette sig efter de vanskelige tider. --

I 1539 overdrages klostret til Københavns Universitet, der i 1561 atter afstår det til kronen. Bygningerne er efterhånden blevet nedbrudt. Endnu i 1700-tallet findes der bygningsrester. I 1800-tallet opføres den nuværende Knardrupgård på klostrets tomt.

Udgravninger i 1936 og 1940 på klostrets sted har foruden rester af Hvidernes gamle herresæde bragt ruiner af klostret i form af fundamenter af rå kamp og enkelte murstensskifter for dagen. Man har ud fra disse bygningsrester kunnet danne sig en forestilling om klostret, et meget enkelt og utypisk cistercienseranlæg.

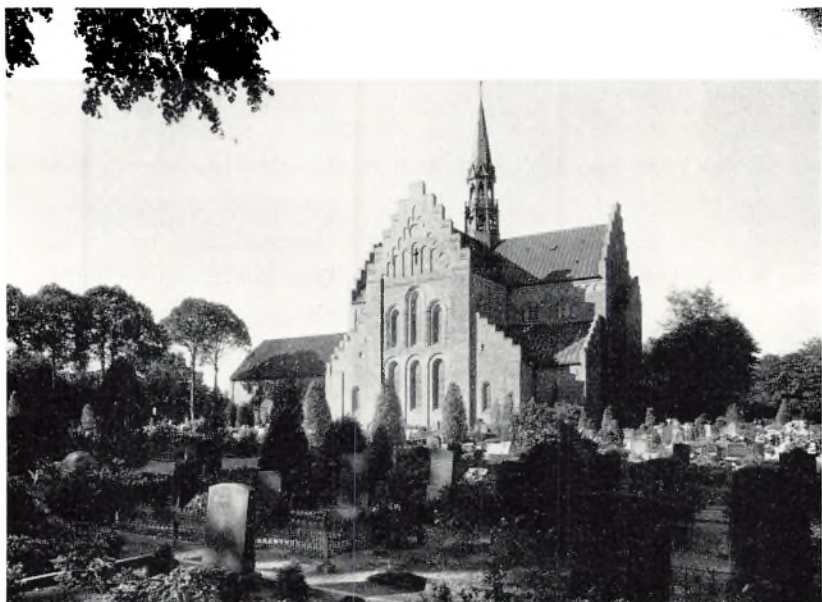
I Nationalmuseets samlinger findes nogle bygningsdetaljer, ligesom enkelte sådanne findes på klostrets sted.

Løgum Kloster

Locus Dei.

Klostret skal være grundlagt i 1173.

Munke udgået fra Herrevad Kloster i Skåne slår sig først ned i det gamle benedictinerkloster Seem nær Ribe, som de har reformeret o. 1170. Initiativtagerne til oprettelsen af et cistercienserkloster i

Klosterkirken i Løgum, set fra øst. I baggrunden ses den bevarede hovedfløj af klostret. (Nationalmuseet)

Ribe Stift er biskop Radulf af Ribe (død 1170) og ærkebiskop Eskil samt Herrevads tidligere abbed Stefan, der bliver biskop af Ribe efter Radulf.

Seem-klostret flyttes til Løgum, hvor en handelsflække vokser frem i ly af det store abbedi. — — —

Efter den sidste abbeds død i 1448 sæculariseres klostret, idet det bliver overtaget af Frederik II.'s yngre bror, hertug Hans; senere overgår det til hertugen af Gottorp.

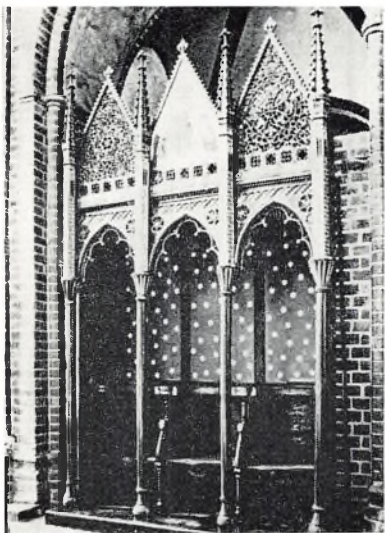
Endnu består den smukke, treskibede korskirke, opført af røde munkesten. Kirken er i 1926 restaureret og istandsat ved arkitekt H. Lønborg-Jensen. Foruden klosterkirken består den nordre halvdel af klostrets østfløj med rummene sakristi, bibliotek, kapitalsal, trappe-

Løgum Klosterkirke. Interiør fra den søndre korsarm med den restaurerede munke-trappe, der fører ned i kirken fra munkenes sovesal, dormitoriet. (Nationalmuseet)

rum med fængsel (carcer), portnercelle og overhvælvet portrum. I andet stokværk findes munkenes sovesal, hvorfra en trappe fører direkte ned i kirken.

I tidens løb er en række nyere huse opført omkring de ærværdige cistercienserbygninger. I 1615 opføres amtsbygningen, kaldet „slot-tet“, ved siden af kirken, og i nyeste tid er med forbindelse til klostret

Løgum Klosterkirke. Prælatsæde.

bygget et såkaldt „refugium“. Gennem forskellige udgravninger er man kommet til klarhed over klostrets hele grundplan, så sent som i 1957 har man foretaget arkæologiske undersøgelser ved klostret.

Fra Løgum Kloster findes der bevaret en rigdom af middelalderligt inventar.

I Klosterkirken ses et stort relikvieskab og et meget fornemt, tredelt prælatesæde, begge inventarstykker er rigt dekorerede; desuden findes der her et stort krucifiks og en del udskårne alterfigurer fra Claus Bergs værksted (o. 1520). Kirkens nuværende altertavle er middelalderlig, men stammer ikke fra Løgum Kloster. Oprindeligt har altertavlen været opstillet i sognekirken i Jerne i Vestjylland.

Enkelte, værdifulde inventarstykker findes i Nationalmuseets samlinger. Af gravminder findes i klosterkirken, foruden abbedgrave til lige tre Ribe-bispers grave. En del håndskrifter, bl. a. klostrets brevbog og necrologium (dødebog) findes bevaret.

Nonneklostret i Roskilde

Det ældste nonnekloster i Roskilde bliver i forbindelse med begravelsen af biskop Absalons frænke Margrethe i 1177 reformeret efter Cistercienserregelen.

Fra Roskildeklostret grundlægges i 1193 datterklostret Bergen på Rygen. — — —

Roskilde cistercienserindekloster fungerer til den sidste nonnes død i 1570, derefter får bygningerne lov at forfalde.

En brand i 1599 beskadiger klosterkirken, som dog siden bliver istandsat, og som stadigvæk består som én af landets ældste og mærkeligste stenkirker. Den er i tidens løb stærkt ombygget.

Udgravninger og undersøgelser har flere gange fundet sted på klostrets tomt og i kirken. Disse arbejder har gjort det muligt at redegøre for klosterkirkens bygningshistorie, og har bragt fundamenter af de øvrige klosterbygninger for dagen.

Seem Kloster

Se under *Løgum Kloster* og endvidere under *Benedictinerordenen*.

Nonneklostret i Slangerup

Monasterium monialum beatæ virginis.

Klostret er sikkert grundlagt før 1175, da det første gang findes omtalt. Det menes stiftet af Valdemar den Store på gammel kongsgårdgrund, og Valdemar Atterdag skænker i 1344 klostret betydelige besiddelser i den daværende købstad Slangerup. Klostret er, foruden til Vor Frue, også indviet til St. Nicolaus. Nonnerne har muligvis fået overladt en kirke, der ifølge traditionen er bygget af kong Erik Ejegod på dennes fødested.

— — —

Da klosterkirken i 1562 bliver overladt til Slangstrup By som sognekirke, er klostret ophørt at fungere.

I dag er alle bygninger forsvundet, men udgravninger på klostrets sted har i 1936 fremdraget fundamenter og indtil syv skifter munkesten af klosterbygningernes mure tilligemed rester af den store (ca. 17×50 meter), treskibede klosterkirke.

Klostrets sted, som er dækket af huse og haver, skal findes ved Svaldergade i Slangstrup.

Sminge Kloster

Klostret er grundlagt i 1165–66 af munke fra Vitskøl Kloster.

Munkene overflytter dog snart klostret til Veng, da jordtilligendet i Sminge, der kun omfatter et bol, er for lille til at kunne danne grundlag for et klosters økonomi.

På klostrets sted nær Sminge Sø og Gudenå er der gjort fund af middelalderlige (?) grave, samt enkelte fundamentrester, der muligvis stammer fra en Sminge Sognekirke, der *kan* have tjent cistercienserne som midlertidig klosterkirke. Begravelserne kan næppe stamme fra den korte periode, klostret fungerede her.

Se i øvrigt under Øm Kloster.

Sorø Kloster

Sora.

Det ældste Sorø Kloster, som i 1142 er stiftet af Skjalm Hvides sønner, står helt forladt, da det i 1162 genrejses af biskop Absalon med cisterciensermunke fra Esrom.

Det nye abbedi skulle med tiden blive landets største og rigeste kloster, velbetænkt med gaver, som det blev af den mægtige Hvideslæggt.

Fra Sorø Kloster stiftes datterklostrene Knardrup og Ås. – – –

Sorø Kloster består meget længe efter reformationen. Ganske vist

Sorø Klosterkirke, set fra vest.

er de sidste abbeder lutherske, men det egentlige klosterliv ophører først i 1580. I 1586 opretter Frederik II. Sorøs lærde skole i klostret.

Skolevirksomheden er ført frem til nutiden, men de gamle klosterbygninger er for størstedelens vedkommende forsvundet, blandt andet på grund af ildsvåde. Selve den store klosterkirke er dog bevaret som et fornemt monument over nordisk cistercienserarkitektur. Den er med sine 70 meter landets længste klosterkirke. Trods sin rigdom af

detaljer fremtræder den røde munkestenskirke dog i sin helhed som en enkel og renfærdig bygning i bedste cisterciensertradition.

Af klostret står endnu en lille stump af østfløjen med to hvælvede rum, en stærkt restaureret portbygning samt dele af klostrets hegnsmur. Om fratergården er korsgangen markeret, medens brøndhuset over fraterbrønden i gårdens midte er nybygget.

Blandt klosterkirkens detaljer skal her nævnes den bevarede trappe til dormitoriet, munkenes sovesal, i den nu forsvundne østfløjs andet stokværk, et stort krucifiks fra Claus Bergs værksted, endnu et, ung-gotisk, krucifiks og et stort relikvieskab fra 1500-tallets begyndelse.

Blandt kalkmalerierne dominerer den berømte skjoldefrise, der går kirken rundt.

Desuden rummer klosterkirken rige gravminder.

Bag højaltret findes biskop Absalons grav med en prægtig, gotisk ligsten, der viser en bispeskikkelse i fuldt ornat, hugget i relief. Endvidere ses Christoffer II. og hans dronning Eufemias skulpturprydede gravmæle, kong Olufs gravsten, Valdemar Atterdags sarkofag og hans drost, Henning Podebusks grav, samt adskillige abbedgrave med ligsten. Fra tiden efter reformationen skal her blot nævnes Ludvig Holbergs sarkofag, der er anbragt i kapellet ved kirkens nordre korsarm.

I Nationalmuseets samlinger ses en del inventargenstande fra Sorø Kloster, blandt andet en abbedmitra, abbedens sølvbeslagne drikkehorn samt et brevskrin fra o. 1400.

Adgang til Klosterkirken, mod entré: 1. maj – 30. september kl. 10–12 og 13–17. 1. marts – 30. april kl. 14–17.

Tvis Kloster

Tuta vallis.

Klostret er ved en gave fra Buris Henriksen stiftet i 1163.

Valdemar den Store, to bisper og abbederne af Esrom og Herre-

Sorø Klosterkirke. Interiør fra nordre sideskib.

vad, samt flere herremænd er medbeseglere. Tvis er datterkloster af Herrevad Kloster.

— — —

Ved reformationen kommer klostret under kronen, men sælges dernæst til den sidste katolske Ribe-bisp, Oluf Munk, og har siden været i privat eje. Klosterbygningerne er i tidens løb forsvundet, den

sidste, klostrets vestfløj, der da tjener som sognekirke, bliver nedrevet i 1884.

Den nuværende Tvis Vandmølle ligger givetvis på samme sted, som den gamle klostermølle.

Klostrets sted skal søges på den ø, der ligger mellem Tvisåens to arme. Klostertomten er markeret af den gamle, tilgroede kirkegård. En mindesten og nogle hækbeplantninger viser omridset af én af klosterbygningerne.

Nationalmuseet har gennem udgravninger delvis kunnet rekonstruere klostrets grundplan.

Dele af to altertavler, der antagelig stammer fra klosterkirken, er bevaret i Vejrum og Holstebro kirker. De to tavler er henholdsvis en Katharinatavle, et Nottinghamarbejde fra o. 1475, og en Mariatavle i nederlandsk billedskærerarbejde fra o. 1520.

Veng Kloster

Se under *Øm Kloster* og endvidere under *Benedictinerordenen*.

Vitskøl Kloster

Vitæ schola.

Klostret bliver grundlagt den første april 1158 af den franske abbed Henrik med 22 munke og en del lægbrødre. Esrom er Vitskøls moderkloster, men abbed Henrik og flere af munkene har først for-gæves søgt at slå sig ned i Varnhem i Sverige.

Disse cisterciensere danner efter ærkebiskop Eskils og Valdemar den Stores ønske deres kloster på et sted, kongen vil skænke dem i taknemmelighed over sejren på Grathe Hede.

Fra Vitskøl kloster grundlægges et enkelt datterkloster, Øm Kloster i Århus Bispedømme. — — —

Ved reformationen overgår klostret til kronen og bliver i 1563 bortforlenet til Mogens Gyldenstjerne til Ågård.

I 1573 overgår klostret til privateje, og det kaldes nu Bjørnsholm efter den nye ejer, Bjørn Andersen til Stenalt.

Bjørn Andersen fornyer brøstfældige bygninger, men siden forfalder klosterkirken mere og mere. Der foretages i tidens løb flere ombygninger, nedrivninger og tilføjelser til klosteranlægget.

Den smukke og maleriske ruin af klosterkirken står, delvis restaureret, med ganske høje munkestensmure, (vestgavlen består dog af granitkvadre), og vidner om cisterciensernes formåen indenfor bygningskunsten.

Især korpartiet er forsynet med rige, arkitektoniske detaljer: Koromgang, alternicher og bevarede, delvis genopstillede søjlepartier.

I det nuværende Vitskøl er vestfløjen middelalderlig med bl. a. et kælderrum med søjlebårne hvælvinger og en svær tagkonstruktion med mægtige bjælker. Store dele af østfløjen består ligeledes af middelalderligt murværk, medens nordfløjen er opført efter reformationen. Fra kirkeruinen er der adgang til det bevarede sakristi i østfløjen. Klosters sydfløj er forsvundet. Viskøl Kloster tjener i dag som skole for unge, men kirkeruinen er offentlig tilgængelig mod entré, ligesom der ved klostret er anlagt en interessant urtegård med middelalderens medicinske urter.

Adgang: 29. maj – 15. september kl. 10–12 og 13–18.

Øm Kloster

Cara insula.

Klostret er grundlagt i 1172 som datterkloster af Vitskøl. Munke-
laget, der sluttelig bygger kloster i Øm, er udgået fra Vitskøl syv år tidligere. Det først udvalgte sted for klostret, Sabro ved Århus forkastes på forhånd som uegnet. Munkene slår sig da ned i Sminge, hvor de overtager et bol og muligvis sognekirken. Da Sminge ikke kan ernære klosterfolket, flyttes klostret til Veng, hvor det gamle

benedictinerkloster reformeres efter Cistercienserregelen. Plagede af overgreb fra den adelige fru Margrethes side flytter munkene på ny deres kloster, denne gang til Kalvø i Skanderborg Sø, hvorfra klostret endelig overflyttes til Øm.

Øm Klosters vigtigste grundlæggere er Århus-bisperne Eskil og Svend, samt Erik Greve og abbed Henrik af Vitskøl. – – –

Efter reformationen fungerer klostret endnu en årrække, men bliver i 1560 ophævet og inddraget som krongods. De sidste munke pensioneres i Sorø Kloster, medens den sidste abbed, Jens Simonsen, bliver sognepræst ved kirken i Rosmos på Djursland. I et enkelt år fungerer klostret som kongeligt slot under navnet Emborg. Fra oktober 1561 nedrives efter kongelig befaling alle bygninger, og en landsby opstår på klostrets sted.

Fra 1912 har Nationalmuseet og Historisk Samfund for Århus Stift foretaget udgravninger og undersøgelser af klostrets ruiner.

De fremdragne fundamenter og murrester viser klostrets grundplan og indretning i underste etage, og fremtræder nu i en ruinpark som en del af institutionen Øm Kloster Museum.

Foruden ruinerne omfatter museet en museumsbygning med samlinger af fund fra udgravningerne og en urtegård med munkenes lægeplanter.

På klostrets sted er der gjort talrige gravfund (henimod 1000 grave), og fundene viser, at der ved klostret har været hospital, hvis læger var dygtige kirurger.

En klokke i Hesselager Kirke på Fyn stammer fra Øm Kloster, og er støbt til abbed Christiern i 1490. Enkelte bygningsdetaljer findes på Nationalmuseet.

Øm Klosters gravminder omfatter et antal identificerede grave, her er bl. a. jordfæstet to Århus-bisper.

To store gravsten fra Øm Kloster findes i St. Søren's Kirke i Gl. Rye.

Fra det store klosterbibliotek er bevaret et antal håndskrifter, hvor-

Øm Kloster. Ruiner af klosterkirken.

af det kendteste er Øm Klosters Krønike, der skildrer klostrets første hundredår.

Til Øm Kloster Museum er der adgang mod entré.

Åbningstider: april kl. 9-17, maj-august kl. 9-18, september kl. 9-17, oktober kl. 9-16.

SYDSLESVIG

Guldholm Kloster

Insula aurea.

Bøl Sogn, Gottorp Amt.

Klostret, som er grundlagt o. 1190-91, bliver kun et midlertidigt hjem for cistercienserne, inden de o. 1210 flytter til Ryd. På Guld-

holmklosters sted 7 km nord for Slesvig ses en firkantet, ophøjet plads på den lille halvø, Langesø. Gravfund fra stedet tyder på, at der her skjuler sig rester af klostrets bygninger. Se endvidere under *Ryd Kloster* og *St. Michaels Kloster i Slesvig* (Benedictinerordenen).

Ryd Kloster (Glücksborg, Lyksborg)

Monasterium rus regis.

Munkbrarup Sogn, Flensborg Amt.

Da biskop Valdemar overflytter munkene fra St. Michaels Dobbeltkloster i Slesvig til Guldholm, sluttet de tidligere benedictinere sammen med et munkelag, udgået fra Esrom Kloster. Guldholms kirkegård bliver indviet af biskoppen den 23. maj 1191.

Efter stridigheder med de tidligere benedictinere, der flytter tilbage til Slesvig, konsolideres cisterciensersamlaget. Men allerede o. 1210 overflyttes munkene til Ryd. Flytningen foregår med biskop Niels' bistand.

Ryd Kloster har på grund af sin udsatte plads i grænselandet ofte måttet døje ondt under de hyppige stridigheder i Hertugdømmerne.

— — —

I begyndelsen af 1500-tallet begynder klostrets økonomi efter en brandkatastrofe at vakle. Af en beretning fra Pavestolen fremgår det, at flere af munkene har måttet søge livsophold udenfor klostrets mure. Efter reformationen forsætter klosterlivet dog til 1541.

Ved Hertugdømmernes deling tilfalder klostret kongen, men overlades i 1582 til hertug Hans den Yngre. Denne lader flere af klosterbygningerne nedbryde, og opfører i stedet Lyksborg Slot i den opdæmmede slotssø. Klostrets rester er skjult af søen, men da denne en kort tid i december 1961 var tørlagt, opdagede man klostrets fundamenter på søens bund. Klosteranlægget har dækket et område på henved 200 × 350 meter. Der fandtes samtidig murede, middelalderlige grave på klostrets sted.

Fra Ryd Kloster stammer de berømte Ry(d)-årbøger, håndskrifter, som udgør et meget værdifuldt, historisk kildemateriale.

Et bevaret, gotisk krucifiks i Munkbrarup Kirke stammer fra klosterkirken i Ryd.

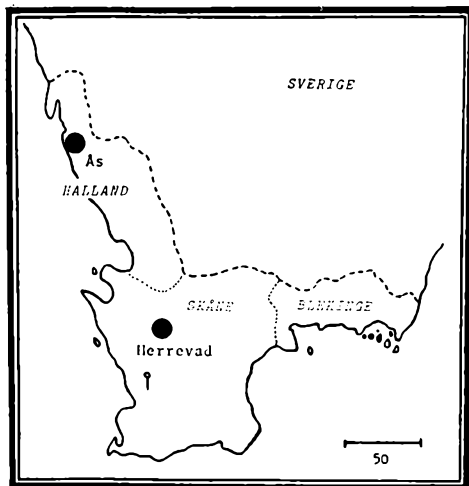
LUNDS STIFT

Herrevad Kloster

Herivadum.

Riseberga Sogn, Kristiansstads Len, Skåne.

Ærkebiskop Eskil grundlægger Herrevad Kloster på sit fædrene gods i året 1144. Hermed indføres Cistercienserordenen for første gang i Danmark. Klostret er indviet til Treenigheden, den Ubesmitede Maria og Alle Helgener, det er stiftet som datterkloster af Citeaux, idet et munkelag herfra er Herrevad Klosters første beboere. — — —

Cistercienserklostre i Lunds Stift.

Skønt klostret bliver bortforlenet efter reformationen, forbliver en del af munkene dog i deres gamle kloster, og klosterlivet fortsættes, muligvis efter 1560. Under 1600-tallets krige mellem Danmark og Sverige lider klosterbygningerne overlast og blytage fjernes. Kong Karl XI. benytter klostret som stenbrud for at få materialer til Caroli-kirken i Malmø. Der er dog endnu i 1805 anselige ruiner tilbage.

I dag består kun et ganske lille parti af klostrets østfløj med to overhvævede rum. En ruinhøj umiddelbart op ad dette hus er i 1936 blevet undersøgt delvis udgravet. Dette arbejde har bragt betydelige bygningsrester for dagen.

Fund fra udgravningen findes på museet i Lund. Den nuværende herregård Herrevadskloster tilhører den svenske stat.

Ås Kloster

Asylum.

Ås Sogn, Hallands Len.

Klostret er i 1194 stiftet som datterkloster af Sorø på jorder, som i forvejen tilhører dette. Foruden abbeden af Sorø Kloster medvirker biskop Absalon ved grundlæggelsen, idet han skænker den nye stiftelse en gård.

Cistercienser i den hvide ordensdragt. Efter kalkmaleri i Sorø Klosterkirke o. 1400.

Under Grevens Fejde bliver Ås Kloster plyndret og afbrændt af Marcus Meijer på Varberg Slot.

I 1596 bliver klosterkirken nedbrudt. Endnu o. 1650 står der ruiner tilbage. Materialer fra klostret er anvendt til Varbergs Fæstning.

Ås Kloster er i dag en større landejendom. Enkelte murrester fra klostret ses i gårdens mure, og på klostertomten ses murrester i terrænet.

En klokke fra Ås Kloster findes i Stråvalla Kirke.

DOMINICANERORDENEN

Ordo praedicatorum. Prædikebrødrene. Sortebrødrene.

I begyndelsen af det trettende århundrede samler den spanske gejstlige Dominicus Guzman, korherre af St. Augustins Orden, en skare tilhængere om sig med det formål for øje at bekæmpe tidens sydfranske kætterbevægelser og omvende kætterne. Sjælesorg og sjæleomvendelse regnes fra første færd for dominicanernes fornemste opgave.

Biskop Folque af Toulouse anerkender tidligt Dominicus og hans lille skare som et kapitel af regelbundne kanniker, og allerede i 1216 bliver kapitlet godkendt som en klosterorden af pave Honorius III.

Kort tid efter den pavelige bekræftelse af Dominicanerordenen tager Dominicus det dristige skridt at sprede sin lille skare på 16 medlemmer. Dominicanerne drager ud som prædikanter, og deres virksomhed fører til, at dominicanerklostre snart grundlægges overalt i Europa.

Dominicaner. Ordensdragten er hvid med sort kappe.
„Sortebroder“.

Skarevis af studenter og professorer ved universiteterne i Paris og Bologna går ind i den nye orden og er med til at give den sit stærke præg af lærdom og studier.

Ordenens hovedgrundlag er St. Augustins Regel, der danner kernen i de konstitutioner St. Dominicus har udformet i samråd med en kreds af tidens lærdeste mænd. Studier, bøn og prædiken opfylder dominicanernes ordensliv.

I 1232 overdrages inkquisitionen eller kætterdomstolene til ordenen. Dominicanerne er selvsagt opkaldt efter ordensstifteren og benævnes med et ordspil *Domini canes* = Herrens Hunde. De kaldes tillige prædikebrødrene, eller, på grund af farven på deres kappe, sortebrødrene.

Ordenen, som er en tiggerorden, er organiseret på demokratisk vis, og faste ordensregler bliver vedtaget på generalkapitlet i Paris i 1228. Generalkapitlet vælger ordenens leder, ordensgeneralen. Under ham står Provincialpriorerne, der leder de forskellige ordensprovinser.

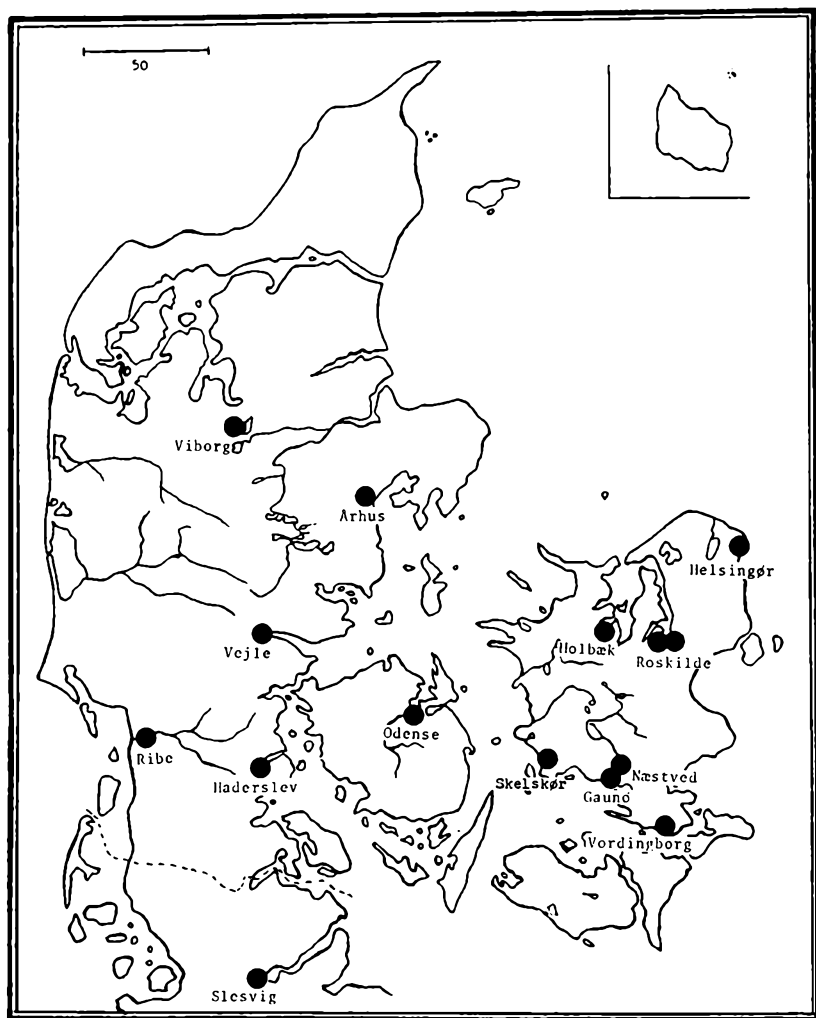
Den enkelte klosterforstander kaldes prior, han bistås i styrelsen af klostret af subprioreren og vælges af brødrene i klostrets konvent. Endnu i den Hellige Dominicus' levetid oprettes de første nonneklostre af hans orden.

I lighed med fransiscanerne knytter dominicanerne en sammenlutning af lægfolk til ordenen, den såkaldte „Tredje Orden“ eller „*fratres et sorores de pœnitentia*“.

I det enkelte kloster findes såvel præstemunke som lægbrødre.

Ordenen når til Danmark så tidligt som i 1222, da den indføres af dominicanerbroderen Salomon af Århus.

Dominicanerklostrene, hvis økonomi hvilede på tilstrømningen af milde gaver, og som derfor fortrinsvis var opført i byerne, måtte naturligt nok være blandt de første, som bukkede under for reformationens storme. Det var først og fremmest i købstæderne reformationen satte ind. Men endnu i dag hører dominicanernes orden til blandt de betydeligste og mest livskraftige.

Dominicanerklostre i Danmark og Sydslesvig.

Også til Nordens lande er dominicanerne vendt tilbage, og ordenen har henved 10.000 medlemmer spredt ud over hele kloden.

St. Agnethes Nonnekloster på Gaunø

Klostret er oprettet af dronning Margrethe i 1401, og det får paveleg bekræftelse to år senere.

Stiftelsen bliver af Roskilde-bispen Peder Jensen Lodehat indviet til St. Agnethe eller Agnes. – – –

Endnu en tid efter reformationen består klostret på Gaunø, hvor der så sent som i 1556 endnu bor nonner, men efter i en årrække at have været bortforlenet til Mogens Gøye, overgår det i 1583 til privateje.

Af klosteranlægget består endnu kirken, der dog i 1735 er blevet noget ombygget. I den nuværende Gaunø Hovedgård hidrører dele af murværket fra de gamle klosterbygninger.

Klostret i Haderslev

Dette kloster er stiftet før 1254, – og det bliver nedlagt i 1527 eller –28. Klosterbygningerne synes forsvundet allerede o. 1600. Klosterkirken skal have stået endnu i 1625, men er muligvis blevet ødelagt ved byens brand i 1627.

Klostrets sted skal søges på Klosterhalvøen, hvor klostrets kirkegård endnu findes, og hvor navnet Klostergade minder om dominicanernes gamle hus.

Klostret i Helsingør

Klostret, som er viet til St. Nicolaus, er den 3. marts 1441 grundlagt af kong Christoffer af Bayern, men først ti år senere stadfæstes klostret af pave Nicolaus V. – – –

I 1536 skænkes klostret til byen som hospital, og det knyttes stærkt til det tidligere karmeliterkloster i Helsingør.

Endnu o. 1670 eksisterer klosterbygningerne, men i dag er de alle forsvundet. I gården til Fiolgade no. 5 er der ved udgravninger fundet en kældertrappe og en gotisk ribbesten.

Der findes desuden bevaret en del arkivalier vedrørende klostrets historie.

Klostret i Holbæk

Klostret er stiftet i 1269 eller muligvis i 1275. Det er indviet til St. Lucius. Både Holbæk By og det nystiftede kloster udsættes for svære krigsulykker med brand og plyndring, hvorfor klosterkirken først kan indvies i 1323. — —

Under reformationsrøret overlader munkene med grev Christoffers samtykke klostret til byen.

Så sent som i 1869 bliver klosterkirken nedrevet.

Af det firkantede klosteranlæg findes endnu bevaret en vinkelbygning bestående af en længere vestfløj og en kortere sydfløj.

Klosterbygningerne benyttes nu som lokaler for Holbæk Kommunes klubvirksomhed.

Klostret i Næstved

Klostret er stiftet i 1242. — — —

Under reformationsrøret fordrives munkene af byens borgere, og kronen overtager i 1536 klostret. I 1553 bortforlenes det til nogle af de Næstved bymænd. Efterhånden forfalder klostret, og i 1840 nedrives de sidste af dets bygninger.

Klostret i Odense

Klostret er oprettet før 1252 og indviet til St. Peder. – – –

I 1540 skænkes klostret med tilliggende til Gråbrødre Hospital.

I 1542 bliver klosterkirken nedrevet. De øvrige bygninger forsvinder efterhånden, og i 1607 nedrives anlæggets sidste hus.

Alle bygninger er altså nu forsvundet fra klostrets sted, som skal søges på den nordlige side af Sortebrødretorv.

Gennem udgravninger på tomten er der gjort fund af enkelte bygningsdetaljer.

Klostret i Ribe

St. Katharinæ Kloster i Ribe er grundlagt i 1228, men når først sin endelige fuldførelse i løbet af et par århundreder. – – –

I 1531 bliver Klostret overtaget af Ribe By.

En af bygningerne anvendes som rådhus, og i 1543 bliver klosterkirken almindelig sognekirke.

Sortebrødreklostret i Ribe er i dag ét af landets bedst bevarede klostre. Det er i 1920 gennemgribende og dygtigt istandsat v. arkitekt Lønborg Jensen. Ganske vist er én af klostrets fløje forsvundet, men korsgangen er intakt omkring den firkantede klostergård, og det hele anlæg fremtræder smukt og harmonisk som én af de største seværdigheder i Ribe.

I den gotiske murstenskirke er Ribe-bispen Johannes (død 1286) begravet.

Klostret er i dag en stiftelse, hvor ti personer får bolig og pleje.

Adgang til St. Catharinæ Kirke, daglig kl. 10–12 og 14–17, til klostret, mod entré, ved henvendelse til kirkebetjenten.

Klostret i Roskilde

Roskilde-klostret er grundlagt i 1231 og ligesom klostret i Ribe indviet til St. Katharina. – – –

Ved reformationen bliver klostret forladt, og allerede i 1557 begynder man at nedbryde det.

Endnu i 1670 står der ruiner af kirken tilbage med en ligsten over dominicanernes første provincialminister i Danmark, broder Ruus.

Alle bygninger er forsvundet i dag, men arkæologiske undersøgelser foretaget af Nationalmuseet har ført til fund af kampestensfundamenter og murrester.

Klostrets sted er ved St. Peders Stræde i Roskilde.

St. Agnetes Nonnekloster i Roskilde

Klostret er i 1263 stiftet af prinsesse Agnes, datter af Erik Plovpenning. Kongedatteren indtræder selv i klostret som nonne. – – –

Alle klostrets bygninger er nu forsvundet. Dets sted skal søges ved Frederiksborgvej i Roskilde.

Klostret i Skelskør

Klostret er antagelig stiftet efter 1300. – – –

Alle dets bygninger er forsvundet. I 1898 har man fundet murrester ved Algade. Disse middelalderlige murrester kan muligvis stamme fra sortebrødre-klostret, men der foreligger dog også den mulighed, at murresterne skriver sig fra Skelskørs andet kloster, et karmeliterkloster, der ligeledes er forsvundet.

St. Katharinæ Kloster i Ribe. Klostergården med korsgangen. (Nationalmuseet)

Klostret i Vejle

Klostret synes stiftet i 1310 af drost Laurids Jensen, der lader de første bygninger opføre af træ; klostret er indviet til Vor Frue.

I 1505 optages klostret i den såkaldte Hollandske Kongregation.---

I 1529 synes klostret at være i opløsning, idet kronen dette år overtager klostrets værdisager. 1531 er klostret forladt af beboerne, det bliver overladt til Vejles borgere, der anvender én af klosterbygningerne som rådhus. Klostrets sidste bygninger bliver nedrevet i 1780; i dag er klostret forsvundet.

Dets sted er på Rådhusstrædes nordlige side.

Klostrets teglovn, der udgravedes i 1923, er i dag det eneste synlige af prædikebrødrenes ejendom. Ovnens er overbygget og offentligt tilgængelig. En klokke fra klostret findes i byens rådhus.

Klostret i Viborg

Klostret må være grundlagt før 1246, da det første gang omtales.

— — —

O. 1529 overtager kronen klostret, og 23. februar samme år får byen overladt klosterkirken til brug som sognekirke, kaldet „Søndre Sogns Kirke“.

Klosterkirken og en del af klostrets nordre korsgangsfløj findes bevaret, sammenbygget som en helhed.

Kirken er efter en ildebrand i 1726 blevet noget ombygget i 1728.

Den fornemme, sengotiske altertavle, et flamsk arbejde fra 1520, skriver sig fra kirken i det gamle, nu nedbrudte Københavns Slot.

Adgang til klosterkirken: 1. april–31. oktober hele dagen, 1. jan.–31. marts kl. 8–18.

Klostret i Vordingborg

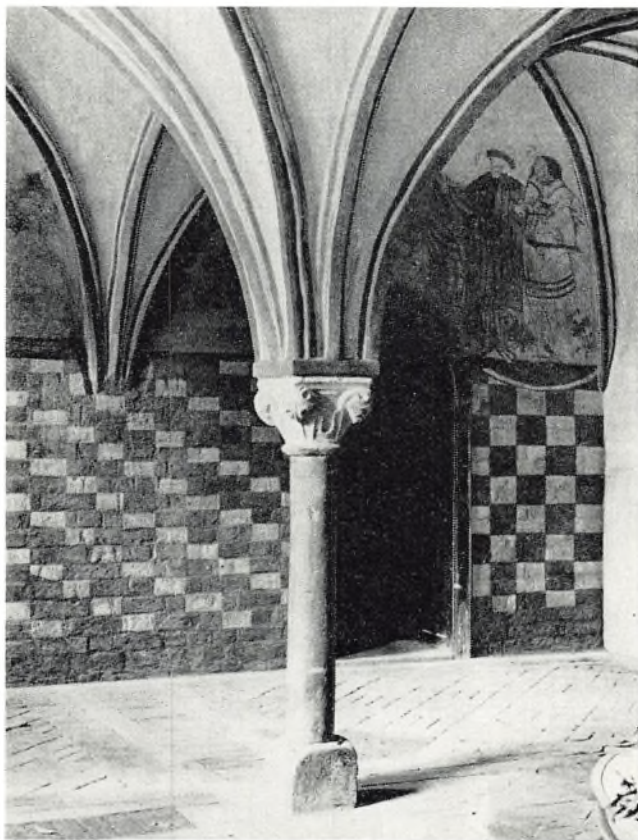
Klostret, som er stiftet i 1253 er muligvis kun et filialkloster. Alle bygninger er nu forsvundet.

Klostret i Århus

Klostret er grundlagt før 1246, muligvis i 1227, og er indviet til St. Nicolaus og Vor Frue. Dominicanerne får overladt byens gamle bispekirke som klosterkirke, hvorefter brødrene opfører klostret og ombygger kirken. — — —

Frederik I. skænker i 1529 det gamle sortebrødrekloster til Århus-bispen Ove Bilde, men allerede i 1530 går klostret i opløsning.

Efter reformationens slutning tilhører klostret kronen, som atter bortskænker bygningerne, dennegang til Århus By, der anvender klostret som almindeligt hospital. Klosterkirken bliver sognekirke.

Dominicanerklostret i Århus. Kapitelsalen. (Nationalmuseet)

Enkelte bygningspartier er siden nedrevet. Alligevel er klostret stort set velbevaret til vor tid.

Den toskibede klosterkirke er opført af røde munkesten. Under kirkens kor befinder sig, som en krypt, den ældgamle St. Nicolai Kirke, bygget af frådsten. Denne kirke er blevet opdaget under klosterkirken så sent som i 1956. I klosterbygningerne er f. eks. den overhvælvende kapitelsal vel bevaret, medens der af korsgangen om-

kring klostergården kun er bevaret et kort stykke. Klostret tjener stadig som mild stiftelse eller „hospital“ for ældre mennesker.

Kloster og kirke har i tidens løb gennemgået flere restaureringer, således i 1864, igen i 1905 og endelig i 1950-erne ved Aksel Skov og C. G. Schulz. Af klosterkirkens middelalderlige inventar findes bevaret bl. a. et gotisk krucifiks af eg, en malmlysekrone fra o. 1500 og en prægtig, gotisk altertavle med et væld af udskårne figurer, tavlen er udført på Claus Bergs værksted.

I øvrigt findes der kalkmalerier i kirken, bl. a. partier af en skjoldefrise. På Nationalmuseet befinder sig nogle udskårne altertavlefigurer fra klosterkirken.

Afgang: sommer kl. 10–18, vinter kl. 10–16.

SYDSLESVIG

Klostret i Slesvig

Klostret er grundlagt før 1264 og indviet til Maria Magdalene. – –

Klosterbygningerne er forsvundet. Udgravninger på klostrets sted har ført til fund af fundamenter og murrester.

LUNDS STIFT

Klostret i Halmstad

Dette kloster er grundlagt før 1264 og indviet til St. Katharina.

Da hele staden bliver flyttet, flytter klostret med i tiden o. 1326–30.

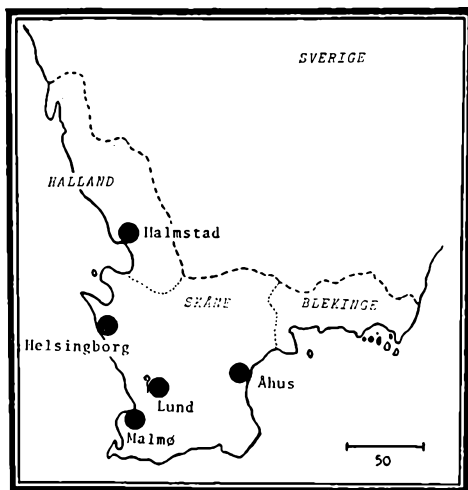
– – –

Klostret er endnu o. 1530 i funktion, men i dag er alle dets bygninger forsvundet.

Antagelig har klostrets sted været ved Klammerdamsgatan–Hamngatan, idet der her er gjort fund af middelalderlige grave.

Se i øvrigt under Fransiscanerklostret i Halmstad.

Dominicanerklostre i Lunds
Stift.

Klostret i Helsingborg

Klostret er stiftet i 1269 og indviet til St. Dominicus. — — —

Under Grevens Fejde bliver klostret krigsskuesplads, hvorved der sker stor skade på bygningerne, og klostret bliver da nedrevet i 1556.

Alle bygninger er nu forsvundet.

Klostret i Lund

Klostret er grundlagt i 1221 på initiativ af ærkebisp Andreas Sune-
søn og indviet til Jomfru Maria. — — —

Klostret ophæves hurtigt efter reformationen.

Et enkelt, bevaret, senmiddelalderligt hus på hjørnet af Mårtens-
torget og Svartbrödergatan formenes at være klostrets sidste rest.

Klostret i Malmö

Den ældste efterretning om dette kloster skriver sig fra 1333, og efter
1385 findes det ikke nævnt. Måske har der blot været tale om en

filial af sortebrødre-klosteret i Lund. Alle klosterets bygninger er nu forsvundet.

Klosteret i Åhus

(Åhus Sogn, Skåne)

Klosteret er grundlagt omkring midten af 1200-tallet. – – –

Alle bygninger er nu forsvundet. På klosterets sted ved Varvsgatan er der gjort fund af ubetydelige murrester.

FRANSISCANERORDENEN

Gråbrødrene. Mindrebrødrene.

Den unge italienske modelaps og levemand, købmandssønnen Francesco fra Assisi vender sig fra sit hidtidige milieu, da han i et syn modtager den himmelske befaling: „Genopbyg min kirke“.

Han begynder da et liv som asket og religiøs vækkelsesmand og får tilslutning af en lille skare ligesindede, der betragter ham som deres leder. Frans og hans venner får i 1210 pave Innocens III.'s mundtlige anerkendelse som bodsprædikanter.

I begyndelsen lever fransiscanerne under en meget enkel regel, men da deres antal stadig vokser, og en regulær orden er under dannelse, må Frans af Assisi i 1221 og atter i 1223 formulere nye regler for brødrene.

Fransiscanerregelen stadfæstes af pave Honorius III. den 29. november 1223.

Franciscaner. Ordensdragten er gråbrun med et reb som bælte.

Forinden er der opstået såvel en kvindelig fransiscanerorden, „clarisserinderne“, opkaldt efter stifterinden, Clara Sciffi fra Assisi, som den berømte „Tredje Orden“, et fransiscansk broderskab for lægfolk.

Ét af ordensreglens hovedpunkter er kravet om den absolutte fattigdom. Ordenens indtægter skal flyde af milde gaver, ordenen er med andre ord en tiggerorden. Dens klostre er ikke jordejende herreklostre, men byklostre, økonomisk afhængige af venner og velgørere.

Ordenen er en prædikende, indremissionerende orden med et stærkt folkeligt præg.

Gråbrødrene, som fransiscanerne kaldtes efter deres beskedne ordensdragt, drog bestandigt ud blandt folket med pose og stav, med prædikener, der kunne brænde af kristelig nidkærhed, lyse af medmenneskelighed og fænge med vid og burlesk folkelighed. Fransiscanerordenen skulle blive en renaissance, der gennemstrømmede Romerkirken fra den ydmygeste almuesmenighed til Sct. Peders Stol.

I Danmark oprettes det første fransiscanerkloster i Ribe i 1232, på deres bare fødder vandrede mindrebrødrene ind i landet.

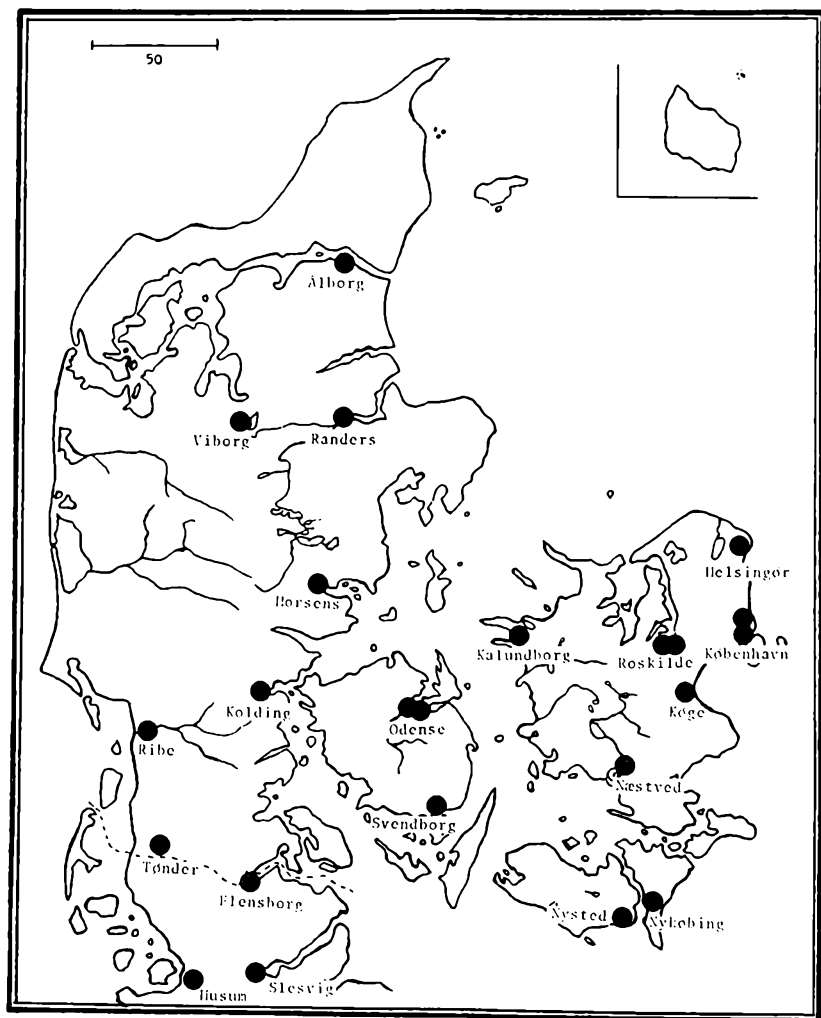
Ordenen, hvis øverste leder er generalen eller generalministeren, er opdelt i ordensprovinser, hvis ledere kaldes provincialministre. De enkelte provinser er atter opdelt i custodier.

Danmark er i middelalderen opdelt i fem sådanne custodier, nemlig custodierne Ribe, Viborg, Odense, Roskilde og Lund.

Klosterforstanderen kaldes hos fransiscanerne guardian. Klosterfolket har omfattet såvel præster, som lægbrødre og svende (tjenere), ligesom en hel del fattige og syge mennesker får ophold og pleje hos gråbrødrene.

I lighed med så mange andre ordener har også denne haft sine indre brydninger, der har spaltet ordenen i flere grene. Disse grene regnes dog alle for at tilhøre Fransiscanerordenen, hvad enten de kaldes konventualer, spiritualer, observanter, capucinere eller minoriter.

Henimod reformationstiden påbegynder guardianen i Kolding,

Fransiscanerklostre i Danmark og Sydslesvig.

Laurids Brandsen, med kongelig støtte en reformering indefra af de danske gråbrødrekløstre. Elleve kløstre nåede at blive reformerede inden Lutherdommen for alvor fik indpas i landet. Og da blev det for silde at forny den gamle kirke indefra, franciscanerklostrene var blandt de første, som måtte give op overfor reformationsrøret.

Kløstret i Helsingør

Erik af Pommern stifter kløstret i 1420 ved at skænke brødrene et kapel med grund og en lund. Kløsterkirken bliver i 1427 indviet til St. Anna. — — —

Kløstret synes under reformationsrøret inddraget under kronen. Kong Frederik II. benytter en tid grunden som lysthave og lader o. 1585 Marienlyst Slot opføre på kløstrets sted.

Alle kløsterbygningerne er nu forsvundet.

Adgang til parken i tiden 15. maj – 15 september.

Kløstret i Horsens

Ridder Niels Mandrup af Barritslev stifter kløstret i 1261.

Efter at kløstret er blevet beskadiget ved ildsvåde, bliver kløsterkirken ombygget i 1497. — — —

Under reformationsrøret konfiskerer kongen i 1532 kløstret, og brødrene udjages af deres gamle hjem, tilsyneladende uden varsel.

Kløsterkirken bliver nu sognekirke. Byen overtager kløsterbygningerne, der anvendes som hospital, præstegård, skole m. m.

I dag står kløsterkirken alene tilbage, medens de øvrige bygninger er forsvundet.

Kirken har i tidens løb gennemgået flere ombygninger og restaureringer. Det mest gennemgribende af disse arbejder fandt sted i 1892 ved arkitekt H. B. Storck, og har gengivet kirken det udseende, dens fransiscanske bygmestre oprindeligt havde tænkt sig.

Klosterkirken i Horsens, set fra sydøst.

Blandt den brogede mangfoldighed af kirkeinventar fra tiden efter reformationen findes også nogle fine, middelalderlige stykker.

En trefløjet, gotisk altertavle med mange udskårne figurer pryder koret, flankeret af to rækker rigt udskårne munke-korstole.

Desuden findes bevaret et gotisk lægmandskrucifiks.

Adgang: Fra kl. 9 – solnedgang.

Klostret i Kalundborg

Klostret er grundlagt, antagelig i 1239, af grevinde Inger af Regenstein. I 1279 bliver klosterkirken indviet af Roskilde-bispen. – – –

I 1532 forjager Mogens Gøye gråbrødrene af deres kloster. Den sidste guardian, Melchior Jensen, bliver sognepræst i Raklev Sogn.

I midten af 1700-tallet synes alle klostrets bygninger forsvundet.

Under udgravninger, foretaget i 1961 af Nationalmuseet og Kalundborg Museum, er det lykkedes i store træk at rekonstruere klostrets grundplan. Klostrets sted er ved bygningen Kålund Kloster under gaderne Kloster Parkvej og Lindegade. I Kalundborg Museum findes bygningsdetaljer o. l. løsfund fra klostret.

Klostret i Kolding

Af ridder Henrik Dulmers gård og kapel, Dueholm kaldet, oprettes Kolding-klostret i 1288 med støtte fra enkedronning Agnes. Henrik Dulmer indtræder selv i klostret som munk. — — —

I 1525 overtager kronen klostret, og munkene bliver forjaget fra deres gamle hjem. Allerede i året 1557 synes klosterbygningerne at være forsvundet. På klostrets sted i byens sydlige del har man gjort fund af bygningsrester: fundamenter, bygningsdetaljer, brønde og en slags vandledning.

Klostret i København

Jacob Sunesøns datter, grevinde Inger af Regenstein, stifter i 1238 det københavnske fransiscanerkløster. — — —

Den 25. april 1530 overlader gråbrødrene deres kloster til borgmester og råd. Planer om at indrette Københavns Universitet i klosterbygningerne bliver opgivet.

Kun en enkelt af klostrets bygninger står tilbage, i ombygget tilstand, nemlig huset Gråbrødretorv nr. 11, hvor de hvælvede kældre stadig er bevaret. Bygningen har været anvendt som fængsel, først af fransiscanerne selv, siden, efter reformationen, af staden København.

I 1623 lader Christian IV. huset indrette som tugthuskirke, men i 1650 bliver bygningen solgt og kommer nu på private hænder.

Klosterkirken i Horsens, fransiscanernes rigt udskårne korstole. (Nationalmuseet)

St. Claras Nonnekloster i København

Klostret er stiftet af kong Hans og dronning Christine, og pave Alexander VI. stadfæster grundlæggelsen i 1497. — —

Fra 1527 hersker der stor nød i klostret, som dog ikke forlades af søstrene før 1536. En tid har den Kgl. Mønt til huse i klostret. Kirken er forsvundet i 1570.

I dag er alle bygninger borte. Man har gennem udgravninger kunnet danne sig et indtryk af især kirkens grundplan.

Klostrets sted er for enden af Klareboderne.

Klostret i Køge

Klostret bliver i 1484 grundlagt af kong Hans og bliver indviet til St. Maria de Consolatione. I 1485 indvies kirkegården, og 1509 klosterkirken. — — —

Først efter 1531 synes de sidste brødre at have forladt klostret, som derefter overlades byen som hospital. Klosterkirken bliver ødelagt under krigen i 1659. Alle klostrets bygninger er forsvundet, kun kirkegården ved Vestergade markerer i dag stedet, hvor gråbrødrenes kloster har ligget.

Klostret i Nykøbing F.

Klostret er grundlagt i 1419 af Erik af Pommern og indviet til Vor Frue, St. Michael og St. Fransiscus.

I 1503 går klostret over til en strengere observans. — — —

Klostret bliver nedlagt i 1532, klosterkirken bliver sognekirke, og ét af klostrets huse benyttes af Nykøbings borgere som rådhus.

Den sengotiske, tårnprydede klosterkirke består endnu. Den har dog gennemgået flere restaureringer og ombygninger, bl. a. i årene 1873–74. Af klosterkirkens inventar stammer to snoede alterstager af malm fra den katolske tid. Et særpræget, yngre inventarstykke bør nævnes, idet der på kirkens nordvæg er anbragt nogle store anetavler fra 1627 med 63 af Frederik II.s dronning, Sophie af Mecklenburgs aner.

Af klosterbygningerne er foruden kirken bevaret den op mod den byggede søndre korsgang, samt den monumentale, to-etagers vestfløj.

Klostret i Nysted

Klostret er grundlagt i 1286 på initiativ af herrerne til Kærstrup og Kjelstrup. — — —

Så sent som i 1538 (!) nedlægges klostret, og dets havearealer tilfalder byens sognepræst. I 1551 nedbrydes de fleste af bygningerne, og materialerne anvendes andetsteds. I 1577–78 nedrives en endnu tilbageværende bygning, dens materialer anvendes ved reparationsarbejder på Ålholm Slot, og o. 1800 fjernes de sidste, synlige murester.

Nationalmuseet har gennem udgravninger i 1926–27 fundet frem til bygningernes placering. Klosters sted er i byens østlige del ved det gamle Klosterstræde (Kirkestien).

Klostret i Næstved

Klostret er stiftet o. 1240 af fransiscanernes ven og velynder, grevinde Inger af Regenstein. Klostret er dog først sikkert etableret i 1270. — — —

I 1532 forjages brødrene og deres kloster overlades til Næstved By. Kirken bliver nedbrudt o. 1553.

Alle klostrets bygninger er forsvundet. Dets sted er på Axeltorv, hvor etablering af et parkeringsanlæg har foranlediget Nationalmuseet til at foretage udgravninger og undersøgelser af klostrets rester. Fundene af fundamenter og gulvresten har gjort det muligt at rekonstruere en grundplan af det anseelige klosteranlæg. Under udgravningsarbejdet er der tillige gjort fund af grave og en del mindre genstande, bl. a. ganske mange middelalderlige signeter.

Klostret i Odense

Klostret er stiftet af Erik Glipping og indviet til St. Katharina og Jomfru Maria. Kongens stadfæstelsesbrev skriver sig fra 1285.

Ved reformationen nedlægges klostret. I 1539 bliver klosterkirken sognekirke og klosterbygningerne omdannes til almindeligt hospital og sygehus.

I 1805–19 bliver klosterkirken nedbrudt.

Kirkens sidste rest er forsvundet o. 1870, men de fleste af klosterbygningerne findes endnu bevaret i noget ombygget tilstand. En rest af den overhvælvede korsgang findes endnu. I klostrets østfløj er indrettet en kirkesal, den såkaldte „klosterkirke“. Det vidtløftige klosteranlæg har oprindeligt været et firfløjet kompleks omkring to lukkede gårde. Den nu forsvundne kirke har udgjort den ene af fløjene.

Af inventar findes i kirkesalen bevaret et stort, middelalderligt krucifiks. Den prægtige Claus Berg-altertavle i St. Knuds Domkirke har tilligemed de fyrstelige grave for kong Hans' slægt oprindeligt hørt hjemme i gråbrødrekirkens kor.

St. Claras Nonnekloster i Odense

Klostret er stiftet af enkedronning Christine i 1521. Grundlagt så nær reformationen får klostret ingen lang levetid. – –

I 1538 står det øde og gøres af Christian III. til bolig for superintendenten.

I Odense bispegård består et større bygningsparti af en rest af nonneklostrets kælderstokværk.

Klostret i Randers

Dette kloster er grundlagt i 1236. – –

I 1530 får Mogens Gøyes medarvinger overladt klostret af Frederik I. Samme år overgår klostret til Randers By, og kirken bliver i en årrække sognekirke. I 1554 overtager kronen gråbrødreklostret for at omdanne det til det kongelige slot Dronningborg.

Slottet bliver nedrevet i 1721.

Alle klosterbygningerne er nu forsvundet. Klostrets sted skal søges

Gråbrødre Kloster i Odense. Interiør fra korsgangen. (Nationalmuseet)

mellem byens gamle befæstning og Brødregade i den østlige del af Randers.

Klostret i Ribe

År 1232 grundlægges klostret i Ribe af magister Johannes Scolasticus med støtte fra biskop Gunner af Ribe og hr. Johannes Rød.

I 1246 nedlægger biskop Gunner sit embede og indtræder som almindelig, menig fransiscanerbroder i klostret.

Klosterkirken bliver i 1280 indviet til St. Laurentius. – – –

I 1537 bliver klostret nedlagt. Brødrene fordrives fra deres gamle hjem, da Christian III. ønsker bygningerne nedrevet.

Alle klosterbygningerne er nu forsvundet, kun enkelte, jordfundne bygningsrester er tilbage. Klostrets sted er i Ribes vestlige del.

Klostret i Roskilde

Klostret er stiftet o. 1237 og indviet til St. Maria de consolatione, medens kirken synes indviet til treenigheden.

O. 1310 brænder klostret, men opbygges påny. — — —

Under reformationens røre nedlægges klostret, og i 1561 skænker Frederik II. bygningerne til Corfitz Ulfeldt til Kogsbølle. Efter 1625 finder nedbrydningen af klosterkirken sted, og dens sidste rester er forsvundet i midten af forrige århundrede. Også de øvrige klosterbygninger er nu borte, kun stednavne som Gråbrødrestræde og Gråbrødre Kirkegård minder i dag om fransiscanernes gamle hus.

St. Claras Nonnekloster i Roskilde

Klostret er grundlagt d. 1. august 1256 af grevinde Inger af Regenstein. Stiftelsen får pavelig stadfæstelse i 1257. Efter en brand i 1302 nyopføres klosterbygningerne. — — —

I 1545 forlenes Anders Barby med nonneklostret, i 1561 overtages størsteparten af Københavns Universitet, og fra 1572 begynder nedrivningen af bygningerne for alvor.

Klostrets bygninger er nu alle forsvundet. Udgravninger har kun fremdraget få og svage rester.

Klostrets sted er nær byparken.

Klostret i Svendborg

Klostret er stiftet i 1236, muligvis af drost Astrad Frakke, som er foged på Svendborg Slot (Ørkild). Det trefløjede anlæg har ligget nord for klosterkirken. — — —

I 1530 overtager Svendborg By klosterkirken til sognekirke, og de øvrige bygninger bliver almindeligt hospital. I 1828 nedrives klosterkirken og i 1875 den sidste af klosterbygningerne.

Alle klosterbygningerne er altså i dag forsvundet.

I klosterkirken skal kongesønnen Abel Abelsøn være begravet.

Nogle gotiske kridtstenskapitæler fra klosterkirken findes i Nationalmuseets samlinger.

Klostret i Tønder

Ridder Johannes Navnesøn og hans hustru Elsif stifter klostret i Tønder i 1238. Klosterkirken bliver i 1247 indviet til Vor Frue af Ribe-bispen.

Der afholdes i alt seks gange provincialkapitel i klostret. O. 1500 bliver klostret ødelagt ved ildebrand, men bliver bygget op påny. — — —

I 1530 bliver brødrene udjaget af deres kloster. Bygninger nedbrydes, og materialerne anvendes ved byggeri på Tønderhus.

Alle klostrets bygninger er derfor forsvundet.

Klostret i Viborg

Klostret er grundlagt i 1235. Som de vigtigste grundlæggere af klostret må regnes grevinde Mariane af Eberstein og hendes sønner.

Klosterkirken er opført o. 1270. — — —

Reformationsbølgen i Viborg, og herfra ud i hele landet, kommer til at udgå fra netop dette kloster, og i 1530 bliver klostret nedlagt, de sidste brødre forjages fra deres gamle hjem.

Klosterkirken bliver sognekirke, den nedbrydes o. 1830.

Fra 1541 bliver klostret almindeligt hospital for Viborg By.

Nogle partier af klosterbygningerne består endnu, nemlig en stærkt ombygget del af østfløjen, en sidefløj til denne og en stump af nordfløjen. Klostret fungerer endnu i dag som en stiftelse for ældre mennesker.

Klosterkirkens omrids findes markeret i anlægget „Hans Tavsens Minde“.

Klostret i Ålborg

Klostret er stiftet før 1268. — — —

I 1530 bliver brødrene forjaget af Axel Gøye, lensmand på Ålborg-hus.

Alle klostrets huse er i dag forsvundet. Enkelte murrester i og under ældre ejendomme i byen stammer fra fransiscanerklostret.

Klostrets sted er i området omkring gaderne Algade, Møllegade og Skomagergade.

SYDSLESVIG

Klostret i Flensborg

Klostret synes oprettet før 1248, men den endelige stiftelse sker i 1263, da hertug Erik Abelsøns drost, Johannes Hvidding, grundlægger et kloster, viet til St. Katharina. — — —

Den 7. juni 1528 overtager rigshovmester Mogens Gøye med kongens samtykke klostret og udjager munkene. Siden gøres bygningerne til fattigbolig.

Adskillige af klostrets bygninger er endnu bevaret.

Klostret i Husum

Klostret er grundlagt så sent som i 1494. — — —

I 1528 nedlægges klostret, det bliver siden anvendt som almindeligt hospital og asyl.

Da klostret, antagelig i 1573, bliver nedrevet, opfører man Husum Slot på dets sted.

I dag er alle klosterbygninger forsvundet.

Klostret i Slesvig

Klostret, som er indviet til St. Paulus, bliver grundlagt kort efter 1232. – – –

Brødrene forjages i 1528, kirken bliver rådhus og klosterbygningerne almindeligt hospital.

Klosterkirken, alias rådhuset, bliver nedrevet i slutningen af 1700-tallet. I noget ombygget tilstand er en stor del af klosterkomplekset dog bevaret til vor tid. Bygningerne anvendes som alderdomshjem.

På klosterkirkens tomt er opført en nyere rådhusbygning, der bl. a. rummer Slesvigs stænderforsamlingssal.

LUNDS STIFT

Klostret i Halmstad

Klostret, der er indviet til St. Anna, er stiftet så sent som i 1494.

– – –

I 1532 nedlægges klostret og benyttes herefter som fattighus og hospital. Alle bygninger er nu forsvundet.

Der har hersket nogen tvivl om de to Halmstad-klostres (det andet kloster er af Dominicanerordenen) placering i byen.

Bygningsrester, fundet under Lilla Torg, stammer dog højst sandsynligt fra gråbrødrenes kloster. Der er i 1963 foretaget udgravninger på klostrets sted, hvorved der er gjort fund af murrester, grave m.m. En del af fundmaterialet findes i samlingerne på Hallands Museum i Halmstad.

Klostret i Lund

Klostret er stiftet i 1238 af ærkebiskop Uffe. I klosterkirken er i 1274 ærkebiskop Jacob Erlandsen begravet.

I 1276 indvier biskop Tyge af Århus fem altre i kirken. – – –

Efter reformationen skænkes klostret 1539 til Holger Ulfstand.

Alle klosterbygningerne er i dag forsvundet, det har dog gennem arkæologiske undersøgelser været muligt at påvise klostrets sted.

Klostret i Malmø

Klostret er grundlagt ved Erik af Pommern o. 1414-19. Det er to gange blevet flyttet, men har bestandig holdt sig indenfor Malmø's byområde.

— — —

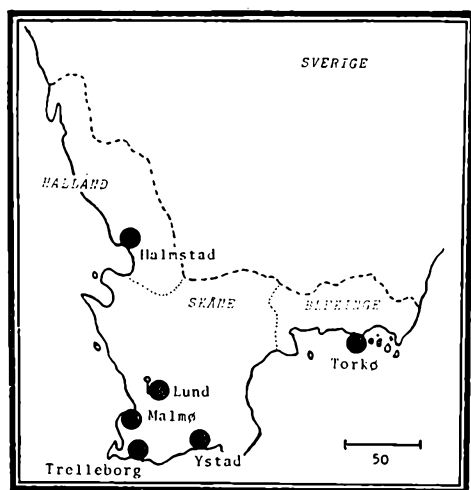
I 1530 forlader brødrene deres kloster, der overlades til byen.

Alle bygninger er i tidens løb forsvundet.

Klostret på Torkø

(Blekinge)

Klostret er stiftet af den svenske adelsmand Ture Turesen. Klosterkirken nyopføres i 1467. — — —

Franciscanerklostre i Lunds Stift.

På nær nogle lave murrester af kamp og tegl er alle klostrets bygninger forsvundet.

Klostret i Trelleborg

Klostret grundlægges i 1267.

I 1532 forlader brødrene deres kloster. Klosterkirken bliver nedrevet i 1616.

— — —

Alle klosterbygningerne er forsvundet.

Nær Gamla Torg findes, som klostrets sidste rest, de synlige fundamenter af klosterkirken.

Klostret i Ystad

Klostret synes grundlagt i 1260-erne. — — —

Efter 1532 får byens borgere tilladelse til at indrette klostret som sygehus og almindeligt hospital, når de sidste brødre har forladt deres gamle hjem. Kirken bliver sognekirke.

Samme år uddrives fransiscanerne med vold af deres kloster.

Foruden den smukke klosterkirke er adskillige af de øvrige klosterbygninger bevaret, først og fremmest korsgangen omkring fratergården.

En af bygningerne er bevaret i hele sin udstrækning tillige med dele af to andre. Udgravninger på de forsvundne bygningers sted har givet værdifulde oplysninger om hele klosteranlægget.

Klostret ligger ved Klostergata nær Stortorget.

Det bør til sidst nævnes, at et forsøg på i Haderslev at oprette et kloster for fransiscanernes tredjeorden mislykkes trods pavelig stadfæstelse. Haderslev-klostret kom aldrig til at fungere.

HELLIGÅNDSORDENEN

Helligånds-hospitalsbrødrene.

I 1170-erne stifter Guy de Montpellier i sin fødeby (Montpellier ligger i Sydfrankrig nær Middelhavet) et hospital og indvier det til Den Helligånd. Fra dette første helligåndshospital er der allerede i løbet af en snes år grundlagt 11 nye hospitaler, der sammen danner en kongregation.

I 1198 anerkendes denne sammenslutning af pave Innocens III. som en klosterorden under navnet Helligåndsordenen, paven pålægger samtidig ordenen specielt at tage sig af hittebørn.

Innocens III. grundlægger selv ordenens hovedkloster, Sanct Spirito in Sassia i Rom, og Guy de Montpellier bliver hovedklostrets første forstander.

Ordensregelen er sammensat af regler hentet fra augustinere og johannitere tilligemed særlige, for Helligåndsordenen egne regler. Helligåndsklostrene er tiggerklostre, og da de eksisterer i kraft af

Helligåndsbroder. Ordensdragten er himmelblå, kap-pen sort. Dragten er prydet med ordenens dobbeltkors.

gaver fra venner og tilhængere af ordenens virke, er de i regelen anlagt i byerne.

I samme kloster findes, adskilte i hver sin afdeling, både brødre og søstre. Ifølge ordensregelen behøver helligåndsbrødrene ikke at være præsteviede.

Ordenens specielle opgave, at tage sig af hittebørn, nødte dens klostre til blandt klosterfolket at optage en kategori af medarbejdere, som i og for sig skulle synes at stå fjernt fra alle sædvanlige begreber om klosterliv. Der ansattes *ammer* i helligåndsklostrene til at tage sig af de forladte spædbørn.

I midten af det femtende århundrede følger ordenens præster St. Augustins Regel, medens de øvrige brødre og søstre bevarer den oprindelige regel.

Helligåndsordenens klosterregel er meget omfattende, idet den består af ikke mindre end 105 paragraffer. Ordenen er stærkt knyttet til pavestolen, medens dens øverste leder er stormesteren i Sanct Spirito in Sassia.

Helligåndsordenen er en såkaldt eximeret orden, d.v.s. at den i lighed med antonitere, cisterciensere m. fl. er unddraget stiftsbiskoppernes overhøjhed.

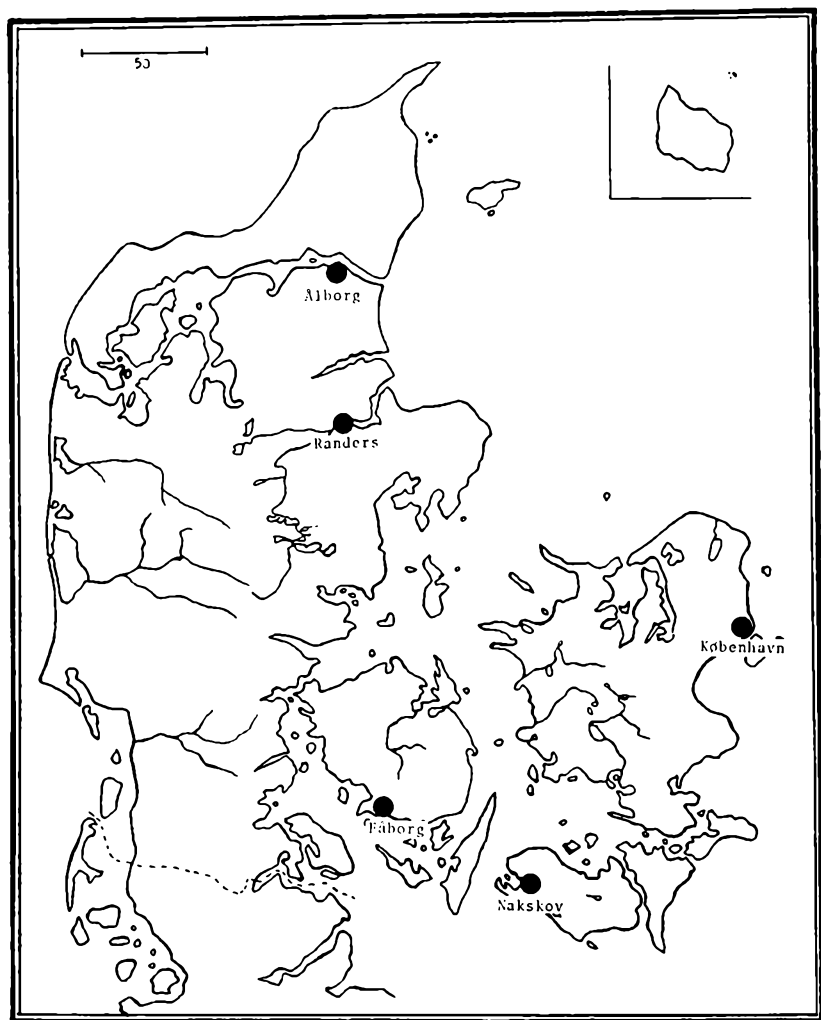
Der afholdes både generalkapitler og lokale provincialkapitler.

Forstanderen for det enkelte kloster kaldes rector eller præceptor, i Norden dog altid prior.

Al ydre glans og forfængelighed har stedse stået helligåndsbrødrene fjernt, Klosters fornemste og bedst udstyrede rum er sygestuen, hospitalet, og patienterne her, de syge og værkbrudne, er klostrets mest agtede beboere, der ofte benævnes „herrerne“.

Til Danmark når Helligåndsordenen så sent som i 1451, da klostret i Ålborg stiftes.

Helligåndsbrødrene har taget store sociale opgaver på sig, deres virksomhed har i høj grad været til gavn for de små bysamfund i middelalderens Danmark. Deres høje etiske krav til sig selv om stedse

Helligåndsklostre i Danmark.

at behandle de syge på hospitalet som kære og fornemme gæster, for hvem det bedste ikke er for godt, må til enhver tid kunne stå som et lysende eksempel for et moderne hospitalsvæsen.

Helligåndssordenens økonomi var baseret på mangeartede indtægtskilder. Selvom ordenen var en tiggerorden, hvis brødre indsamlede gaver, var den tillige en jordejende orden. Og ordenens store afladsprivilegier har stundom været indbringende for dens klostre.

Reformationen gjorde, at helligåndsklostrene sæculariseredes i hele Nordeuropa. Dette voldte ordenen så meget afbræk, at den aldrig ret forvandt sit tab.

Ordenen, hvis franske klostre forsvandt under revolutionen, blev endeligt ophævet af pave Pius IX.

I Danmark blev Helligåndssordenens caritative tradition dog – i ringere grad – videreført, da nogle af klostrene af byernes myndigheder fortsat blev drevet som sociale institutioner.

Klostret i Fåborg

Frederik Barsebæk og den pavelige afladshandler, Marius de Fregeno, forbereder i 1475 oprettelsen af et charteuserkloster i Fåborg. Denne plan mislykkes imidlertid, og i stedet bliver helligåndsklostret stiftet i 1477. — — —

Ved reformationen nedlægges klostret, og i 1539 bliver klosterkirken overladt til byen som sognekirke. I 1540 overdrages klostrets jordegods til Odense Hospital.

Medens alle øvrige klosterbygninger synes forsvundet før 1588, består klosterkirken, bygget o. 1500, endnu.

Blandt kirkens bevarede middelalderlige inventar skal fremhæves de sengotiske korstole (restaureret i nyere tid), et sengotisk skab, en del alterfigurer og et røgelseskar med runeindskrift.

En fornem, trefløjet altertavle i lybsk billedskærerarbejde fra 1511 med bl. a. et treenighedsmotiv findes i Nationalmuseets samlinger.

Klostret i København

Klostret bliver stiftet på grundlag af et ældre, såkaldt helligåndshus, og får pavelig stadfæstelse i 1474. — — —

Under reformationen bliver klostret i 1530 atter almindeligt hospital, medens klosterkirken i 1537 bliver sognekirke.

Hospitalet flyttes siden til Vartov, og i 1606–07 indrettes klosterbygningerne til tugt- og børnehus.

Endnu består klosterkirken, omend i noget ombygget tilstand, idet den bliver stærkt beskadiget ved Københavns brand i 1728. Kirken er restaureret i 1878–80 ved arkitekt H. B. Storck.

Biskop Joachim Rønnows (død 1544) grav findes under kirken.

Af de øvrige klosterbygninger er hele vestfløjen, samt et stykke af endnu en fløj bevaret. Vestfløjen rummer helligåndsklostrets 30 meter lange, overhævede sygesal. De spidsbuede hvælvinger bæres af fire ottekantede granitpiller.

Klostret i Nakskov

Klostret er stiftet i 1470. — — —

Efter reformationen benyttes klostret stadig som hospital og har i 1539 seks „lemmer“. Klosterkirken er antagelig nedbrudt i 1689.

Alle klostrets bygninger er nu forsvundet.

Klostret i Randers

Klostret er oprettet i 1484 eller –85 på grundlag af et ældre helligåndshus, klosterkirken er samtidig sognekirke.

Klostret får hjælp og støtte af kong Hans. — — —

Randers Helligåndskloster bliver ophævet som egentligt kloster-samfund i 1541, muligvis allerede i 1532. Klosterhospitalets patienter og klostrets gods overgår til Århus Hospital, medens et nyt hospital

Helligåndskirken i København. (Nationalmuseet)

oprettes andetsteds i Randers. Klosterkirken, den anselige St. Mortens Kirke, der er opført i 1490-erne, samt det såkaldte Helligåndshus står tilbage af det i øvrigt forsvundne kloster, gengivet deres middelalderlige udseende. St. Mortens Kirkes tårn er dog opført efter reformationen, nærmere betegnet i 1797. Helligåndshuset, der nu anvendes som turistbureau og til museumsudstillinger, er gennemgri-

bende restaureret i 1894–97. Nord for Helligåndshuset er der under gader og huse fundet rester af de øvrige klosterbygninger.

Den trefløjede, gotiske altertavle i Hald Kirke stammer fra helligåndsklostrets kirke.

I Randers Museums samlinger findes helligårsbrødrenes smukke alterkalk bevaret.

Klostret i Ålborg

På grundlag af et allerede i 1431 stiftet helligåndshus oprettes dette kloster den 9. juni 1451. — — —

I 1530 beslaglægges lensmanden på Ålborghus, Axel Gøye, helligåndsklostret. Brødrene forjages, men i 1533 får prior og munke klostret tilbage. Helligåndsklostret fortsætter som hospital ned igennem tiden, det er i dag, som stiftelse og plejehjem for 60 personer, Danmarks ældste, sociale institution.

Bortset fra kirken, der menes forsvundet allerede i løbet af 1600-årene, er næsten hele klostret bevaret.

De 5 klosterbygninger rummer korsgang, refektorium og kapitel-sal med mange kalkmalerier. I vestfløjen, som er den ældste af bygningerne, findes overhængende kælderrum.

Ålborg Helligåndskloster er, udenfor Frankrig, det bedst bevarede helligåndskloster nord for Alperne.

Det hører sammen med karmeliterklostret i Helsingør og dominikanerklostret i Ribe til landets mest fuldkomne, bevarede klosteranlæg, og er ét af vore fornemste, historiske mindesmærker fra midaldderen.

Adgang ved henvendelse til portneren.

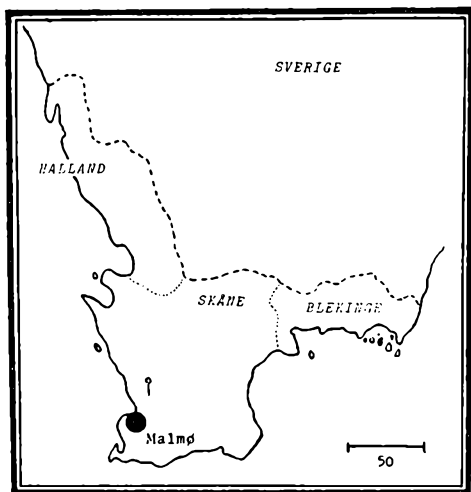

Helligåndsklostret i Ålborg. Interiør fra korsgangen. (Nationalmuseet)

LUNDS STIFT

Klostret i Malmø

Klostret er grundlagt af Christiørn I. og prioren for helligåndsklostret i København. Oprettelsen af klostret får pavelig stadfæstelse i 1480. Klostret er datterkloster af helligåndsklostret i København, og må

Klostret i Malmö er det eneste
helligåndskloster i Lunds Stift.

allerede i sit første år lide under en kompetancestrid med den ene af sine grundlæggere, prior Christiern Thorkildsen. — —

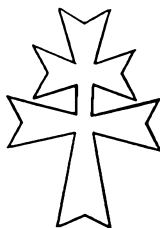
Under reformationsrøret, der former sig særlig heftigt i Malmö, er helligåndsbroderen Hans Olufsen Spandemager én af lutheranernes førende stridsmænd.

Helligåndsbroderne bliver, på forholdsvis lempelig vis, fordrevet fra deres kloster i året 1529. Klostret benyttes siden af borgerne som rådhus.

I 1537–38 nedbrydes klosterkirken, de øvrige klosterbygninger i 1546. En del af kirkens inventar fordeles til byens øvrige kirker.

Klostrets sted er syd for Malmö Adelgade, nær Helliggeststræde. Alle dets bygninger er forsvundet.

Helligåndssordenens dobbeltkors.

JOHANNITERORDENEN

Hospitalsbrødrene af Den Hellige Johannes af Jerusalems
(den Døbers) Orden. Korsbrødrene.

I en pavelig bulle af 1113 nævnes St. Johannes Hospital i Jerusalem. Hospitalet, der da ledes af grundlæggeren, Gerard, er ikke noget egentligt sygehus, men et gæstehjem for pilegrimme og korsfarere. Hospitalets personale lever et regelbundet liv.

Under Gerards efterfølger, Raymond af Provence, udvides hospitalet med nye bygninger, også beregnet til sygepleje. Institutionen bliver nu et virkeligt hospital.

Med oprettelsen af dette sygehus begynder Johanniterordenens historie, en historie, der igennem tiderne har formet sig som et fantastisk eventyr.

Raymond udformer en regel, som gør hospitalsordenen til en virkelig munkeorden, og regelen bekræftes i 1153 af pave Eugen III.

Johanniternes regel bygger i det væsentlige på St. Augustins Regel.

Johannitermunk, korsbroder. Ordensdragten er sort.

Ordenens leder er stormesteren, umiddelbart under denne står kansleren. Begge er ansvarlige overfor generalkapitlet, der er sammensat af ordenens visitatorer og repræsentanter for ordensprovinserne. Ordenen er administrativt inddelt i otte „nationer“ eller „tunger“. Disse er atter inddelt priorater, ledet af en prior.

De enkelte klostre benævnes kommender eller comthurier, og klosterforstanderen kaldes commendator eller comthur, i Danmark stundom prior. Ved middelalderens slutning regner man med, at der fandtes 29 priorater og 656 kommender.

Et johanniterklosters første beboere har omfattet både præster og tjenende brødre, de sidste er klosterhospitalets sygeplejere.

For at beskytte pilegrimme i Palæstinas korsfarerriger, hvor retssikkerheden var ringe, opretter johanniterne rytterafdelinger, og langsomt vokser på ordenens stamme den kraftige gren, der kaldes johanniterridderne, de kæmpende brødre. Ordenen bliver en adelig ridderorden på linie med tempelherrerne og de tyske mariariddere.

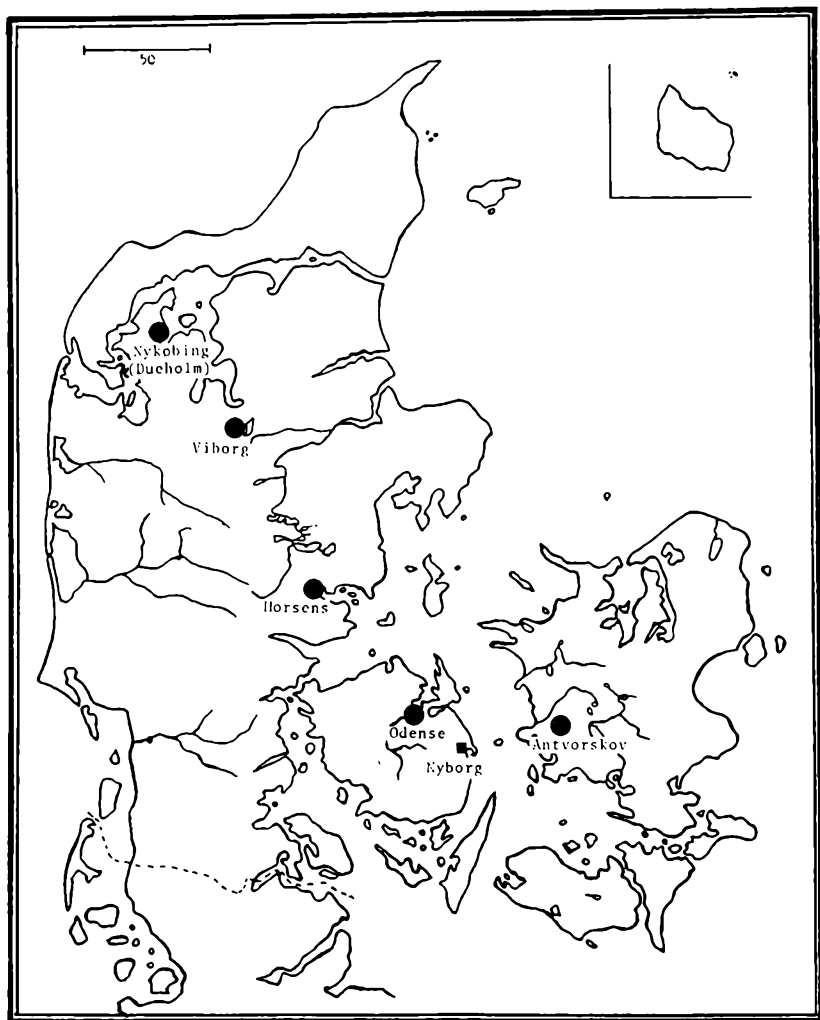
Ordenen er i 1100- og 1200-årene yderst populær i Europa. Den udstyres med vidtgående, pavelige privilegier og store pengemidler, tilvejebragt gennem indsamlinger. Pengene skulle anvendes dels til hospitalsgerningen, dels til „kampen mod de vantro“. Da korsfarerrigerne falder for de muhamedanske stormløb, flytter ordenen sit hovedsæde til Cypern, og igen i 1309 til Rhodos.

Kampen føres nu mest til søs.

I Rhodosperioden verdsliggøres ordenen stærkt, og hovedvægten lægges på den militære virksomhed. Resterne af den opløste Tempelherreorden overgår i 1312 til johanniterne.

I 1522 erobrer tyrkerne Rhodos, og johanniterne får da overladt øen Malta af kejser Carl V. På Malta danner ridderne en fri og uafhængig ordensstat, der til stadighed befinder sig i kamp mod muhamedanerne, indtil Napoleon i 1798 erobrer øen.

I Danmark får johanniterne, der her ofte kaldes korsbrødre, fodfæste i 1100-tallet. Ordenens danske stiftelser har omfattet såvel de

Johanniterklostre i Danmark.

egentlige klostre, som små johanniterboer, der ofte er den første begyndelse til et kloster.

Det ser ud til, at den militære del af ordenen aldrig har fået indpas her i landet, idet der ikke findes beretninger om riddere i de danske klostre, der antagelig har omfattet hospitalsområdet alene.

Landets ældste johanniterstiftelse, det fornemme Antvorskov, har været styret af en klosterprior, der under sig havde en såkaldt kirkeprior. Tidligt blev den Antvorskov prior medlem af rigsrådet, og så høj var hans kirkelige rang, at han til slut havde ret til at bære bispedragt.

I Norge og Sverige får ordenen kun ringe indpas, medens de danske johannitere har haft en ganske stærk stilling, så sent som i 1505 får de danske korsbrødre klostre nye pavelige privilegier.

Under Erik Menved har ordenen en nedgangsperiode, men den retter sig påny, og er endog i det femtende århundrede påny i vækst, idet der sker reformeringsforsøg indefra, og tilgangen til ordenen er stigende.

I johanniterbyen Odense fremstilles den første trykte bog i Danmark. Den handler om johanniterridderens forsvar af Rhodos.

Ved en skæbnens tilskikkelse skulle den danske, lutherske reformations åndelige leder og mærkesmand blive en johanniter. Hans Tavsens var munk i Antvorskov Kloster.

Nogle af de danske johanniterklostre har fungeret i adskillige år efter reformationen. Som jordejende herreklostre har de besiddet den fornødne økonomiske modstandskraft hertil.

I Tyskland spaltes ordenen på reformationstid, og johanniterne fortsætter deres virksomhed på såvel protestantisk, som katolsk basis.

Antvorskov Kloster

Klostret er grundlagt o. 1164 af Valdemar den Store og indviet til Treenigheden, Jomfru Maria og Johannes Døberen.

Fornem kalk fra Antvorskov Kloster, nu i Nationalmuseets samlinger. (Nationalmuseet)

Antvorskov bliver Johanniterordenens hovedsæde i Danmark, og tillige ét af landets rigeste og mægtigste klostre. -- --

Klostret består endnu i mange år efter reformationen.

I 1580, da der foruden prioren kun er tre munke tilbage, bliver klostret nedlagt.

I årene 1580–89 ombygges Antvorskov til kongeligt slot. På slottet dør Frederik II. i 1588. Frederik IV. lader ejendommen udlægge til ryttergods, der atter bliver solgt i slutningen af 1700-tallet. Efter en årrække under private ejere bliver Antvorskov o. 1814 nedrevet.

Der findes dog endnu bevaret store og maleriske ruinpartier af det gamle Antvorskov. En del af ruinerne er bragt for dagen gennem udgravninger. Udgravningsarbejder har fundet sted adskillige gange, således i 1888–92, 1914–15, 1925–29 og i 1958–60.

De bevarede bygningsrester skriver sig fra alle Antvorskovs byggeperioder, fra o. 1200 til 1700-tallet, medens det tilgængelige ruinområdes bygningsrester hovedsageligt stammer fra klostrets første tid.

I forbindelse med klosterruinen findes en samling af løsfund, ligsten, bygningsdetaljer m. m. fra klostret.

Nogle udskårne korstole i St. Peders Kirke i Slagelse stammer muligvis fra Antvorskov Klosterkirke.

I Nationalmuseet findes en fornemt prydet alterkalk samt andre genstande fra klostret.

Johanniterhuset i Nyborg. Korsbrødregård.

En hovedbygning for én af de afhængige, små kommender, som har tilhørt Antvorskov Kloster, er bevaret til i dag i Nyborg. En væsentlig del af det statelige hus stammer fra middelalderen. Ejendommen, som ligger på hjørnet af Korsbrødregade og Adelgade, tæt syd for Vor Frue Kirke, er af ridder Sten Basse skænket til Antvorskov Kloster i 1441.

Husets overhængende kælder er indrettet som butik.

Dueholm Kloster

se klostret i Nykøbing Mors.

Klostret i Horsens

Præceptoria beatæ Maria Virginis hospitalis St. Johannis Jerusalemiani.

Johannitere omtales første gang i Horsens i 1390.

Klostret i Horsens er muligvis stiftet fra Antvorskov. – – –

Efter reformationen bortforlenes klostret af kronen til adelige. I 1575 bliver det tilskødet Holger Rosenkrantz til Boller med „bygning, kirke og kirkegård“ tillige med jordegodset. Johanniterklostret omdannes til herregården Stjernholm.

Bygningerne synes nedrevet i begyndelsen af 1700-tallet. På klo-

Dueholm Kloster, Nykøbing Mors.

strets grund er der i dag intet synligt spor af dets huse, et bykvarter dækker over tomten. Klosters sted er ved Slotsgade og Stjernholmsgade.

Klostret i Nykøbing Mors. Dueholm Kloster. St. Johannes Hus.

Domus hospitalis ordinis St. Johannis Jerosolimitani.

Klostret er grundlagt o. 1370 og indviet til Johannes Døberen og Maria Magdalena. Grundlæggeren er biskop Svend Moltke af Børglum, der skænker johannitterne bispegodset Dueholm ved Nykøbing, foruden St. Clemens Sognekirke. — — —

Klostret fortsætter efter reformationen, det er dog nu tillige et kongeligt len. Klosters sidste prior dør på Dueholm kort før 1556.

Efterhånden forfalder klosterbygningerne, kun en enkelt bygning holdes vel ved magt. Som herregård fortsætter Dueholm indtil 1899, da jorderne udstykkes og ladegården bliver nedrevet.

Den bevarede klosterbygning, et stateligt, grundmuret hus, er muligvis priorens residens, commendatorhuset. Huset er hvidkalket, halvandet stokværk højt, og rummer, siden 1909, Morslands Museums samlinger.

Der er desuden i et andet hus på klostrets sted fundet middelalderlige murrester. En rest af klosterkirkens korstole findes i Nykøbing Kirke.

Adgang: 15. april–15. september kl. 13–17, resten af året kl. 14–16.

Klostret i Odense

Domus hospitalis St. Johannis.

Den ældste omtale af johannitere i Odense skriver sig fra Erik Glippings tid, nærmere betegnet år 1280.

Johanniterstiftelsen kaldes i 1329 St. Johannes' Hus, i 1340 St. Johannes' Hospitalshus og endelig i 1402 første gang St. Johannes' (St. Hans') *Kloster*.

Klosterkirken er den oprindelige St. Michaels Sognekirke. Den har været kaldt såvel St. Michael, som St. Johannes. – –

Ved reformationen, det nøjagtige tidspunkt er uvist, bliver klostret og dets gods inddraget under kronen.

De brødre, der ønsker det, kan forblive i klostret. I 1549 er der kun fire præster tilbage, og i 1571 sammenlægges klostergodset med stiftsgods og Næsbyhoved Len, og klostret bliver herefter lensmands-sæde. I 1575 lader Frederik II. klostret ombygge til slot, og siden har klosterkomplekset båret navnet Odense Slot.

Foruden den smukke, treskibede klosterkirke står endnu størstedelen af St. Hans Kloster bevaret til vor tid, idet tre af Odense Slots fløje stammer fra klostertiden. Den nuværende St. Hans Præstegårds

nederste stokværk er i virkeligheden klostrets sygehus, og det eneste, bevarede johanniterhospital i landet.

Den gotiske klosterkirke rummer rige bygningsdetaljer, og som den eneste i Danmark er kirken mod sydvest forsynet med en udvendig prædikestol, hvortil der er adgang fra kirkens indre.

Af middelalderligt inventar findes bevaret et stort, sengotisk kru-cifiks, samt to klokker fra 1300- og 1400-årene.

Der er hver dag adgang til kirken.

Klostret i Ribe

Domus hospitalis St. Johannis Jerosolimitani.

Johanniterne omtales i Ribe først gang i 1311, klostret har antage-lig sin første oprindelse engang i 1200-tallet. — — —

Ved reformationen ophæves klostret, og Frederik I. bortforle-ner det til Claus Sehested. I 1537 får lensmanden ordre til at lade klosterkirken og en del af klostret nedrive. Fem år senere overtager Claus Sehested selv de resterende bygninger, samt klostrets jord og grund.

Klostret har ligget, hvor man i dag finder Ribe Bispegård, Kors-brødregård. En sidefløj af bispegården, opført af munkesten, er mu-ligvis klostrets sidste rest, alle øvrige bygninger er forsvundet.

Klostret i Viborg

Domus hospitalis St. Johannis Jerosolimitani.

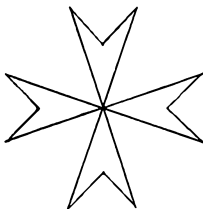
I 1284 overlader sognefolkene i St. Ibs Sogn i Viborg deres sogne- kirke med alle indtægter til prior og brødre i Antvorskov.

I 1448 benævnes Viborgs johanniterstiftelse St. Johannes *Kloster*, klosterforstanderen fører da priortitlen. — — —

På reformationstid overtager kronen klostret, der bortforlenes til adelige. I 1578 beordrer kongen kirke og kloster nedrevet.

På klostrets sted ved St. Ibs Gade er der foretaget udgravninger, der har givet vigtige oplysninger om klostrets grundplan og ført til fund af enkelte bygningsdetaljer.

Malteserkors, Johanniterordenens mærke.

KARMEILTERORDENEN

Ordo beatissimæ genetricis semperque virginis Mariæ de monte Carmelo. Vor Frue af Karmels Orden.

I slutningen af det tolvte århundrede danner korsfareren Berthold af Calabrien et eneboersamfund omkring et Maria-kapel på Karmelbjerget i Det Hellige Land.

Det lille samlag lever under meget enkle regler med faste og tavs-
hed, men i 1210 anerkendes eremitsamfundet af Jerusalems patriark,
der byder karmeliterne at antage St. Augustins Regel.

Ordenen begynder nu at brede sig ud over Palæstinas grænser, og
den når tilsidst til Europa.

I 1226 bliver Karmeliterordenen stadfæstet af pave Honorius III.
Ordenens kvindelige gren oprettes langt senere, i 1452.

I året 1291 ødelægges det oprindelige Karmelkloster af sarace-
nerne, og munkene bliver hugget ned, medens de synger Maria-
hymnen Salve regina.

Karmeliterordenens første europæiske generalkapitel bliver i 1247
afholdt i Anglesford i England. Englænderen Simon Stock bliver

Karmeliter. Ordensdragten er gråbrun under den hvide
kappe. Til dragten hører en ejendommelig hue. Se
også slutvignetten til dette afsnit.

valgt til ordensgeneral, og han opretter klostre ved de berømte lærdomscentre London, Oxford, York, Paris, Bologna og Napoli.

Det bliver også den energiske Simon Stock, som kommer til at lede ordenen ind i en fast organisation på linie med tiggerordenerne, og ud fra meget demokratiske synspunkter.

Ordensgeneralen er karmeliternes øverste leder, han vælges og kontrolleres af generalkapitlet. Under generalen står provincialerne, der ligeledes kontrolleres af ordenskapitlet. Den enkelte klosterforstander kaldes prior, han kontrolleres i hvert kloster af de tre guardianer, der har hver sin nøgle til klostrets pengeskrin, og som skal kontrasignere alle dokumenter.

Karmeliterregelen, den omformede augustinerregel, er meget streng, og brud på klosterdisciplinen udløser et meget drastisk straffesystem.

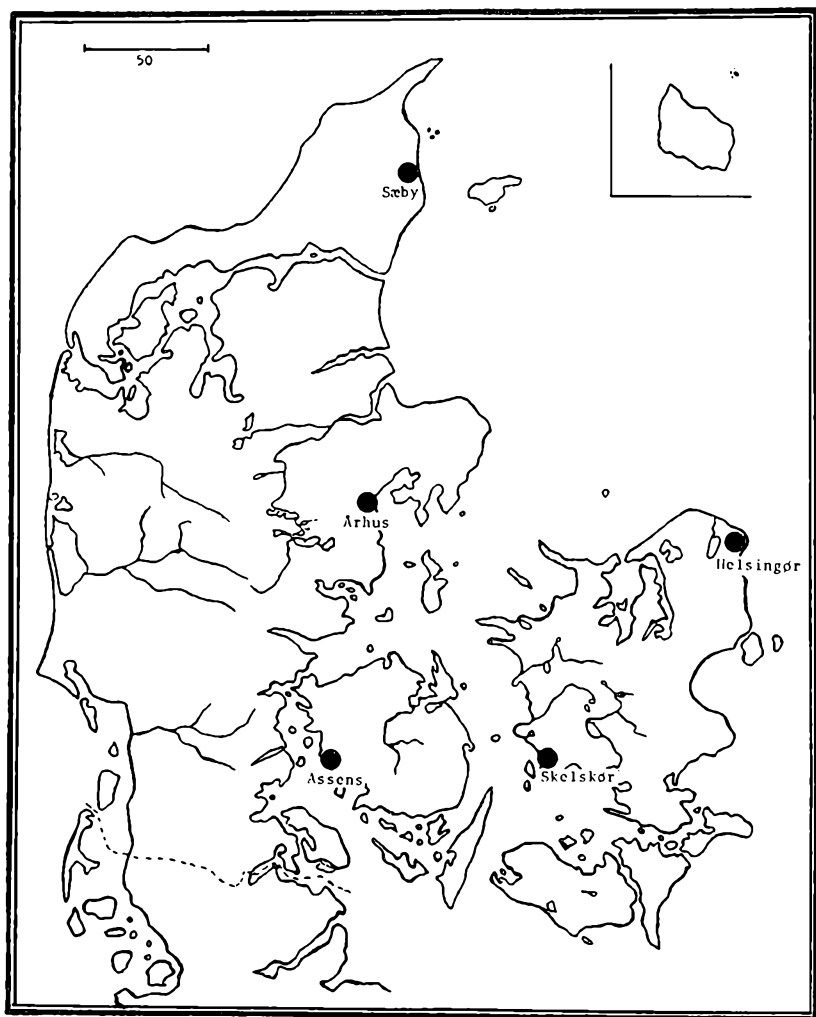
Dette straffesystem kan resultere i straffe som: Strengt fængsel i 6–12 måneder, æres- og stemmetab i indtil fem år, ja endog galej-slaveri. Stregheden, og den omstændighed, at karmeliterne lægger så megen vind på lærdom og studier, har stundom ført til splittelses-tendenser indenfor ordenen, som har været forgrenet i flere observanser.

O. 1500 gøres profeten Elias til ordenens patron, og karmeliterne får pavelig tilladelse til at opstille hans statue i Pederskirken i Rom blandt andre ordensstiftere.

Til Danmark når ordenen o. 1410.

Skønt karmeliterklostrene, som tiggermunkeklostre, måtte være yderst sårbare, da reformationsbølgen nåede frem til Danmark, stod der dog særligt gny omkring dem i denne brydningstid.

Karmeliterne har, i kraft af deres lærdom og store viden, stået vel rustede i den åndelige strid mellem lutheranerne og den gamle kirke. Berømt er især den åndelige stridsmand, karmeliterbroderen Poul Helgesen, der nok ønskede at reformere indefra, men som hverken kunne eller ville følge protestanterne i deres stormløb på moderkirken.

Karmeliterklostre i Danmark.

Klostret i Assens

Klostret, der er indviet til Vor Frue, er stiftet kort efter 1500 ved kong Hans og provsten i Gamløse på grundlag af et ældre helligåndshus. — — —

Da én af karmelitermunkene, Peder Laurensen, bliver grebet af den lutherske bevægelse, formidler han under reformationsrøret sit kloster nedlagt. Den 14. august 1530 bliver klostret af kongen overgivet til borgmester og råd i Assens.

Alle klostrets bygninger er i dag forsvundet. Gennem udgravninger har man lokaliseret klostrets sted til området ved Strandgade-Ramsherred.

Klostret i Helsingør

Klostret, Vor Frue eller Marieklostret kaldet, er stiftet af Erik af Pommern i 1430. Klostrets oprettelse bliver året efter stadfæstet af pave Eugen IV. I 1450 bliver klostret hærget af ildebrand, men opbygges påny. — — —

Efter reformationen står klosterkirken en tid ubenyttet, indtil den i 1576 bliver indrettet til brug for de mange nederlændere og tyskere, der på den tid opholder sig i Helsingør. De øvrige klosterbygninger bliver i 1541 almindeligt hospital.

Klostret, som i 1901-07 ved arkitekt H. B. Storck har gennemgået en omfattende restaurering, er i dag *det bedst bevarede klosteranlæg i Norden*.

Klostrets kirke er prydet med kraftige kamgavle og mange arkitektoniske detaljer, i stedet for tårn er kirken forsynet med en tagrytter. I klosterbygningerne, der lukker sig med buegange omkring den firkantede fratergård, har mange af rummene en rig udsmykning i form af kalkmalerier. Især er kapitelsalen, kaldet Laxmandsalen, kendt for sine kalkmalerier; det samme gælder musiksalen i klostrets nordfløj.

Karmeliterklostret i Helsingør. (Nationalmuseet)

Ved klosterporten findes en genialt konstrueret talesprække, som giver talen forøget akustisk styrke, når man vil henvende sig til portneren i cellen indenfor. Christian II.s elskede, Dyveke, skal være begravet et sted i klostret. I vestfløjen opbevares Helsingør Bymuseums håndværksafdeling.

Af middelalderligt inventar findes bevaret en fløjaltertavle, et nederlandsk arbejde fra o. 1520. (Midtstykket i Nationalmuseet).

Adgang mod entré: 15. april – 15. september kl. 10–16. Søn- og helligdage kl. 12–16.

Klostret i Skelskør

Klostret menes stiftet i 1418 af Erik af Pommern og ridder Anders Olufsen Saltensee til Tystofte. – – –

Klostret bliver ophævet i 1532, og i 1534 overlades det til Skelskørs borgere. Materialer fra klosterbygningerne er i tidens løb anvendt til reparationsarbejder i byen og til byggeri på Borreby og Nyborg Slot.

Alle bygningerne er nu forsvundet. Om klostret minder lokaliteten Marie kirkegård. På grunden Algade no. 30 er der gjort fund af murrester, som må stamme fra det ene af byens to middelalderklostre.

Klostret i Sæby

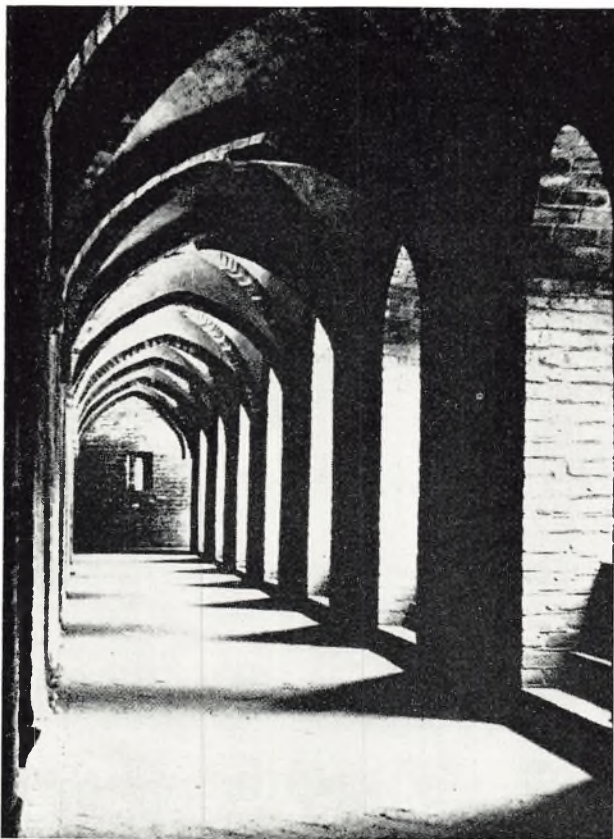
Mariested.

Klostret er oprettet i 1460-erne af biskop Jep Friis af Børglum, ærkebisp Tuve, Christiern I. og rigsrådet, og det får pavelig bekræftelse i 1475. Klosterkirken er, som alle de øvrige karmeliterkirker, indviet til Jomfru Maria. – – –

I 1536 overlader de tre sidste ordensmænd i klostret dette til Sæbys borgmester og råd. Medens de øvrige klosterbygninger i dag er forsvundet, står den gotiske klosterkirke tilbage. Kirken er opført af munkesten og nu udvendig hvidkalket.

Indvendig er kirkerummet prydet med en rigdom af kalkmalerier fra o. 1500 med ejendommelige motiver, bl. a. Jomfru Marias mor i barselseng, samt munke med musikinstrumenter.

Den trefløjede altertavle er et værdifuldt arbejde i nederlandsk gotik med madonna-motiv. Endvidere findes bevaret tre krucifikser foruden munkenes korstole.

Karmeliterklostret i Helsingør. Interiør fra korsgangen.

Nogle fundamentrester af klosterbygningerne er fundet ved gravning nær kirken.

Klostret i Århus

Klostret er oprettet, måske i 1460-erne, af Århusbispens Jens Iversen Lange, det får pavelig stadfæstelse i 1483, og er indviet til Jomfru Maria. — — —

Den 14. november 1531 overlader munkene deres kloster til biskop Ove Bilde af Århus. I 1536 bliver klostret konfiskeret af kronen, og i 1541 overlades dets bygninger til nedbrydning til brandlidte borgere i Århus.

Alle bygninger er i dag forsvundet. Ved forskellige udgravninger i tyverne og trediverne i dette århundrede har man fået et overblik over klosteranlæggets fundamenter, som godtgør, at klostret har dækket et meget stort område. Under udgravningsarbejdet er der gjort adskillige fund af bygningsdetaljer.

Klostrets sted ved Frederiksgade er dækket af byens huse.

LUNDS STIFT

Klostret i Landskrona

Som det første danske karmeliterkloster stiftes Landskronaklostret af Erik af Pommern i 1410. Klostret er indviet til Vor Frue.

— — —

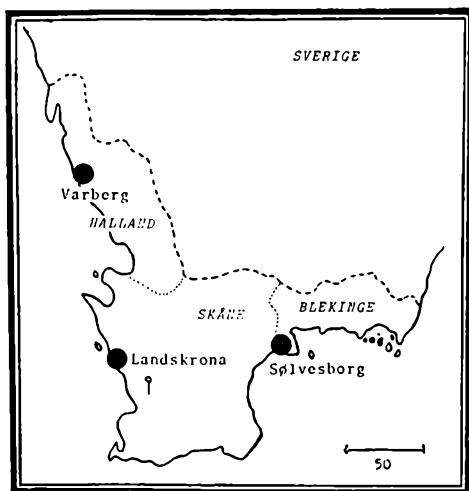
Under reformationsrøret overgår klostret i 1530 til byens myndigheder. Alle klostrets bygninger er nedrevet.

Klostret i Sølvborg

Klostret er på initiativ af kong Hans grundlagt på et tidspunkt før 1486. — — —

Ved reformationen i 1536 bliver klostret ophævet, og klosterkirken bliver sognekirke, medens de øvrige bygninger bliver nedrevet før 1650. Kirken, der i øvrigt rummer to runestene, er smykket med gotiske kalkmalerier. Af klosterbygningerne ses der spor i kirkens nordmur, ligesom grundmurene er markeret i terrænet på klostrets sted.

Karmeliterklostre i Lunds Stift.

Klostret i Varberg

Klostret er grundlagt før 1477. ---

Under reformationsrøret nedlægges klostret. I 1531 beretter borgmester og råd til kongen, at der ikke mere bor nogen i Vor Frue Kloster.

Klosterbygningerne er siden blevet afbrændt under krigshandlinger, og klostret er forsvundet.

Der er i 1965 foretaget udgravninger på klostrets sted, som har ført til fund af klosteranlæggets fundamenter.

Karmelitermunk. Efter kalkmaleri i Sæby Klosterkirke.

PRÆMONSTRATENSERORDENEN

Den hellige Norbert grundlægger o. 1120 klostret Prémontré (Præmonstratum) i nærheden af Laon i Frankrig.

Norberts idé er at forene et klosterliv på Augustinerregelens grund med en apostolisk virksomhed i sogne og skoler.

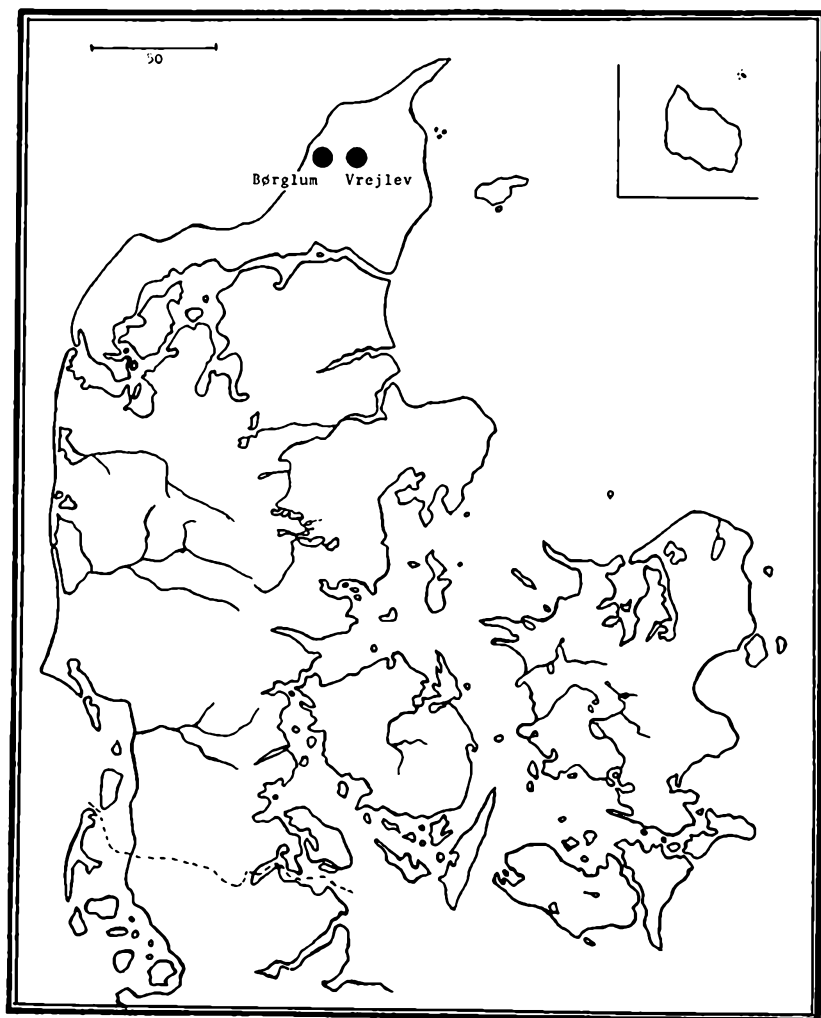
Præmonstratenserordenen får i 1126 pavelig godkendelse og begynder at brede sig ud over Vesteuropa.

Inden Norberts efterfølger dør, har ordenen nået at oprette 120 klostre, og i det femtende århundrede skal der have eksisteret mindst 300 præmonstratenserklostre.

Præmonstratensernes devise er „Rede til ethvert godt værk“, og ordenens hovedopgaver er kortjeneste, (omtrent som cisterciensernes), et indremissionerende menighedsarbejde, bodsøvelser, dyrkelsen af altrets sacramento og Mariadyrkelse ved hævvelse af den uplettede undfangelse.

Præmonstratenser. Ordensdragten er hvid. (Eft. Fabricius)

Kun to af de syv danske præmonstratenserklostre ligger i dag indenfor landets grænser, nemlig i Vendsyssel. De øvrige klostre er placeret øst for Øresund.

Til ordenen er knyttet både en nonneorden og en tredjeorden af fromme lægfolk.

Især i Rhinegnene kommer præmonstratenserne til at gøre sig stærkt gældende.

Ordenens klostre er jordejende herreklostre, og disse store abbedier har på både åndelige og praktiske områder udfoldet en livlig, kulturskabende virksomhed. Præmonstratenserne har i særlig grad givet sig af med vejanlæg, vandledninger, agerbrug, skolearbejde, kunstnerisk udfoldelse og videnskabelige studier.

Ordenen styres af generalabbeden af Prémontré, der i styrelsen får hjælp af generalvikarerne, cirkarerne. Generalen har visitatsret i alle klostrene, men er ansvarlig overfor de tre ældste klostre og, ikke mindst, overfor ordenens generalkapitel.

Abbedierne er grupperet i ordensprovinser, der hver har sin visitator til at påse disciplinen i klostrene.

Den enkelte klosterforstander fører titel af abbed og har som sine nærmeste hjælpere provst og prior.

Blandt munkene er såvel præster som andre klerke. Nonneklostrene ledes af en priorisse, der i ledelsen får hjælp af en prior.

I Danmark indføres præmonstratenserne af ærkebiskop Eskil i midten af det tolvte århundrede.

Det kan ikke undre at specielt den store ærkebiskop Eskil interesserede sig for præmonstratenserne, stærkt knyttet til Cistercienserordenen, som han var, thi mellem de to ordener herskede et traditionelt venskab.

De danske præmonstratenserklostre har i og for sig ligget mærkelig spredt i riget, – en gruppe i Vendsyssel og en gruppe i Skånelandene. I de mere centrale dele af landet fik ordenen aldrig ret fodfæste.

Som herreklostre havde præmonstratensernes abbedier en vis modstandskraft, da reformationen gik sin gang over landet; og nogle af klostrene bestod endnu i adskillige år efter skæringsåret 1536.

Men kom reformationstiden end til at betyde et voldsomt tilbage-

Børglum Kloster. (Nationalmusset)

slag for orden, har den dog vist sig livskraftig til vore dage, hvor der stadig findes godt og vel halvandet tusinde præmonstratensere verden over.

Til Danmark er præmonstratenserne atter vendt tilbage og har grundet et kloster i Vejle.

Børglum Kloster

Børglum er i middelalderen bispesæde i det nordjyske bispedømme. Bispesædet er på et tidspunkt overflyttet til Børglum fra Vestervig Augustinerkloster.

Bispesædets kannikekonvent tilhører efter flytningen Præmonstratenserordenen. Den ældste efterretning om Børglum som præmonstra-

tenserkloster skriver sig fra 1209. Børglum er grundlagt som datterkloster af Steinfeld i Eiffel.

Noget specielt for Børglum Kloster er, at biskoppen i virkeligheden er klostrets abbed, medens det egentlige klosterliv forestås af en provst, der har prioren som medhjælper.

Klosterkirken, der er indviet til Vor Frue, er da tillige stiftets bispekirke. – – –

På reformationstid bliver Børglum et kongeligt len, og klosterkirken gøres til almindelig sognekirke. Siden overgår Børglum til privateje.

I 1590 bliver klosterkirkens korsarme, sidekapeller og apsis nedbrudt, og såvel i 1600-, som i 1700-tallet foregår der nedrivninger og ombygninger af klosterhusene. Som herregård har Børglum bl. a. tilhørt slægten de Turah.

I dag er størsteparten af klosterkirken og tre af klostrets øvrige bygninger bevaret, og selvom klosteranlægget er ombygget, har det dog en del af sin middelalderlige karakter i behold. Det hele kompleks er af stærk monumental virkning i det omgivende, nordjyske landskab.

Af middelalderligt inventar findes i klosterkirken bevaret et kor-buekrucifiks fra o. 1400, og i Nationalmuseet rummer samlingerne bl. a. nogle helgenstatuetter fra Børglum Klosterkirke.

Adgang til klostergården mod entré, norm. kl. 10–13 og 15–19.

Vrejlev Nonnekloster

Klostret er grundlagt fra Børglum Kloster i 1253. – – –

I 1538 bliver klostret et kongeligt len, men endnu i 1560 bor der klosterjomfruer på Vrejlev. Senere overgår klostret til privateje og ombygges flere gange, mest gennemgribende måske i dette århundrede, og en del af husene er i tidens løb nedrevet.

Klosterkirken står, i en noget ændret skikkelse, bevaret til vor tid.

Desuden står to af de øvrige klosterbygninger tilbage, hvoraf nordfløjen har bevaret de fleste arkitektoniske træk fra præmonstratensernonnernes tid.

I klosterkirken er der i det murede alterbords helgengrav fundet en blykapsel med indskriften „Til altret“.

Der er almindelig adgang til kirken.

LUNDS STIFT

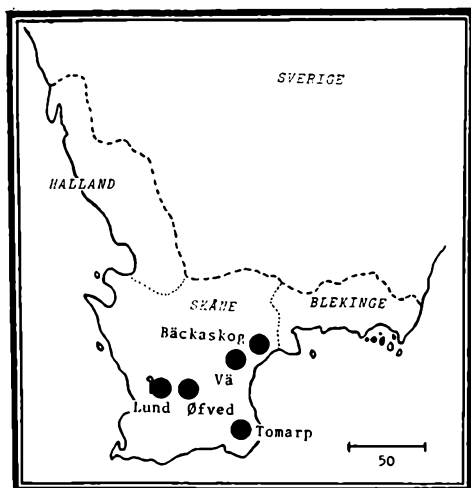
Bäckaskog Kloster

Saltus Sancte Marie.

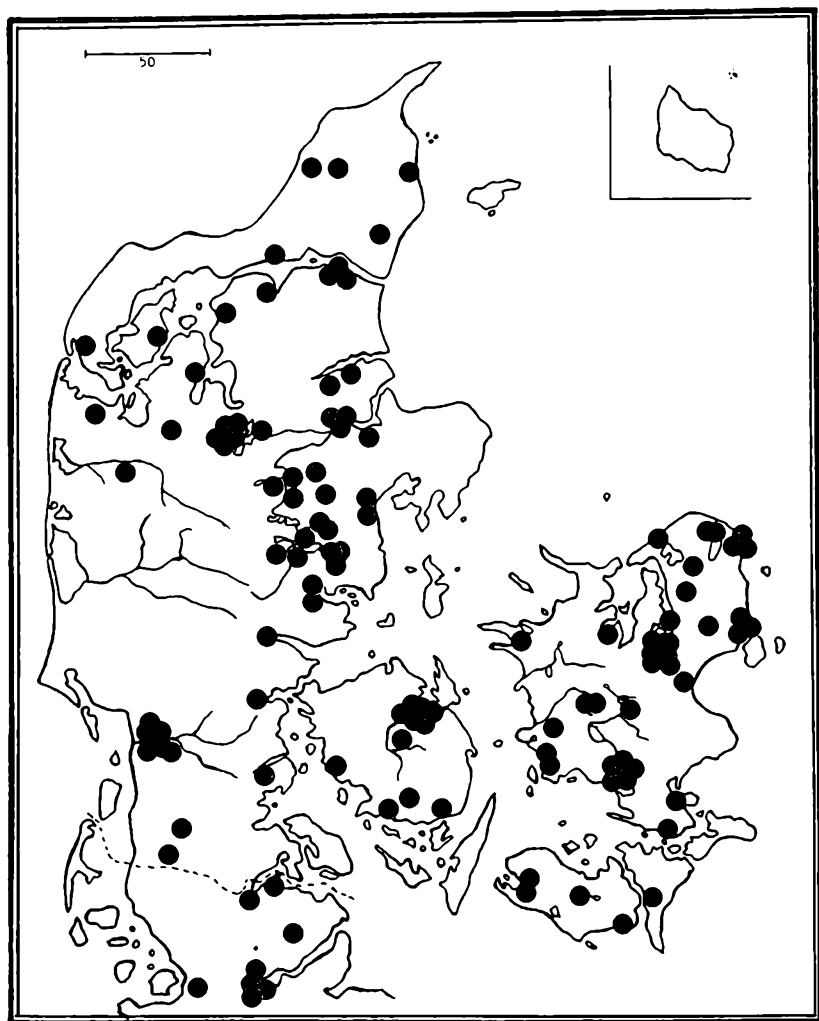
(v. Ifø-søen)

Klostret er grundlagt engang i 1200-årene, da munkene fra Vä flytter deres kloster til Bäckaskog. — —

I 1537 bliver klostret kongeligt len, men klosterlivet fortsætter dog en tid, endnu i 1547 bor der munke i klostret.

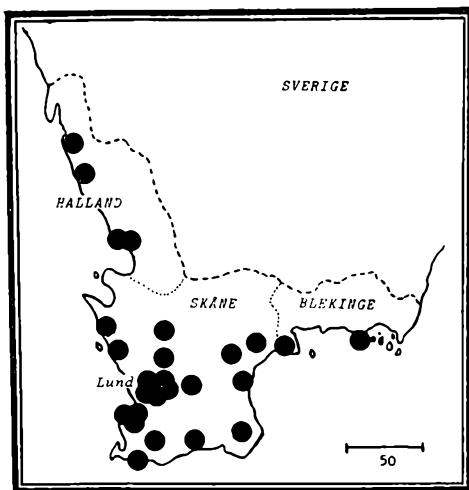

Præmonstratenserklostre
i Lunds Stift.

Kortet viser samtlige middelalderklostre i det nuværende Danmark + Sydslesvig.

Kort over samtlige middelalderklostre i Lunds Stift.

Klosterkirken, der er opført af munkesten i sidste halvdel af 1200-tallet, samt klostrets vestfløj er bevaret i ombygget tilstand.

Kirketårnet er opført efter reformationen.

Klostret i Lund

Klostret er grundlagt før 1165 og indviet til Vor Frelser og Treenigheden. Klostrets første abbed bærer det gammelnordiske navn Hugleik. — —

I dag er alle klostrets bygninger forsvundet.

Tomarp Kloster

Monasterium ecclesiæ beati Petri apostoli.

Klostret, indviet til St. Peder, er grundlagt o. 1155 som datterkloster af selve Prémontré, ordenens hovedkloster. — —

Da Frederik I. nærer fjendskab mod abbeden af Tomarp, bort-

forlenes klostret allerede i året 1525. Under de første bortforleninger går klosterlivet trods alt sin gang, men i 1540 er det slut.

I dag er klostret forsvundet. På klostrets sted har museet i Lund i 1959 foretaget udgravninger; der er på klostertomten fundet adskillige arter af planter, overlevende fra klostrets urtegård.

I museerne i Lund og Simrishamn findes en del bygningsdetaljer fra Tomarp Kloster.

Vä Kloster

(10 km syd for Christiansstad)

Klostret, der er indviet til Vor Frue, er grundlagt o. 1170 ved biskop Simon af Odense. Præmonstratenserne får overladt stedets tidligere sognekirke.

Efter en brand i 1213 flyttes klostret til Bäckaskog.

Vä Kirke står endnu tilbage, medens alle øvrige klosterbygninger er forsvundet.

Öfved Kloster

Insula Sanctae Trinitatis

(ved Vombsjön)

Klostret er, som navnet siger, indviet til trefoldigheden. Det er grundlagt i midten af 1100-tallet. — — —

På reformationstid overgår klostret til kronen. Alle klosterbygningerne er nu forsvundet. På klostrets sted er i 1765–66 opført et rokokoslot, som nu bærer klostrets navn.

GRØNLAND

Som nævnt i indledningen nåede Vesterledens klosterkultur i middelalderen ud til den kendte verdens yderste grænser.

Selv i de fjerne grønlandske nordbobygder levedes der et regelbundet liv under klostrets tugt.

I Iver Bårdsøns Grønlands-beskrivelse fra o. 1360 hedder det:

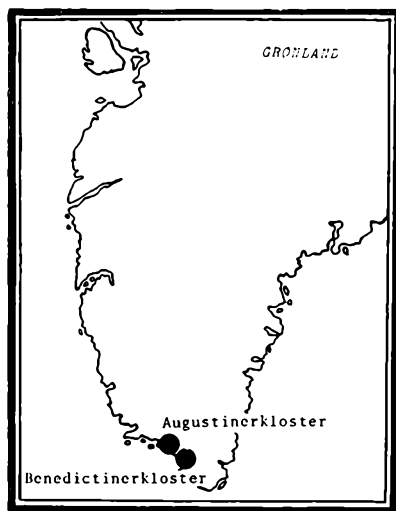
„— — — ligger et stort kloster, hvori der bor augustinermunke, og det er viet til St. Oluf og Augustin. Klostret ejer alt ind til fjordbunden og alt ud til den anden side. Næst efter Ketilsfjord ligger Ramsnæsfjord, og langt inde i denne fjord ligger et nonnekloster af St. Benedicts Orden; det kloster ejer alt ind til fjordbunden og ud fra Vagar kirke — — — — inde i fjorden er der mange holme, og klostret ejer dem halvt med domkirken; på disse holme er der meget varmt vand, — — — — om sommeren er det tilpas varmt, så at man kan bade deri, og mange bliver dér raske og helbredt for deres sygdomme“.

Nordbobygderne i Grønland kom på et tidspunkt i løbet af Europas middelalder til at udgøre en egen fristat i lighed med den islandske. Fristaten blev et eget bispedømme i 1125, da ærkebiskop Asser af Lund viede nordmanden Arnald til biskop af Grønland.

Bispedømmet har omfattet begge de vestgrønlandske nordbobygder, Østerbygd og Vesterbygd med deres ca. 300 gårde, 14 kirker og de 2 klostre.

Ved bispesædet Gardar fandtes både den rige bispegård og Grønlands domkirke, der var viet til de søfarendes helgen, St. Nicolaus.

I 1151 kom det grønlandske bispedømme fra Lunds ærkestift ind under det norske ærkebispesæde i Trondheim.

Grønlands to middelalderklostre har ligget i Østerbygden, i det nuværende Julianehåb Distrikt.

Augustinernes Munkekloster

blev i 1926 påvist af dr. Poul Nørlund, der har foretaget udgravninger på klostertomten. Klostret omfatter 8 sammensunkne bygninger, hvoraf kirken måler 12 meter i længden og 9 meter i bredden, medens koret er 6 m bredt. Klostret har været såre beskedent, foruden kirken består anlægget af bolig, en kostald og nogle andre udhuse. Klostrets kirkegård er indhegnet af et sekskantet stendige.

Benedictinernes Nonnekloster

har ligget i Unartoq-fjorden, godt et halvt hundrede kilometer sydøst for Julianehåb. Klostrets sted er på østsiden af et nordenfjords næs, midt for fjorden, stort set i samme egn som augustinerklostret.

Klosterruinerne blev i 1932 fundet af dr. Poul Nørlund, og Nationalmuseets ekspeditioner i 1945-46 og 1948 har foretaget undersøgelser og udgravninger på stedet.

Der fandtes rester af mere end en snes bygninger. Klosterkirkens grund måler 15 meter i længden og 9 meter i bredden. Foruden kirke, bolig og udhuse fandtes mange grave, og der er gjort adskillige løsfund af træ-husgeråd o. l.

Med de grønlandske nordbobygder forsvandt naturligvis tillige de to klostre. Disse udposters skæbne fortaber sig i den dunkelhed, der skjuler bygdesamfundets tragiske undergang i Grønland engang i slutningen af middelalderen.

FÆRØERNE

Da Færøerne siden 1397 løser eller fastere har været knyttet til den danske krone, vil det være rimeligt at medtage dem i denne oversigt, selvom der for Færøernes vedkommende ikke findes nogen sikker viden om tilstedeværelsen af klostre i middelalderens århundreder.

Øerne bliver tidligt, o. 1100 et eget bispedømme, og bispesædet Kirkjubø ejer den dag i dag mange bevarede minder fra storhedstiden under de katolske bisper, da stedet var Færøernes faktiske hovedstad. Selvom Kirkjubø tilsyneladende aldrig har haft noget domkapitel (Kannikerne i Bergen i Norge havde forret til at vælge de færøske bisper), og som følge heraf ej heller kan have haft noget samlag af regelbundne kanniker, augustinere, er det dog muligt, at et klosterliv under én eller anden form har kunnet udfolde sig i tilknytning til bispesædet. Et sogn vil således vide, at tilbygningen på nordsiden af Magnuskatedralen i Kirkjubø skal have været bolig for nonner, hvorfor denne tilbygning fra gammel tid benævnes „nonneklostret“ eller „nonnekoret“. I det hele taget synes kun sogn og overleverede stednavne at antyde, at der kan have eksisteret klostre på Færøerne i den katolske tid.

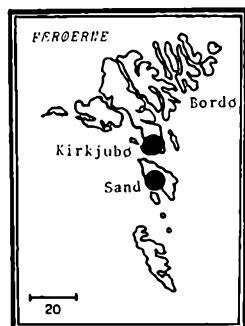
Olufskirken, som er ældre end Magnuskatedralen, kaldes på Kirkjubø også munkekirken.

En grundmuret, sandsynligvis middelalderlig bygning på Tingnæs i Torshavn kaldes „Munkestuen“ (Munkestovan), og en lokalitet i bygden Sand bærer navnet „Nonneklostret“ (Nunnuklostrið). Der er på dette sidste sted gjort tilfældige fund, der kan tyde på en meget gammel bebyggelse.

En mere sikker viden har man om lokaliteten „Kleystrajørð“ ved

Norðeyri på Bordø, idet det norske birgittinerkloster Munkeliv har ejet jordegods på dette sted.

Ganske interessant i denne forbindelse er da også det forhold, at Færøernes første indbyggere antagelig var eneboermunke, paper, fra den irske oldkirke. Flere af landets ældste stednavne skal stamme fra disse munkes ophold på Færøerne.

Kort over Færøerne med de vigtigste af de i teksten nævnte lokaliteter indtegnet.

ØSTERSØOMRÅDERNE

På Valdemarernes tid førte de danske kongers erobringspolitik og den danske kirkes missionerende virksomhed i hedenske og halvt kristnede lande til dannelsen af et dansk Østersø-imperium.

Ligesom de kampe, der skulle befri Kristi Grav og Det Hellige Land fra Islams tilhængere, kaldte man missionskrigene i Østersøområdet for korstog.

Vidtspredte og løst sammenføjede lå de danske Østersøområder, og i tidens løb smuldrede hele imperiet bort.

Enkelte af landene knyttedes dog så længe og så fast til den danske krone, at en vis dansk, kulturel indflydelse nåede at gøre sig gældende.

Rygen hører til den danske krone i årene 1169–1375, Estland i årene 1219–1347 og Gotland 1361–1645.

Flere andre områder, som f. eks. den store ø Øsel hørte i kortere perioder til imperiet.

RYGEN

Det vendiske rige på øen Rygen bliver i 1169 erobret af danskerne, og den rygenske fyrste Tetslaw anerkender Valdemar den Store som sin lensherre. Rygen lægges under Roskilde Bispestol, og missionen går sin gang over øen. Hvor de hedenske templer må falde, rejser sig nu røde murstenskirker, og venderne døbes i skarevis, med eller mod deres vilje. Og som der bygges sognekirker, kommer der tillige klostre til det nykristnede land.

Cistercienserordenen

Nonneklostret i Bergen

Santa Maria de Gora in Ruga.

Nonneklostret i Bergen er grundlagt i 1193 af fyrst Jaromar af Rygen som datterkloster af nonneklostret i Roskilde.

Klostrets godstilliggende bliver ganske anseligt. Efter en brand i 1445 bliver klostret genrejst, og det eksisterer endnu i mange år efter reformationen, der for de pommerske landes vedkommende vedtages på landdagen i Treptow i 1534.

Først i 1569 ændrer nonneklostret status og bliver en adelig frøkenstiftelse. Som sådan har institutionen fungeret helt ind i det tyvende århundrede.

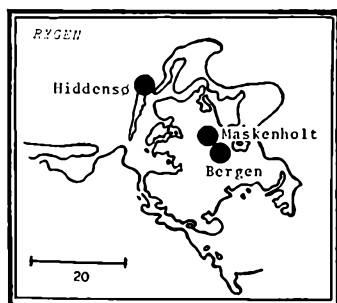
Bergen er i dag Rygens „hovedstad“, og endnu består den statelige klosterkirke, „Marienkirche“.

Klostret på Hiddensø

Campus St. Nicolai.

Klostret på Hiddensø er stiftet 1296 af fyrst Wizlaw II. af Rygen som datterkloster af Neuenkamp i bispedømmet Schwerin.

I modsætning til cistercienserklostrene i det egentlige Danmark, der alle tilhører enten Citeaux- eller Clairvaux-linien indenfor orde-

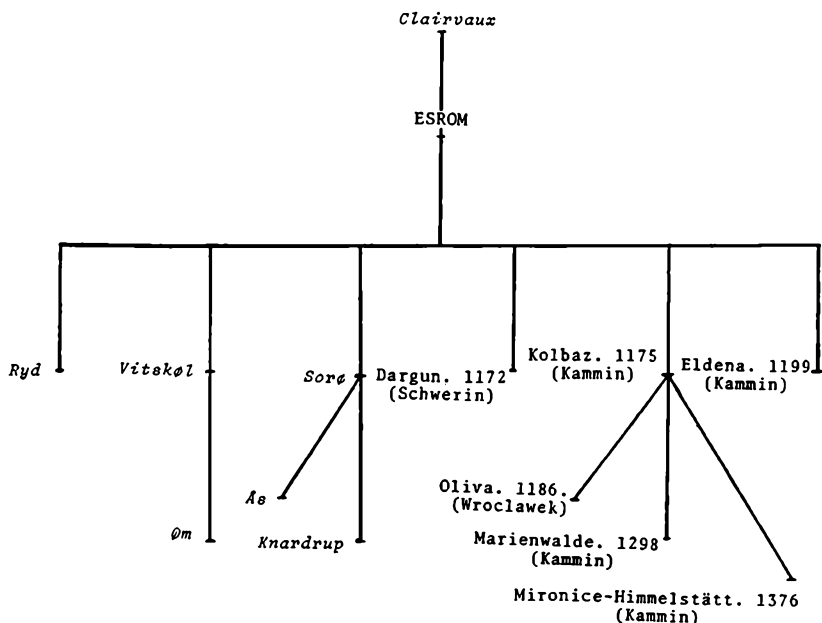
Klostre på Rygen.

nen, tilhører Hiddensø ordenens Morimond-linie, d.v.s. at klostret har sin afstamning fra ordenens fjerde hovedkloster, Morimond.

Klostret bliver opført på den nordlige halvdel af den smalle ø, Hiddensø. En del af klostrets jordegods har dog ligget inde på det pommerske fastland. — — —

Skønt der allerede i 1529, under reformationsrøret, forekommer overfald på klostret og overgreb mod dets munke, bliver det dog først sæculariseret i 1538. Den sidste abbed, Georg Vilter, dør i Stralsund i 1560 og er begravet i byens Nicolaikirke.

I dag findes betydelige ruiner bevaret af Hiddensø-klostret, og et arkæologhold fra universitetet i Greifswald har foretaget udgravninger og undersøgelser på klostertomten.

Stamtavle over de fra Esrom Kloster grundlagte cistercienserklostre.

De danske cisterciensere har i øvrigt haft en vis indflydelse på klosterlivet i de pommerske lande.

Som ovenstående „stamtavle“ viser, er der fra Esrom Kloster grundlagt adskillige datterabbedier i de vendiske missionsområder.

Johanniterordenen

Maskenholt

Ved Boldevitz øst for Gingst på Rygen ligger lokaliteten Maskenholt (Maschenholt), som endnu i 1318 var et almindeligt kirkesogn.

Maskenholt sognekirke bliver tilligemed andre gaver i 1413 skænket til brødre af Johanniterordenen.

I 1435 omtales byggearbejde på klostret.

Maskenholt Johanniterkloster er ganske vist grundlagt *efter* at Rygen i 1375 er gået tabt for den danske krone, men klostret synes grundlagt fra Antvorskov, og den Maskenholt prior indsættes i sit embede af prioren af Antvorskov.

– – „de Venders“ – –. Lindormen i det danske kongevåben er det tidligere danske Vendlands (Rygens) mærke.

ESTLAND

Den danske del af Estland, landskaberne Reval, Harrien, Wirland og Jerven bliver (i hvert fald nominelt) som to bispedømmer underlagt dansk kirkestyre, d.v.s. ærkebispesædet i Lund, og der oprettes, foruden sognekirker, enkelte klostre i landet.

Dominicanerordenen

Klostret i Tallinn

Prædikebrødrene får tidligt fodfæste i „Danskebyen“, hovedstaden Tallinn. Efter et forgæves forsøg på stiftelse af et dominikanerkloster i byen i året 1229 krones brødrenes anstrengelser dog omsider med held, og i 1246 bliver klostret grundlagt i stadens østlige del. Klosterkirken bliver, som f. eks. også i Ribe, indviet til St. Katharina.

Fra Tallinns dominicanerhus går der stærke bånd til ordenens finske klostre i Viborg og Åbo.

Det store klosterkompleks har gennemgået flere restaureringer, sidst i 1955–56 og 1958–63.

Cistercienserordenen

Cistercienserne får stor betydning for missionsarbejdet mellem de hedenske estere. Cisterciensere er biskopsemner til de nye embeder i landet, og ordenens virksomhed fører til oprettelsen af to klostre i det danske område. Desuden ejer cistercienserklostrene Roma (på Gotland), Dünamünde (i Letland) og Falkenau (Sydøstlige Estland) ejendomme i landet.

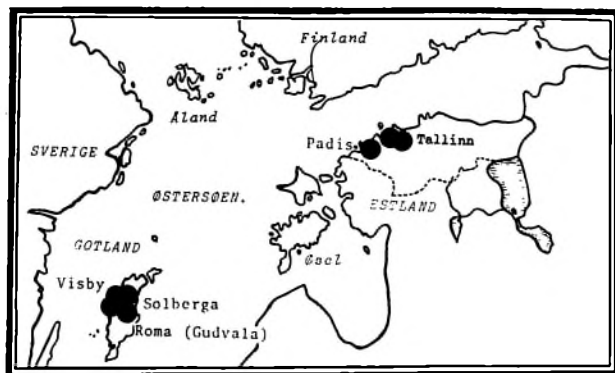
St. Michaels Nonnekloster i Tallinn

Sancti Michaelis de Reval.

Klostret er grundlagt i 1249 af kong Erik Plovpenning.

Klosterkirken er muligvis indviet til St. Wenzel, idet klostret synes opstået omkring et St. Wenzels Kapel, bygget til minde om sejren ved Lyndanisse 1219.

Klosterkomplekset eksisterer stadig, i lidt ombygget tilstand, i det gamle Tallinns vestlige del.

Det indre af Østersøen. På kortet ses de gotlandske og estiske klostre. Den punkterede linie på kortet over Estland markerer grænsen for det tidligere danske område.

Padis Kloster (udt. Padejs)

Padisium.

Klostret er grundlagt o. 1305 eller 1310 og indviet til St. Nicholas. Klostret er delvis overflyttet fra Dünamünde, men dets egentlige moderkloster er Pforta i Thüringen. Klostret tilhører, som Hiddensø på Rygen, Cistercienserordenens Morimond-linie.

I 1343 ødelægges klostret under et oprør, men genopbygges i årene 1346–76.

Da der i 1550-erne opstår en konflikt mellem abbeden af Padis og bønderne på Rogø, bliver klostret besat og sæculariseret af Den Tyske Ridderorden, der frygter svensk intervention i striden. I følgende år bliver Padis skiftevis indtaget af svenskere og russere.

I 1622 skænker Gustav Adolf klostret til borggreven af Riga, Thomas Ramm. Slægten Ramm besidder da Padis til 1919.

Tilbage i dag står betydelige og maleriske ruiner af Padis Kloster.

Estlands hovedstad, Tallinn, fører dannebrogstegnet i sit våben.

GOTLAND

Klostrene på Gotland er alle grundlagt før Valdemar Atterdags erobring af øen i 1361, og man kan derfor ikke med føje regne disse klostre som hørende til de danske, men deres undergang ved reformationen finder sted, medens Gotland endnu er dansk område.

Der fandtes på øen to cistercienserklostre.

Munkeklostret Roma eller Gudvala, hvoraf betydelige rester foruden kirken er bevaret, er grundlagt i 1164, medens nonneklostret Solberga er stiftet i 1246.

Dominicanernes og fransiscanernes klostre i Visby er grundlagt henholdsvis i 1227 og i 1233.

Klostre i nutidens Danmark

Med den lutherske reformation, der i Danmark slår afgørende igennem med kuppet i København den 11. august 1536, og som får sit officielle stempel med kirkeordinansen af 2. september 1537, er den danske katolske kirke bukket under for stormen fra Wittenberg.

Og i løbet af 1500-årene nedlægges landets klostre.

Herefter tåles i lange tider ingen anden religion i landet end den evangelisk-lutherske.

I Christian V.s Danske Lov forbydes det udtrykkeligt „munke, jesuiter eller desligeste papistiske, gejstlige personer at findes eller opholde sig i riget“.

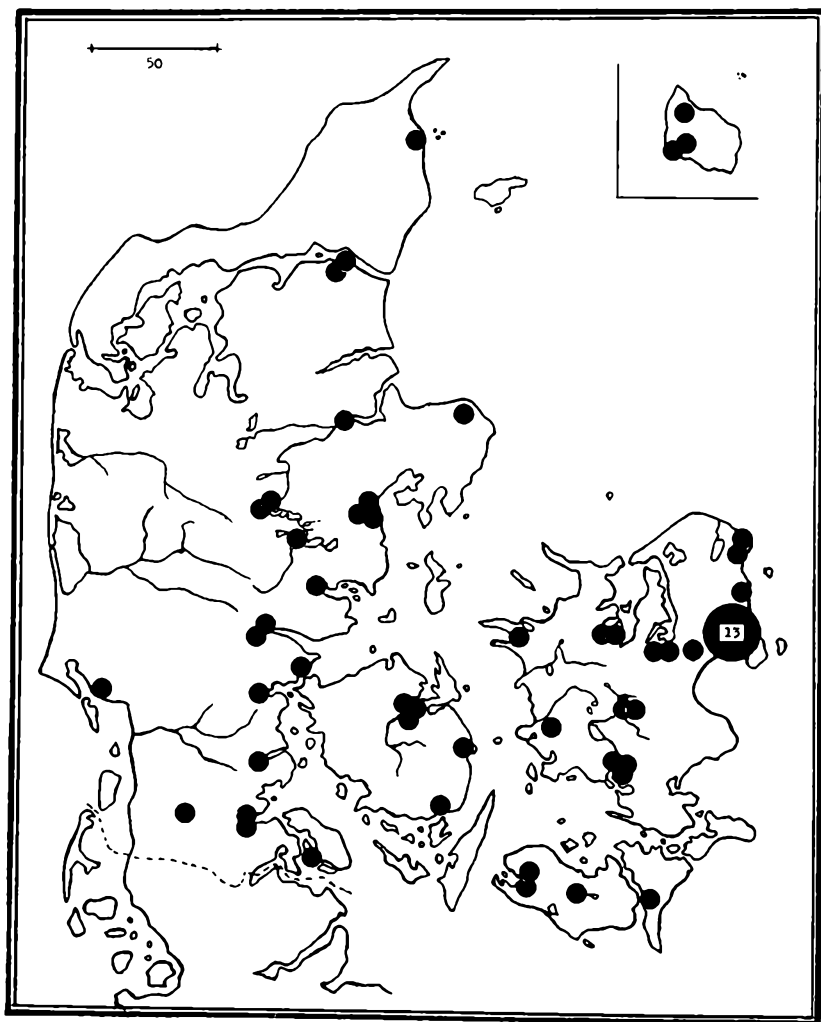
I 1685 får dog fremmede industridrivende, som ønsker at slå sig ned i Danmark, ret til fri religionsudøvelse.

I 1772 bliver et privat, katolsk kapel i København ved den østrigske gesandt officielt udnævnt til kejserligt østrigsk kapel og kommer således til at fungere i fuld offentlighed.

Grundloven af 1849 sikrer religionsfrihed i Danmark og betyder tillige ophævelse af den lutherske kirkes enestilling i landet.

I tiden, der er gået siden da, er flere af de gamle klosterordener atter vendt tilbage, men adskillige af nutidens danske ordenshuse tilhører nyere ordner.

I sammenligning med gennemsnittet af middelalderklostrene er de fleste nutidige, danske klostre ret små og beskedne.

På kortet ses samtlige nuværende klostre og ordenshuse i Danmark.

Ordener og Klostre

Assumptionssøstre: København. Århus.

Benedictinere: Trørød.

Benedictinerinder: Åsebakken.

Cisterciensere (af den strenge observans, „trappister“): Olsker.

Cistercienserinder: Sostrup (Djursland).

Søstrene af det Dyrebare Blod: Birkerød. Rønne.

Dominicanere: St. Andreas Kirke og Kloster, Charlottenlund. Rønne.

St. Elisabeth Søstre: København. Næstved.

Elisabethinersøstre: Holbæk.

Fransiscanere (konventualer): Nakskov. Sønderborg. Åbenrå.

Fransiscanerinder: Torshavn, Færøerne.

St. Hedvig Søstre: Dalum Kloster. Haderslev. Kolding. København.

Odense. Åbenrå.

Jesuitter: København. Silkeborg. Århus.

Jesu Små Søstre: København. Øm.

St. Joseph Søstre: Esbjerg. Fredericia. Horsens. København. Maribo.

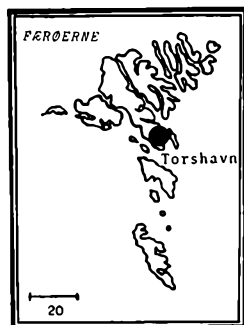
Mikkelpborg. Nakskov. Nykøbing F. Odense. Randers. Ringsted.

Silkeborg. Ålborg. Århus.

Kamillianere: Frederikshavn. Ålborg.

St. Lioba Søstre: København.

I vor tid er der på Færøerne, i Torshavn, oprettet et fransiscanerindekloster.

Maria Søstre: Nyborg. Svendborg. Vejle.

Montfortanere: Holbæk. Kalundborg. Ringsted. Roskilde. Slagelse.
Tåstrup.

Præmonstratensere: Vejle.

Redemptorister: St. Annæ Kirke, København. Næstved. Odense.

St. Vincent Præster: Birkerød. Helsingør. Hørsholm.

St. Vincent Søstre: Helsingør.

Den Guddommelige Visdoms Døtre: Roskilde. Slagelse.

Post Scriptum

ATLAS OVER DANSKE KLOSTRE er tænkt som en let tilgængelig oversigt over samtlige danske klostre og skulle som sådan kunne være nyttig for enhver, der interesserer sig for vore kulturhistoriske minder.

I forbindelse med mere detaljeret kortmateriale (se bibliografi) skulle bogen være vel anvendelig ved ekskursioner rundt om i landet.

Ved udarbejdelsen af bogen er fortrinsvis anvendt trykte kilder, men tillige en mindre korrespondance, der har bragt oplysninger frem, som ikke på anden måde ville kunne tilvejebringes.

For venlig hjælp med oplysninger, billedstof og oversættelser m. m. skal jeg hermed bringe følgende min bedste tak:

Arkivar, fader Bruno Richermoz, La Grande Chartreuse, Frankrig, – redaktør Gunner Martin Nielsen, Ry, – landsantikvar Sverri Dahl, Torshavn, Færøerne, – bibliotekar, fader Duclos, St. Andreas Kloster, Ordrup, – J. Wiehe, – museumsleder H. Degn Nissen, Morslands Historiske Museum, Nykøbing M., – lærer J. Johansen, Vejle, – E. Bavngaard Nielsen, Øm Kloster Museum, – Nationalmuseets 2. Afdeling v/museumsinspektør Fritze Lindal og museumsassistent Birgit Als Hansen, – Estlands selskab for venskab og kulturel forbindelse med udlandet, Tallinn, – samt personalet v. Silkeborg Centralbibliotek.

Hovedparten af de som illustrationer anvendte fotografier stammer fra Nationalmuseets arkiv, fotografer: M. Clemmensen, N. Elswig, P. Hauberg, V. Hermansen, Hude, E. V. Jensen, L. Larsen, H. Matthiesen og E. Moltke.

Motiverne fra Sorø Klosterkirke samt prælatstolen i Løgum er optaget af H. Sibbele Nederhorst den Berg. To billeder fra Øm Kloster

skyldes dr. José de la Vega, og billedet af Dueholm Kloster er fra Morslands Historiske Museums arkiv.

Tegninger og kort, samt enkelte fotografier er udført af forfatteren.

Oplysningerne om i hvilket omfang klosterstederne er tilgængelige for offentligheden stammer delvis fra „Danmark Rundt“, 11. udg. v/ L. E. Bramsen.

Øm Kloster i august 1967

HOLGER NIELSEN GARNER

BIBLIOGRAFI

- Balslev, L. – Sorø Kirke (Nat.mus.) Kbhvn. 1961.
Bergman, S. – Seklernas Vadstena. Vadstena 1955.
Broomé, Catharina, O. P. (red.). – Katolska Ordnar och Kloster.
Stockholm 1963.
Brune, P. – Histoire de l'Ordre Hospitalier du Saint Esprit. Paris 1892.
Danmark Rundt (v/ Bramsen, L. E.) Kbhvn. 1964.
Eesti arhitektuuri ajalugu, Tallinn, 1965.
Frossard, A. – Le sel de la terre. Paris 1954.
Geodætisk Instituts kort 1:200 000.
Haugsted, E. – Karmeliterklostret i Århus. Årb. Årh. St. Århus 1931.
Heimbucher, M. – Die Orden u. Kongregationen der Katholischen Kirche
I–III. Paderborn 1932–34.
Hoogeweg. – Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern. Stettin 1924–25.
Johansen, Paul. – Nordische Mission, Revals Gründung und die Schweden-
siedlung in Estland. Kungl. Vitt. Hist. och Antikvitets Akademiens Hand-
lingar. Del 74. Stockholm 1951.
Katolsk Lommekalender (v/ Simonsen, E.) Kbhvn. 1967.
Lindbæk, I. og Stemann, G. – De danske Helligåndsklostre. Kbhvn. 1906.
Lorenzen, Vilh. – De Danske Klostres Bygningshistorie I–XI. Kbhvn. 1912–41.
Lundborg, Lennart. – Nya fynd från klosterområdet vid Lilla Torg i Halmstad.
Halland. Halmstad 1964.
Mackeprang, M. – Løgum Kloster. (Nat.mus.) Kbhvn. 1951.
van der Meer, Frédéric. – Atlas de l'Ordre Cistercien. Bruxelles/Amsterdam
1965.
Møller-Christensen, Vilh., Roussell, A. og Østergård, J. – Æbelholt Kloster-
museum. (Nat.mus.) Kbhvn. 1957.
Roussell, A. – Børglum Kloster. (Nat.mus.) Kbhvn. 1958.
Schindler, Peder. – Den Hellige Benedict af Nurcias Munkeregel. Kbhvn. 1929.
Schindler, Peder. – Vesterledens Munkevæsen I–III. Kbhvn. 1931–39.
Skov, Erik. – Tiggernes Slot. Skalk. 3. 1958.

Skov, Erik. – Parkeringsplads og Kloster. Skalk. 1. 1958.
Smidt, C. M. og Isager, K. – Øm Kloster, 3. udg. Århus 1962.
Trap. – Danmark, 5. udg. Kbhvn.
Ture i Nord- og Sydslesvig, Kbhvn. 1966.
Vebæk, C. L. – Grønlands Middelalderklostre. Grønland. Kbhvn. 1953.
Vore Fortidsminder. Arkæolog. Kort. (Geod. Inst. & Nat.mus.).

ORDLISTE

Abbed, abbedisse: Se *forstander*.

Apsis: Halvrund udbygning af en kirkes kor. Korrunding.

Caritativ: Næstekærlig. En caritativ orden udfører socialt arbejde.

Cella: Et af moderklostret helt afhængigt munkebo med ganske få indvånere.

Citeaux-linien: Fra Cistercienserordenens første kloster, Citeaux (Cistercium), stiftes i årene 1113–15 fire datterklostre, La Ferté, Pontigny, Morimond og Clairvaux. Fra de fem første klostre udgår da ordenens fem linier eller „familier“.

Commendator: Se *forstander*.

Comthur: Se *forstander*.

Convers: Lægbroder.

Diacon, subdiacon: Hos visse ordener betegnelse for munke af lavere grad end de egentlige præster.

Domkapitel: Præsteskabet ved en domkirke, Kannikerne.

Dormitorium: Sovesal i et kloster eller korridoren mellem munkenes celler.

Eximeret: Klostre af en eximeret orden er ikke underlagt stiftsbiskoppens myndighed, men er ansvarlige alene overfor deres orden og pavestolen.

Familiares: Lægfolk, der som medlemmer er knyttet til en orden, uden dog at udgøre en såkaldt „tredjeorden“.

Forstander, klosterforstander: Leder af et kloster. Benævnes forskelligt i forskellige ordener. Tager man ordenerne i rækkefølge er klosterforstanderens titel:

Hos

Antoniter: *Commendator, præceptor, mester* ell. *prior*.

Augustinere: *Proust, prior* og – sjældnere – *abbed*.

Benedictinere: *Abbed, abbedisse*.

Birgittinere: Den egentlige forstander er *abbedis*sen, munkenes leder kaldes *generalconfessor*.

Charteusere: *Prior*.

Cisterciensere: *Abbed*.

Dominicanere: *Prior*.

Fransiscanere: *Guardian*.

Helligåndsordenen: *Rektor, præceptor, mester* eller *prior*.

Johannitere: *Commendator, comthur* eller *prior*.

Karmelitere: *Prior*.

Præmonstratensere: *Abbed*.

Den kvindelige titel, som svarer til prior er *priorisse*, i moderne sprogbrug *priorinde*. I nogle moderne ordener kaldes klosterlederen helt enkelt *forstander*.

General, ordensgeneral, generalabbed: Den øverste leder af en orden.

Generalkapitel: Råd- og lovgivende forsamling bestående af en ordens klosterforstandere og øvrige ledende personer. Generalkapitlet er for det meste ordenens højeste myndighed.

Generalconfessor: Se *forstander*.

Guardian: Forstander for et fransiscanerkloster. Hos karmeliterne er tre guardianer priorens nærmeste hjælpere.

Kannik: Præst, knyttet til en domkirke.

Kanonisering, kanonisere: Helgenkåring, erklære for helgen. (Pavestolens officielle erklæring).

Kansler: Hos johanniterne står kansleren i rang lige under stormesteren.

Kapitel: Det enkelte klostres ledende forsamling, modsvarende generalkapitlet for hele ordenen. Navnet *kapitel*, at „holde kapitel“ stammer fra skikken, i forbindelse med mødet at oplæse et kapitel af klosterregelen.

Kapitelkloster: Kloster, hvis samlag tillige er domkapitel.

Kapitelsal: Et klostres kapitelsal er dets forsamlingsrum, hvor der holdes kapitel. Ét af klostrets vigtigste rum, som derfor ofte har været smukt indrettet og udstyret.

Kapitel: Øverste del, „hovedet“, af en søjle. Den modsvarende, nederste del kaldes søjlebasen.

Klausur: En del af klostret, som er reserveret klosterfolket. Klostrets lukkede del.

Klerk: Mandlig gejstlig (dog ikke lægbrødre).

Kommende, (commende): Betegnelse for kloster eller hus af Johanniterordenen.

Kongregation, (congregation): Hos benedictinerne kaldes en løsere sammenslutning af flere, selvstændige klostre for en kongregation.

Konvent: I forbindelse med de danske middelalderklostre betyder ordet forsamlingen af munke eller nonner i et kloster.

Korherre, *korfrue*: Kannik ved en domkirke. Augustiner, augustinerinde.

Kormunk: Betegnelse for de „åndelige“ munke (i modsætning til lægbrøder).

Korsgang: Buegangen omkring den lukkede klostergård.

Kældermester: Det samme som *cellerar* eller *cellerarius*, lægbrødrenes leder.

Lægbrøder, *lægsøster*: Indenfor visse ordener udgør lægbrødre og lægsøstre, (converser), en særskilt gruppe blandt klosterfolket. Deres opgaver er især af praktisk art, såsom varetagelsen af klostrets husholdning, håndværk o. l.

Lunds Stift: I middelalderen de danske ærkebispers eget stift, der omfatter de gamle danske provinser Skåne, Halland og Blekinge (+ Bornholm).

Mester: Se *forstander*.

Morimond-linien: Se *Citeaux-linien*.

Novice: De medlemmer af klosterfællesskabet, som gennemgår en prøvetid inden det endelige klosterløfte aflægges. Novicer bærer ordensdragt, i modsætning til *postulanter*, et endnu tidligere trin af klostertilværelsen.

Observans: Lydighed mod klosterregelen.

Parlatorium: Samtalerum i et kloster.

Postulant: Det indledende trin af en klostertilværelse. Postulanter bærer ikke ordensdragt, først når postulanten indleder sit noviciat iklædes han/hun denne.

Prior: Hos visse ordener kaldes klosterforstanderen prior, hos andre føres prior-titlen af klostrets „næstkommanderende“.

Priorat: Et ikke-selvstændigt, benedictinsk datterkloster. Prioratet har dog i regelen et langt anseeligere format end den beskedne *cella*.

Priorisse, *priorinde*: Se *forstander*.

Prokurator: Embedsmand (skaffer) i et Charteuserkloster.

Provins: Flere af de større ordener er geografisk inddelt i provinser, der kan forestås af en provincialforstander og afholde provincialkapitler.

Provst: Se *forstander*.

Præceptor: Se *forstander*.

Refektorium: Spisesal i et kloster.

Reformationen: I nærværende atlas anvendes ordet om den lutherske reformation, der bliver officiel i Danmark i 1536, og som stadfæstes året efter i den nye kirkeordinans eller kirkeloven af 2. sept. 1537.

Reformationsrøret: Stridighederne mellem lutheranere og katolikker i løbet af 1500-tallets første halvdel.

Reformering: Udtrykket er her anvendt om fornyelser og forbedringer, som sker *indefra* i den katolske kirke, specielt indenfor klosterordnerne.

Rektor: Se *forstander*.

Silentium: „Den evige tavshed“, som (med enkelte undtagelser), gennemføres af visse ordener af streng observans.

Skapular: Del af ordensdragt. Et klædestykke, som bæres over skuldrene og dækker dragten foran og på ryggen.

Skolastiker: Teolog af den specielle, middelalderlige, filosofiske retning *Skolastiken*, der lægger stor vægt på lærdom, og som bygger bl. a. på Augustins og Aristoteles' tanker. Blandt bevægelsens ledende skikkelser kan nævnes Thomas af Aquino († 1274), Bonaventura († 1274) og John Duns Scotus († 1308).

Stormester: Hos nogle ordener den øverste leder. Svarer til titlen *general*.

Subdiacon: Se *diacon*.

Subprior: Underprior i et dominicanerkloster.

Superintendent: Reformationstidens lutherske stiftsledere, der dog hurtigt igen antager den gamle betegnelse *biskop*.

Sæcularisere: Verdsliggøre.

Tredjeorden: En sammenslutning af lægfolk, som under en vis regelbundethed er tilsluttet en klosterorden.

Vikar: Underprior i et Charteuserkloster.

Urtegården ved Øm Kloster Museum. På mange klostersteder er der fundet forvildede planter, som oprindeligt har været dyrket i klosterhaverne. I nyere tid er der på flere af fundstederne anlagt haver og plantesamlinger på grundlag af de fundne planter.

Nogle af disse anlæg er ganske anselige som haverne ved Vitskøl Kloster og St. Knuds Kloster i Odense. Mindre omfangsrige, men dog omfattende et stort antal plantearter, er klosterhaverne ved Øm og Æbelholt.

Register

Registret omfatter navne på middelalderklostre. Fremhævede tal henviser til den egentlige beskrivelse af vedkommende kloster.

- Alling. 33. 34. 48.
Alvastra. 57.
Altbrünn. 21.
Antvorskov. 11. 46. 133. 134. 135. 136.
167.
Asmild. 21. 22.
Assens. 143. 144.
Asserbo. 64. 65. 66. 67.

Bergen. 79. 165.
Bologna. 142.
Bosjö. 54.
Bursfeld. 34. 50.
Bäckaskog. 155. 158.
Børglum. 25. 151. 153. 154.
Börtinge. 54. 55.

Cartusiam Montis Dei. 66.
Chartreuse, La Grande-. 63. 64. 68.
175.
Citeaux. 69. 70. 71. 73. 165. 166.
Cluny. 32.

Dalby. 29. 30.
Dalum. 33. 35. 41. 173.
Dargun. 166.
Didier de la Motte, St.- 14.
Ducholm Kloster. 136. 137. 138.

Dünamünde. 68. 169.

Eldena. 166.
Erfurt. 20.
Eskilsø. 20. 22. 23. 28.
Esrom. ben. 33. 36. 71. 73. cist. 71.
72. 73. 82. 84. 166. 167.
Essenbæk. 33. 36. 41.
Eversham. 39.

Falkenau. 168.
Flensborg. 107. 118.
Fåborg. 66. 124. 125.

Gaunø. 94. 95.
Genevieve, St.-. 23.
Glenstrup, ben. 33. 37. chart. 65. 67.
Grinderslev. 22. 23.
Grønland. aug. 159. 160. ben. 159.
160.
Gudum. 33. 37.
Gudvala. 170.
Guldholm. 53. 72. 87. 88.

Haderslev. 94. 95.
Halmstad. dom. 102. 103. 119. fran.
102. 119. 120.
Halsted. 33. 38.

Helsingør. dom. 94. 95. fran. 107. 108.
karmel. 111. 96. 128. 143. 144. 145.
147.

Herrevad. 45. 71. 75. 82. 83. 89. 90.
Hiddensø. 165. 166. 169.

Holbæk. 94. 96.

Holme. 72. 74.

Horsens. fran. 107. 108. 109. 111.

johann. 133. 136.

Hundslund. 33. 38.

Husum. 107. 118.

Jerusalem, St. Johannes -. 131.

Kalundborg. 107. 109.

Kalvø. ben. 33. 39. 42. cist. 72. 74. 86.

Karmelklostret. 141.

Kastelle. 28.

Knardrup. 72. 75. 80. 166.

Kolbaz. 166.

Kolding. 106. 107. 110.

København. fran.m. 107. 110. fran.n.

107. 111. hlg.å. 124. 126. 127. 129.

Køge. 107. 112.

Landskrona. 148. 149.

London. 142.

Lund. ben.m. 54. 55. ben.n. 54. 56.

dom. 103. 104. fran. 119. 120. præm.

155. 157.

Løgum. 11. 45. 72. 75. 76. 77. 78. 79.

Malmø. dom. 103. fran. 120. hlg.å.
129. 130.

Mariager. 37. 58. 59. 60. 61. 68.

Maribo. 58. 59. 60. 61. 62. 68.

Marienwalde. 166.

Maskenholt. 165. 167.

Mironice –Himmelstätt. 166.

Monte Cassino. 8. 31.

Montpellier. 122.

Morimond. 166.

Munkeliv. 163.

Mårkær. 14. 15. 17. 18.

Nakskov. 124. 126.

Napoli. 142.

Neuenkamp. 165.

Nyborg (johann.hus) 133. 136.

Ny Corvey. 8.

Nykøbing F. 107. 112.

Nykøbing M. 133. 136. 137.

Nysted. 107. 113.

Næstved. ben. 33. 39. 45. dom. 94.

96. fran. 107. 113.

Nørrekloster. 67.

Odense. ben.m. (St. Knud) 33. 39.

42. 183. ben.n. 33. 35. 41. dom. 94.

97. fran.m. 40. 97. 107. 113. 115.

fran.n. 107. 114. johann. 11. 133. 138.

Oliva. 166.

Oxford. 142.

Padis. 168. 169.

Paris. 142.

Prémontré. 150. 152. 157.

Præstø. 15. 16. 17.

Randers. ben. 33. 41. 68. fran. 107.

114. hlg.å. 124. 126.

Ribe. ben. 33. 41. 45. dom. 11. 94.

97. 128. fran. 106. 107. 115. johann.

133. 139.

- Ring. 33. 39. 42.
 Ringsted. 11. 33. 38. 42. 43. 44.
 Roma. 168. 170.
 Roskilde. ben. 33. 44. cist. 72. 79.
 165. dom.m. 94. 98. dom.n. 94. 98.
 fran.m. 107. 116. fran.n. 107. 116.
 Rostock. 68.
 Ryd. 72. 87. 88. 89. 166.

 Sebber. 33. 45. 52.
 Seem.ben. 33. 41. 45. 75. cist. 72. 76.
 79.
 Skelskør. dom. 94. 98. karmel. 98.
 143. 146.
 Skovkloster. 11. 33. 39. 45. 46. 47.
 Slangerup. 72. 79. 80.
 Slesvig. ben. (St. Michael) 33. 53.
 88. ben.n. 33. 53. dom. 94. 102.
 fran. 107. 119.
 Sminge. 72. 80. 85.
 Solberga. 168. 170.
 Sorø. ben. 33. 47. cist. 11. 46. 47. 67.
 72. 75. 80. 81. 82. 83. 90. 166.
 Spirito in Sassia, S. 122.
 Steinfeld. 154.
 Stubber. 33. 47.
 Svendborg. 107. 116.
 Sæby. 143. 146. 149.
 Sølvborg. 148. 149.

 Tallinn. cist. 168. 169. dom. 168.
 Tempzin. 17.
 Tomarp. 155. 157. 158.
 Torkø. 120.
 Trelleborg. 120. 121.
 Tvilum. 22. 24. 25. 26.
 Tvis. 72. 82. 84.

 Tønder. 107. 117.

 Vadstena. 57. 58. 62.
 Varberg. 149.
 Varnhem. 84.
 Vejerslev. 33. 34. 48.
 Vejle. 94. 99.
 Veng. ben. 33. 48. 49. 86. cist. 72. 80.
 84. 85.
 Vestervig. 11. 22. 25. 26. 27. 29. 153.
 Viborg. aug.m. 22. 27. aug.n. 22. 28.
 dom. 94. 100. fran. 107. 117.
 johann. 133. 139.
 Visby. dom. 168. 170. frans. 168. 170.
 Vissing. 33. 49.
 Vitskøl. 11. 72. 80. 84. 85. 166. 183.
 Voer. 11. 33. 49. 50.
 Vordingborg. 94. 100.
 Vrejlev. 151. 154.
 Vä. 155. 158.

 Ystad. 120. 121.
 York. 142.

 Æbelholt. 20. 22. 23. 28. 183.

 Öfved. 155. 158.
 Ø-kloster. 33. 51.
 Øm. 11. 12. 50. 72. 74. 80. 84. 85.
 86. 87. 166. 183.
 Ørslev. 33. 51. 52.

 Ålborg. ben. 33. 52. fran. 107. 118.
 hlg.å. 11. 123. 124. 128. 129.
 Åhus. 103. 104.
 Århus. dom. 11. 94. 100. 101. karmel.
 143. 147.
 Ås. 80. 89. 90. 91. 166.

Indhold

Indledning	7
Ordener og klostre	12
Antoniterordenen	13
Augustinerordenen	19
Benedictinerordenen	31
Birgittinerordenen	57
Charteuserordenen	63
Cistercienserordenen	69
Dominicanerordenen	92
Fransiscanerordenen	105
Helligåndsordenen	122
Johanniterordenen	131
Karmeliterordenen	141
Præmonstratenserordenen	150
Grønland	159
Færøerne	162
Østersøområderne	164
Rygen	164
Estland	167
Gotland	170
Klostre i nutidens Danmark	171
Post Scriptum	175
Bibliografi	177
Ordliste	179
Register	184

H. N. GARNER

Atlas over danske klostre

„Mindet om det forgangne hylles i glemsels mørke, når det, som er sket, ej åbenbares i et tydeligt vidnesbyrds lys; og således gør uvidenhed om hvad der har tildraget sig, ofte sandheden afbræk, når forgængerne skødesløst ej har efterladt noget, der står fast og kan godtgøre sandheden.“

BISKOP SVEND AF ÅRHUS, 1183.

Atlas over danske klostre er tænkt som en let tilgængelig oversigt over samtlige danske klostre og skulle som sådan kunne være nyttig for enhver, der interesserer sig for vore kulturhistoriske minder.

I forbindelse med mere detaljeret kortmateriale skulle bogen være vel anvendelig ved ekskursioner rundt om i landet.

Foruden det nuværende Danmark med Grønland og Færøerne medtager bogen de gamle danske landsdele: Sydslesvig, Skåne, Halland og Blekinge, samt middelalderens danske koloniområder ved Østersøen: Rygen, Estland og Gotland.

